

**T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Güvenlik Çalışmaları Bilim Dalı**

**ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN ULUSAŞIRI
FAALİYETLERİ: AFRİKA ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Sezgin ÇAĞLAN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Emre GÜNDOĞDU

İstanbul – 2024

TEZ TANITIM FORMU

Yazar Adı Soyadı : Sezgin ÇAĞLAN

Tezin Dili : Türkçe

Tezin Adı : Özel Askeri Şirketlerin Ulusaşırı Faaliyetleri: Afrika Örneği

Enstitü : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : 17.01.2024

Sayfa Sayısı : 88

Tez : Dr. Öğr. Üyesi Emre GÜNDOĞDU

Danışmanları

Dizin Terimleri : Afrika, Güvenlik, Özel Askeri Şirket

Türkçe Özet : Araştırmanın amacı, özel askeri şirketlerin niteliklerini, hukuksal statülerini, devletlerin bu şirketlerden yararlanma nedenlerini ve söz konusu şirketlerin dünyadaki klasik askeri müdahale ve operasyon yöntemlerinde yarattığı değişimi analiz etmektir. Bu değişimin incelenmesi adına Afrika bölgesi bir örnek olarak seçilmiştir.

Dağıtım Listesi : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Sezgin ÇAĞLAN

T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Güvenlik Çalışmaları Bilim Dalı

ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN ULUSAŞIRI
FAALİYETLERİ: AFRİKA ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Sezgin ÇAĞLAN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Emre GÜNDOĞDU

İstanbul – 2024

BEYAN

Bu projenin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, projenin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir proje olarak sunulmadığını beyan ederim.

Sezgin ÇAĞLAN

..../..../2024

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sezgin ÇAĞLAN'ın "Özel Askeri Şirketlerin Uluslararası Faaliyetleri: Afrika Örneği" adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Güvenlik Çalışmaları Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Dr. Öğr. Üyesi Kemal OLÇAR

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Emre GÜNDOĞDU
(Danışman)

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAM

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.... / / 2024

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Afrika kıtası 16. yüzyılda başlayan ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında sona eren sömürgecilik faaliyetlerinin günümüze kadar devam eden olumsuz etkileriyle mücadele etmektedir. Afrika kıtasının yaşamış olduğu güvenlik sorunları her geçen gün daha zorlu hale gelmekle birlikte bu güvenlik tehditlerinin boyutları da farklılaşmaktadır. Afrika kıtasındaki devletlerin güvenlik algısı içerisinde belki de en fazla ön plana çıkan husus; varlıkları ve faaliyetleri tartışmalı olmasına karşın özel askeri şirketlerin, bölgede istikrarı ve güvenliği sağlama temelinde başvurulan temel aktörler olmalarıdır. Bu araştırmanın amacı; özel askeri şirketlerin Afrika’da kullanımını bağlamında dünyadaki klasik askeri müdahale ve operasyon yöntemlerinde yarattığı değişimi analiz etmektir. Araştırmanın birinci bölümünde, özel askeri şirketlerin genel karakteristiği, tarihsel süreç içerisinde yüklendikleri roller ve hukuksal statüleri incelenmiştir. Araştırmanın ikinci bölümünde, güvenlik ve savunma alanında aktif rol alan özel askeri şirketlerin yayılmasındaki sebepler ile gerçekleştirdikleri faaliyetlerin niteliği irdelenmektedir. Araştırmanın son bölümünde ise Afrika kıtasındaki güvenlik problemleri ve bu problemler karşısında Afrika’daki devlet yönetimleri tarafından özel askeri şirketlerin kullanımları ve yarattıkları etkilere dair bir değerlendirme yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Güvenlik, Özel Askeri Şirketler, Özelleştirme, Paralı Askerlik.

SUMMARY

The African continent has been struggling with the negative effects of colonialism, which started in the 16th century and ended after the Second World War, until today. While the security problems experienced by the African continent are becoming more challenging with each passing day, the dimensions of these security threats are also differentiating. Perhaps the most prominent issue in the security perception of states in the African continent is the fact that private military companies are the main actors used to ensure stability and security in the region, although their existence and activities are controversial. The aim of this study is to analyse the changes in the classical military intervention and operation methods in the world in the context of the use of private military companies in Africa. In the first part of the study, the general characteristics of private military companies, their roles in the historical process and their legal status are analysed. In the second part of the study, the reasons for the spread of private military companies that play an active role in the field of security and defence and the nature of their activities are examined. The last part of the study provides an evaluation of the security problems in the African continent and the use and effects of private military companies by state governments in Africa in the encounter with these problems.

Keywords: Africa, Security, Private Military Companies, Privatisation, Mercenary.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
SUMMARY	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER

1.1. Özel Askeri Şirketlerin Tanımı	5
1.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Paralı Askeri Organizasyonlar ve Özel Askeri Şirketlerin Rolü.....	9
1.3. Özel Askeri Şirketlerin Nitelikleri	14
1.4. Özel Askeri Şirketlerin Hukuksal Statüsü.....	20

İKİNCİ BÖLÜM

21. YÜZYILDA GÜVENLİĞİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

2.1. Devletlerin Güvenlik Uygulamalarında Dış Kaynaktan Yararlanma Nedenleri. 29	
2.2. Özel Askeri Şirket Faaliyetlerinin Genel Nitelikleri.....	41
2.3. Özel Askeri Şirketlere Yönelik Eleştiriler	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFRİKA'DA GENEL GÜVENLİK PROBLEMLERİ VE ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN KİTADAKİ ROLLERİ

3.1. Afrika'da Yaşanan Genel Güvenlik Sorunları ve Özel Askeri Şirketler	51
3.2. Afrika'da Özel Askeri Şirketlerin Varlığının Hukuksal Boyutu.....	58
3.3. Özel Askeri Şirketlerin Afrika'daki Faaliyet Örnekleri.....	60
SONUÇ.....	733
KAYNAKÇA	79

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AMEC	: International Association for the Measurement and Evaluation of Communication
ATCA	: Alien Tort Claims Act
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BBC	: British Broadcasting Corporation
BHP	: Broken Hill Proprietary Company
BM	: Birleşmiş Milletler
BRI	: Belt and Road Initiative
DCAF	: Democratic Control of Armed Forces
DSL	: Defence Systems Limited
ECOMOG	: The Economic Community of West African States Monitoring Group
ECOWAS	: Economic Community of West African States
FSB	: Federal'naya sluzhba bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii
GRU	: Glavnoye Razvedyvatel'noye Upravleniye
HXZA	: Hua Xin Zhong An
IHL	: International Humanitarian Law
IHL	: Human Rights Law
ICoCA	: International Code of Conduct for Private Security Service Providers Association
IS-CAP	: Islamic State's Central Africa Province's
IŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti (Terör Örgütü)
KBR	: Kellogg Brown & Root
LLC	: Limited Liability Company

LUO	: Libya Ulusal Ordusu
MPRI	: Military Professional Resources Incorporated
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
OAC	: Orta Afrika Cumhuriyeti
PAE	: Pacific Architects & Engineers
PSSA	: Federal Act on Private Security Services Provided Abroad
RUF	: Revolutionary United Front
SAIC	: Science Applications International Corporation
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
STTEP	: South African Specialized Task, Training, Equipment and Protection
UMH	: Ulusal Mutabakat Hükümeti
UNAMIR	: United Nations Assistance Mission for Rwanda
UNHRC	: United Nations High Commissioner for Refugees
UNICEF	: United Nations International Children's Emergency Fund
UNITA	: Uniao Nacional Para a Independencia Total de Angola

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Özel askeri şirketler ile paralı askerlik hizmet nitelikleri arasındaki farklılıklar.....13

Tablo 2. Özel askeri şirketler ile özel güvenlik şirketleri arasındaki farklar44

ÖNSÖZ

Tez sürecinde bana yardımcı olan ve yoğun iş temposuna rağmen zaman ayırıp yol gösteren çok değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Emre Gündoğdu'ya teşekkür ederim.

Bu süreçte varlıkları ve sevgileri ile her zaman yanımda olan, verdikleri destek ile bu sürecin tamamlanmasını mümkün kılan değerli eşim Seyran Flora Çağlan'a ve oğlum Efe Yusuf Çağlan'a sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Bu çalışmama ilişkin düşüncenin oluşmasında ve şekillenmesinde büyük katkısı bulunan kadim silah arkadaşım ve dostum merhum Adnan Ayvaz'ı saygı ve rahmetle anıyorum. Ruhu şad olsun.

GİRİŞ

Afrika, yaklaşık iki asrı aşkın bir süredir süren sömürgeciliğin ve iç çatışmaların temelinde yoksulluğun ve istikrarsızlığın kıtası olarak değerlendirilmektedir. Özellikle sömürgecilik çağı döneminde gelişmiş devletlerin çıkarları için son derece uygun bir saha olarak görülen Afrika, bu mücadelelerin bedelini istikrarsızlık ve kaos ile birlikte uzun yıllardır ödemektedir. Afrika'da var olan bu istikrarsız ortamının ortaya çıkmasına sebebiyet veren hiçbir aktörün, sorunun çözümü için günümüzde yeterli derecede sorumluluk almaması, kıtada yaşanan sorunları tırmandırırken aynı zamanda yeni sorunların ortaya çıkmasına da bir zemin yaratmaktadır. Büyük devletlerin sömürgecilik faaliyetlerinin yarattığı bir sorun olarak halen varlığını sürdüren siyasi istikrarsızlıkla birlikte otoritesizlik ve kontrolsüzlük Afrika'nın kıta olarak en büyük sorunudur.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Afrika kıtasındaki birçok ülke sahip olduğu yer altı zenginlikleri ile birlikte kendi kaderlerini tayin etme konusunda yeterli güce sahip görünmektedirler. Dünyanın farklı yerlerindeki birçok ülkenin sahip olduğundan çok daha fazlasına sahip olunan bu yeraltı kaynak kapasitenin, fiziki olarak sahaya yansımalarının olmaması ve halihazırda sömürgecilik çağı zihniyetinin devam etmesi kıtadaki istikrarsızlığın tetikleyici temel unsuru olarak görülmektedir. Sahip olduğu zenginliğin tamamını kendi çıkarları doğrultusunda harcama şansına ya da niyetine sahip olmayan Afrika ülkeleri, istikrarsızlığın sürdürülebilir hale gelmesine bir anlamda kendileri de destek vermektedirler. Bu doğrultuda Afrika'daki istikrarsızlık iç ve dış birçok etken ile ilişkilendirilmektedir.

Afrika kıtasındaki devletlerin karşılaştığı güvenlik sorunları her geçen gün daha zorlu hale gelmekle birlikte bu güvenlik meselelerinin boyutları da farklılaşmaktadır. Afrikalı devletlerin kendilerine istikrarlı bir güvenlik mekanizması oluşturması uzun yıllar süren bir beklenti olmasına karşın, ne ulusal ordular ve kolluk kuvvetleri ne de bölgesel oluşumlar ve uluslararası farklı güvenlik girişimleri Afrika'da kalıcı bir güvenlik anlayışının oluşturulmasına yardımcı olmamıştır. Buna paralel olarak büyük devletlerin Afrika'da istikrarsızlığı doğrudan ya da dolaylı olarak desteklemeleri de kıta devletlerinin kendisine özgü güçlü bir savunma ve güvenlik mekanizması oluşturması konusunda engel teşkil etmektedir.

Bu dönemde savaş tekniklerindeki değişimler ise teknolojideki gelişmeler ile doğru orantılı olarak ele alınsa da aslında ortaya çıkan tabloda, devlet yönetimlerinin sadece teknoloji düzeyinde değil askeri girişimlerin yöntemi düzeyinde de farklı uygulamalara yöneldiği gözlemlenmiştir. Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte büyük ölçekli devlet yönetimlerinin özellikle siyasi ve ekonomik anlamda istikrarsızlığın hâkim olduğu bölgelerde güvenlik stratejileri doğrultusunda çeşitli askeri operasyonlar düzenlemelerine karşı çıkan bir anlayışın yükselişe geçmesi, bu askeri operasyonların ciddi ölçekli bir sorun olarak ele alınmasına da sebebiyet vermiştir. Bu sürecin bir çıktısı olarak ise bu operasyonların gerçekleştirilmesinde faydalanılacak aktörler olarak değerlendirilen özel askeri şirketlerin varlığının ve faaliyetlerinin önem kazandığı gözlemlenmektedir.

Özel askeri şirketler, tarihin çok eski zamanlarından bu yana, paralı askerlik kimliğiyle birlikte ortaya çıkan ve süreç içerisinde kurumsal bir yapıya kavuşan şirketler olarak ön plana çıkmaktadırlar. Uzun yıllar boyunca hem bağımsız olarak hem de kendileriyle anlaşma yapan tarafların çıkarlarına uygun olacak şekilde hareket ederek çeşitli operasyonların içerisinde bulunan özel askeri şirketlerin, geçen zamanla birlikte sundukları hizmet çeşitliliğini ve kalitesini de artırarak geniş bir alanda etkili olabilme şansını elde ettiği ve dünyanın farklı yerlerinde hizmet vermeye başladığı görülmektedir.

Özel askeri şirketlerin yoğun olarak kullanıldığı Afrika kıtasında da düzenin belirli ülkelerin çıkarlarına uygun olarak sağlanması adına birçok askeri operasyon gerçekleştirilmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde, Afrika'da tıpkı Avrupalı devletlerin 19. yüzyıldaki sömürgecilik mücadelesinde olduğu gibi ciddi ölçekli bir siyasi, ekonomik ve askeri mücadelenin yaşandığını görmek mümkündür. Bu noktada özel askeri şirketler, Afrika'daki çıkarların belirli devletler adına gözetilmesi konusunda son derece etkin politikaların uygulanmasında kullanılmış aktörler olarak görülmektedir.

Özel askeri şirketlerin sundukları hizmetlerden yararlanma konusu Afrika devletlerinin güvenlik algısı içerisinde ise, belki de en fazla ön plana çıkan husus olarak dikkat çekmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde kullanımı ivme kazanan özel askeri şirketler; varlıkları ve faaliyetleriyle birlikte nitelikleri de tartışmalı olarak değerlendirilse de Afrika gibi bölgeler açısından mevcut istikrarı ve güvenliği sağlama

konusunda en fazla tercih edilen ve görev verilen aktörlerden biri olmaktadır. Bu dönemde eğitim, danışmanlık ve destek hizmetlerinden, çatışma alanına personel teminine kadar geniş bir alanda hizmet sunan özel askeri şirketler, dünyada çatışmaların ve istikrarsızlığın en fazla olduğu bölgelerden biri olan Afrika'da siyasi süreçlerin şekillendirilmesi adına çeşitli sorumluluklar alan güçlü birer yerleşik aktör haline gelmektedirler.

Bu kapsamda çalışmanın amacı, tarihsel süreç içerisinde güvenlik tehditlerinde ve buna bağlı olarak ülkelerin oluşturdukları güvenlik stratejilerinde meydana gelen değişim ve dönüşüm çerçevesinde paralı askerlik tanımından ayrılarak günümüz formuna kavuşan özel askeri şirketlerin; niteliklerini, hukuksal statülerini ve devletlerin bu şirketlerden yararlanma nedenlerini inceleyerek, söz konusu şirketlerin dünyadaki klasik askeri müdahale ve operasyon yöntemlerinde yarattığı değişimi, Afrika kıtası güvenlik sorunları ve bu sorunlar karşısında kullanımları bağlamında ele alarak analiz etmektir.

Özel askeri şirketlerin varlık sebeplerinin kriz ve çıkar çatışmalarından kaynaklı sorunların giderilmesi temelinde ele alındığında; bu şirketlerin günümüzde Irak, Afganistan gibi Afrika kıtası haricindeki bölgelerde daha yoğun kullanılmasına karşın, Afrika kıtasında yaşanan güvenlik sorunları ve bu sorunlar karşısında özel askeri şirketlerin kullanımı kaynaklı örneklemelerin tarihsel süreç içerisinde daha önce gerçekleşmiş olması bakımından, günümüz özel askeri şirketlerin niteliklerinin oluşumunda ve gelişiminde önemli bir etki ve tecrübe sağladığı değerlendirilmektedir. Bu kapsamda çalışma, özel askeri şirketlerin Afrika'daki faaliyetlerini incelemek suretiyle Türkçe literatürde bugüne kadar yeteri kadar incelenmemiş bir konuda alan yazına sağlayacağı katkı değeri bakımından önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın varsayımı; özel askeri şirketlerin, siyasi ve askeri düzensizlikten faydalanmak suretiyle gelir elde etmek adına uygun bir alan olarak değerlendirdikleri Afrika kıtasındaki faaliyetlerinin hem günümüz özel askeri şirket niteliklerinin oluşmasına ve gelişmesine katkıda bulunması, hem de kıta ve kıta dışı devletlerin güvenlik uygulamalarının niteliğindeki değişimin önünü açmasıdır.

Dünya genelinde çok sayıda özel askeri şirketin farklı tarihlerde ve bölgelerde operasyonları bulunmasına karşın, gerek özel askeri şirketlerin faaliyetlerinin ilk ve yoğun örneklerine Afrika kıtasında rastlanması, gerekse de Afrika kıtasında faaliyet

gösteren özel askeri şirketlerin günümüz niteliklerinin, genel anlamda tüm yönleriyle analiz edebilmeye imkan tanıyan yeterlilikte olması sebebiyle çalışma inceleme alanı bakımından Afrika kıtası ile sınırlandırılmıştır. Zaman bakımından ise çalışma Afrika kıtasında tam donanımlı özel ordu olarak bilinen ve çatışma ortamında askeri tedarik sağlayan ilk özel askeri şirket olan Executive Outcomes'un ortaya çıktığı 1989 tarihinden (Singer, 2009, s. 170) günümüze kadar olan süreci kapsamaktadır.

Çalışmada, nitel araştırma metodolojisi kullanılarak güvenlik yazınında özel askeri şirketler adına ortaya konulan mevcut savlara yönelik geniş çaplı bir dokümantasyon incelemesi yapılmış olup, araştırma konusu olgunun derinlemesine anlaşılmasını sağlamak maksadıyla literatürde ilgili konu hakkında yazılmış olan kitap, makale ve tez çalışmalarından yararlanılmıştır.

Bu çalışma kapsamında; birinci bölümde tarihi süreçler içinde savaş alanında gerçekleşen dönüşümleri karşılayabilmek amacıyla oluşturulup kullanılmaya başlanan ve zamanla savaş tanımının kendi yapılarına göre evrilmesini sağlayan özel askeri şirketlerinin genel karakteristiği, tarihsel süreç içerisinde yüklendikleri roller ve bu şirketlerin faaliyetlerinin hukuksal statüleri incelenmektedir. İkinci bölümde modern devlet tanımı kapsamında güç kullanım tekeli elinde bulunduran devletlerden pay alarak güvenlik ve savunma alanında aktif rol alan özel askeri şirketlerin yayılmasındaki sebepler ile gerçekleştirdikleri faaliyetlerin niteliği ve bu şirketlere yönelik eleştiriler incelenmektedir. Üçüncü bölümde ise Afrika kıtasında 21. yüzyılda siyasi istikrar sağlayamamış, çeşitli sorunlarla başa çıkamayan devletlerin genel güvenlik problemleri ve bu bağlamda dış kaynaktan yararlanma ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan talebin karşılanması maksadıyla kullanılan özel askeri şirketlerin kısıtlanmasına dair düzenlemeler ve bu şirketlerin Afrika kıtasında gerçekleştirdiği faaliyetler ele alınmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER

1.1. Özel Askeri Şirketlerin Tanımı

Uluslararası hukuk kapsamında konvansiyonel açıdan iki veya daha fazla devlet arasında, bahse konu tarafların komuta kontrolü altında askerî harekât düzenleyebilme kabiliyetine sahip unsurlarının savaş hukuku kuralları çerçevesinde uzun süredir devam eden çatışmaları olarak tanımlanan savaş kavramı zaman içerisinde değişiklik göstermiştir (Tangör & Yalçınkaya, 2010, s. 143). Bu değişim zamanla savaş alanındaki tarafların biri ya da tümünün devlet olma zorunluluğundan uzaklaşmasına ve devlet dışı aktörlerin kullanılmasına evrilmiştir. Savaş alanındaki çatışmanın boyutlarındaki bu değişim ve dönüşüm, ülkelerin çıkarlarına olan faaliyetleri içerdiği gibi kimi zaman, var olan askeri yöntemlerin dışına çıkılması konusunda da önemli bir adım olmuştur. Özel askeri şirketler bu sürecin bir sonucu olarak siyasi ve askeri literatürün bir parçası haline gelmişlerdir. Uygulamadaki fonksiyonlarına bakıldığında özel askeri şirketler, büyük ölçekli ülkelerin başını çektiği bir grup için söz konusu ülkelerin kendi bölgelerinin dışında kalan, ancak siyasi çıkarlarının ön planda tutulduğu alanlarda kendi politikalarını kabul ettirmek adına kullandıkları silahlı güçler olarak tanımlanmaktadır (Topal, 2011, s. 966-967). Bu tanımlama açısından özel askeri şirketler, devletlerin kendi sınırları dışındaki alanlara müdahaleleri açısından kullanabilecekleri alternatif bir aktör olarak değerlendirilmektedir.

Literatüre bakıldığında ise, özel askeri şirketler kâr amaçlı askeri organizasyonlar olarak kavramsallaştırılmıştır. Geçmiş yıllarda, belirli askeri faaliyetler, operasyonlar ve baskı oluşturma aracı olarak kullanılan paralı askeri organizasyonların modernleşmiş ve ticari kurumsal kimliğe kavuşmuş hali olarak değerlendirilen özel askeri şirketler, çoğunlukla saldırı amaçlı eğitilen, görevlendirilen ve mali kazanç elde etme isteğinde olan toplulukları ifade etmektedir (Zabcı, 2014, s. 27-28). Bu amaçları doğrultusunda özel askeri şirketler, dünya genelinde zorlu askeri operasyonlar için görev yapma isteğine sahip, ulusal ve uluslararası alanda faaliyet gösteren yapılardan oluşmaktadır (Güç, 2007, s. 130-131). Özel askeri şirketler devlet yönetimleri tarafından karşılıklı maliyet etkinliği temelinde, gerçekleşmesi muhtemel

kayıpların oluşturacağı riskli operasyonlarda kendi ulusal ordularının yerine görevlendirilen organizasyonlar olarak ön plana çıkmaktadırlar.

Bağımsız bir şekilde hareket etmek odaklı olarak da çalışan özel askeri şirketler, ulusal ve uluslararası alanda gerçekleşen güvenlik sorunlarını ortadan kaldırmak adına dahil olduğu faaliyetlerde esnek bir yapı ortaya koymakta, içinde bulunduğu süreçlerde teknolojik unsurları da ön plana çıkarmak suretiyle her türlü tehdit unsuruna karşı koyabilecek nitelikte organizasyonlar olarak görülmektedir. Özel askeri şirketlerin çatışma alanında sahip oldukları bu yetkinlik, çoklu beceri ve esneklik seviyesi, farklı beklentileri bulunan taraflar için operasyonel faaliyetlerde önemli bir tercih unsuru haline gelmelerine neden olmaktadır (Yılmaz, 2007, s. 45-46).

Özel askeri şirketleri kullanmak amacıyla siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların ön plana çıktığı bölgelerin daha çok tercih edildiği görülmektedir. Özellikle de devlet kontrolünün giderek zorlaştığı, ancak büyük ölçekli ülkelerin çıkarlarının bulunduğu alanlarda, özel askeri şirketlerin faaliyetlerinin etkinlik düzeyi artmaktadır. Bu nedenle özel askeri şirketleri, güçlü ülkeler tarafından istikrarsızlık olan bölge ve ülkelerde tercih edilen aktörler olarak görmek mümkündür (Tangör & Yalçınkaya, 2010, s. 131-133). Çıkar odaklı ele alındığında, özel askeri şirketler uluslararası alanda söz sahibi ülkeler tarafından olduğu kadar çeşitli siyasi ve askeri gerekçelerle bölgesel ve uluslararası kuruluşlar tarafından da kullanılabilen ve dolayısıyla meşrulaşmasına olanak sağlanan askeri organizasyon görünümüne sahiptirler.

Bazı araştırmacılar özel askeri şirketleri tanımlarken, onların yalnızca para için operasyonlar gerçekleştiren yapılar olmadıklarını dile getirmekte, özel askeri şirketleri gerçek anlamda bir hizmet kurumu olarak ülkelerin ya da belirli grupların askeri, siyasi ve ekonomik anlamdaki stratejilerinin olumlu sonuçlanması konusunda son derece destekleyici birer aktör olarak değerlendirmektedirler (Zabcı, 2014, s. 46).

Öte yandan, özel askeri şirketler, kendilerine dair tüm tanımlamaların ötesinde, hukuksal anlamdaki durumları ile birlikte de değerlendirilmektedir. Bu kapsamda özel askeri şirketler, ulusal ve uluslararası hukukta spesifik bir yeri bulunmayan, yasal ve siyasi nedenlerle faaliyetleri tam olarak tartışmaya açılmayan, engellenemeyen ve soruşturulamayan ancak müşterileriyle sözleşme odaklı çalışan organizasyonlar olarak görülmektedir (Soares & Price, 2014, s. 474). Aslında bu görüntüleriyle özel askeri şirketler kurumsal bir kimliğe sahip olsalar bile uygulamadaki fonksiyonlarının

şeffaflık bakımından tam olarak incelenmesine olanak sağlanamayan organizasyonlar olarak değerlendirilmektedir. Özel askeri şirketlerin hukuksal anlamda nasıl bir organizasyon olmaları gerektiği konusunda bir temenninin ön plana çıktığı görülmektedir. Buna göre özel askeri şirketler, yalnızca savunma amaçlı hareket etmeleri beklenen, sorun çözmeye odaklı, can kayıpları ve yaralanmaları en alt düzeye indirmeleri istenen ve yaşanan çatışmaların olumsuz etkilerinin azaltılmasına olanak sağlayacak türden önlemler almaları gereken görevlileri istihdam eden kurumlar olarak tasvir edilmektedir (White, 2011, s. 139). Ancak bu tür bir tanımlama, yalnızca sistemin işleyişinin nasıl olması gerektiği konusunda bir temenni ifade etmektedir ki bu tür bir yaklaşım, tam anlamıyla özel askeri şirketlerin varoluş nedenlerinin anlaşılmasına imkân sağlamamaktadır.

Bu organizasyonlar; operasyona karar veren ve özel bir askeri şirketten sözleşme karşılığı hizmet alan ülke ya da kurumun isminin ve gerçekleşecek faaliyetin niteliğinin gizli kalmasını sağlayan, söz konusu ülke ya da organizasyonun karşılaşacağı kamuoyu baskısını azaltan, operasyonel anlamda askeri faaliyetlerine yönelik harcamalar konusunda maliyet etkinliği sağlayan nitelikler taşımaktadırlar (Zabcı, 2014, s. 28-29).

Alexandr & Corina (2021, s. 2), literatürde “*paralı askerler, güvenlik danışmanları, sivil yükleniciler, özel askeri şirketler, özel güvenlik şirketleri, özel askeri güvenlik şirketleri ve savaşçılar*” adı altında ele alınan bu oluşumların köklü bir ulusal veya uluslararası yasal statüye sahip olmadığını vurgulamıştır. Güç (2007, s. 130) ise özel askeri şirketlerin sahip oldukları meşru ticari yapılar ile gerçekleştirdiği anlaşmalarda uluslararası finansal kurallara uygun araçlar kullanmak suretiyle bu olumsuz yargıyı kırma amacıyla olduklarını belirtmiştir.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu ise, konuya ilişkin gerçekleştirmiş olduğu değerlendirmesinde, özel askeri şirketlerin birer paralı askerlik görevi gören, çıkar amaçlı gruplar olduğunu belirtmiştir. Birleşmiş Milletler (BM) değerlendirmesinde ayrıca özel askeri şirket faaliyetlerinin denetimden uzak olması nedeniyle bu kurumların kontrolünün son derece zor olduğunu ve bu tip şirketlerin gerçekleştirdikleri faaliyetlerle birlikte ciddi ölçekli insani sorunlara sebebiyet verebildiklerine değinilmiştir. BM açısından; özel askeri şirketler, varlıklarının çatışma ortamının varlığıyla paralel olması nedeniyle ülkeler ve toplumlar arasındaki

çatışmaların tırmandırılması yönünde bir yol izleme eğilimine sahip aktörler olarak görülmektedir (United Nations, 2018, s. 14-17).

Cenevre Silahlı Kuvvetlerin Demokratik Kontrolü Merkezi (Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces-DCAF) açısından ise özel askeri şirketler; muharebe operasyonları, stratejik planlama, istihbarat toplama, operasyonel ve lojistik destek, eğitim, satın alma ve bakım dahil olmak üzere savaş ve çatışmayla ilgili özel hizmetler sunan işletmeler olarak değerlendirilmektedirler (Advisory Council on International Affairs, 2007). Bu kurumun, özel askeri şirketler açısından kapsamlı ve oldukça detaylı nitelikteki bir tanımlamayı ortaya koyduğu görülmektedir. Bu tanımlama ile özel askeri şirketlerin temel yetenekleri olan çatışmanın haricinde destek ve danışmanlık hizmetlerini de barındırmalarının, tercih sebebi olmalarında önemli bir katkısının bulunduğu ifade edilmektedir.

Bazı ülkeler açısından sağladıkları imkanlar neticesinde, özel askeri şirketlerin tanımlanmasında ve müşteri olduğu taraflara sağladığı faydalar açısından aşağıdaki şekilde değerlendirilmektedir (Center for Civilians in Conflict, 2022, s. 4-5);

- Yüklenici askeri birlik rolünün üstlenilmesi ve gizli, birincil ordu sıfatı ile hareket edilmesi,
- Ulusal silahlı kuvvetler kapasitesinin, gözle görülür bir şekilde artırılması,
- Ortaklık içerisinde bulunan devletlere askeri alanda destek sağlanması,
- Dahil olunmayan ya da dahil olunmaması gereken ülke sınırları dışındaki bölgelerde askeri operasyon gerçekleştirme fırsatının elde edilmesi,
- İnsan ve askeri teçhizat ile askeri mühimmat kayıpları temelinde operasyon maliyetinin en alt düzeye indirilmesi.

Sıralanan unsurlar göstermektedir ki özel askeri şirketler, özellikle devletler açısından, ciddi ölçekli olarak görünmezlik ve maliyet etkinliği sağlamaktadır. Devletler, askeri başta olmak üzere siyasi ve ekonomik çıkarları açısından kolaylıklar elde etmek adına özel askeri şirket organizasyonlarından faydalanmaktadırlar. Bu

organizasyonlar, devletlerin süreçleri uzaktan yönetmeleri adına önemli bir fırsat sunan yapılar olarak görülmektedir.

Özel askeri şirketler açısından ön plana çıkan önemli tanımlama hususlarından biri de bu tür şirketlerin birer güvenlik şirketi mi, askeri operasyon şirketi mi, yoksa bir destek şirketi mi olduğu yönündeki görüşlerin netleştirilmesidir. Birçok devlet için özel askeri şirketler, büyük ölçüde, askeri olarak çatışma alanında operasyonel hizmet sağlayan şirketler olarak değerlendirilmektedir. Fakat uygulamada, bu tür şirketlerin faaliyetleri arasında askeri eğitim, stratejik bilgi paylaşımı ve lojistik desteğine dair önemli unsurlar ön plana çıkmaktadır. Özellikle, devlet yönetimleri bu konuda anlaşma sağladığı özel askeri şirketlerin faaliyetlerini öncelikli olarak destek bazlı olarak değerlendirmekte ve gerçekleştirilen operasyonlarda meşruiyetin sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu nedenle de her ne kadar hukuksal statüleri tartışmalı olsa da özel askeri şirketlerin devlet yönetimleri açısından farklı şekillerde kullanılmaları söz konusudur. Devlet yönetimlerinin bu tercihleri, özel askeri şirketlerin destek sağlayan organizasyon niteliğini de ortaya çıkarmaktadır (Salzman, 2008, s. 857-860).

1.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Paralı Askeri Organizasyonlar ve Özel Askeri Şirketlerin Rolü

Özel askeri şirketlerin ya da özel askeri oluşumların varlığı mevcut süreçte daha yoğun bir şekilde tartışılmasına karşın, bu tür şirket oluşumlarının varlığı tarihte çok eski zamanlara kadar uzanmaktadır. Gerek devletler gerekse de çeşitli gruplar ya da bireyler, tarih içerisinde farklı coğrafyalarda özel askeri birliklerin faaliyetlerinden yararlanmışlardır.

Paralı askeri organizasyonlara yönelik bilinen en eski tarihi kayıt, Ur Krallığı'nda kral Shulgi (M.Ö.2094-2047) tarafından istihdam edilen paralı askerler hakkındadır. Paralı askeri organizasyonların kullanıldığı ilk büyük savaş ise Firavun II.Ramses tarafından kiralanan Numidyalı askerlerden oluşan Mısırlıların Hititlilerle gerçekleştirdiği Kadeş Savaşı (M.Ö. 1274)'dir (Singer, 2009, s. 43).

Uzun yıllar boyunca paralı askerlerin dönemsel olarak görevlendirilmesi konusunda adımlar atan şehir devletleri tarafından ise daimî asker istihdamı düşüncesinden ziyade, mevcut bütçenin belirli bir kısmının özel askeri birliklere ayrılması söz konusu olmuştur. Geçen zaman içerisinde devlet olgusunun yerleşik hale

gelmesi ve ulusal orduların kurulmasıyla birlikte yerleşik askeri güce sahip olursa da bu orduların, Avrupa’da yaşanan yoğun savaşların yükünü kaldırmasının mümkün olmadığı fark edildiğinde, özel askeri birliklerin görevlendirilmesi ve bunlar için özel birer bütçenin oluşturulması bir zorunluluk haline gelmiştir (Hoffman, 2023, s. 424).

13. yüzyıldan itibaren Avrupa kıtası incelendiğinde; İtalya, Almanya, Fransa ve İngiltere’nin kendi iç sorunlarıyla birlikte aralarındaki sınır sorunları ve politik problemlerin çözümü açısından paralı askeri organizasyonların önemli birer araç haline geldiği ve dönemin kara savaşlarında olduğu kadar deniz savaşlarında da askeri destek sağlayan bu organizasyonlardan faydalandığı görülmektedir. (Kindsey, 2006, s. 37).

16. yüzyılda Rusya’da, Çar IV. Ivan, Baltık’taki operasyonlar için Danimarkalı Karsten Rhode liderliğinde özel bir filo kiralarlarken, Stroganov tüccarları kendi ticari faaliyetlerini yerine getirmek için bir Ermak ekibi tutarak güvenliklerini sağlama yoluna gitmiştir. Aynı dönemde Rusya’da Kazaklar, kamu hizmetinde de olsa özel ordu olarak faaliyet göstermişlerdir (Kurilev, Parkhitko, Stani, & Elena, 2017, s. 133).

Modern devlet olgusunun ortaya çıkışı ve buna paralel olarak da düzenli orduya geçiş, özel askeri organizasyonların kimliğinde de değişime neden olmuştur. Antik Yunan devletlerinden feodalizm Avrupa’sına, şehir devletleri oluşumlarından Avrupa içerisindeki birçok farklı savaşa kadar hemen her yerde öncü kuvvet olarak kullanılan özel askeri organizasyonlar, 1648 yılında imzalanan Vestfalya Barış Antlaşması ile birlikte gerçek anlamda bir destek kuvveti haline gelmişlerdir. Zaman içerisinde de birer ticari organizasyon olarak hareket etmeye başlayan bu birlikler, 19. yüzyıldan itibaren dünyanın farklı yerlerinde para karşılığında operasyon düzenlemiş ya da mevcut ordulara destek sağlamışlardır. 1708 yılında İngiliz Parlamentosu’nun almış olduğu karar, özel askeri şirketlerin tarihi içerisinde dikkat çekici bir yere sahiptir. Parlamento, özel askeri birliklerin ödül karşılığında görevlendirilmelerinin meşru ve kabul edilebilir olduğunu yasa ile karara bağlamıştır (Kindsey, 2006, s. 37). Bu şekilde özel askeri şirketler tarihte ilk kez resmi bir belge ile devlet yönetimleri tarafından desteklenmişlerdir.

Sömürge çağı açısından bakıldığında ise sömürgeci devletler açısından da özel askeri birliklerin sürece önemli bir katkılarının bulunduğu görülmektedir. İspanyollar, Güney Amerika kıtasının keşfi ve sömürgeleştirilmesi döneminde kendi ordularına

destek olması adına bu tür askeri birliklerden faydalanmış, İngiltere ise koloni imparatorluğu kurma düşüncesi ile gerçekleştirdiği faaliyetlerde, Hindistan ve Güneydoğu Asya'daki kolonilerin İngiliz Doğu Hindistan Şirketi aracılığıyla ve özel askeri birlikler ile kontrol altında tutulmasını planlamıştır (Kurilev, Parkhitko, Stani, & Elena, 2017, s. 133).

Tarihteki önemli örneklerden biri de Kuzey Amerika ülkelerinin bağımsızlık ve bölgesel savaşlarda özel askeri oluşumlardan faydalanmasıdır. Büyük Kolombiya Cumhuriyeti lideri Simon Bolivar, Güney Amerika bağımsızlık savaşı sürecinde İspanyol kolonilerine karşı savaşmaları adına 5.000'den fazla İngiliz askerini kiralamıştır. 1830'da Brezilya, Arjantin'e karşı savaşmak için İrlandalı ve Alman paralı askerleri görevlendirmiştir. Meksika Devlet Başkanı López de Santa Anna ise 1853'te silahlı kuvvetlerin bazı bölümleri tarafından yaklaşan darbe için Alman özel askeri birlikleri ile ortaklık yapmıştır (Calazans, 2016, s. 8-15).

17. ve 19. yüzyıllar, özel askeri organizasyonların varlığı ve etkililiği açısından bir yükseliş dönemi olarak değerlendirilebilir. Giderek profesyonelleşen yapıları nedeni ile birçok ülke, zaman içerisinde, bu organizasyonların sağladığı faydalardan yararlanmaya çalışmışlardır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı döneminde, savaşların tarafları olan ülkeler, belirli bölgelerdeki operasyonları için özel askeri şirketlerin ilk profesyonel formlarının uygulamalarından faydalanmışlardır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem özel askeri şirketlerin varlığının yerleşik hale gelmesi açısından önemli bir değişimin habercisi olmuştur. Bu noktada, tecrübeli ve emekli askerlerin kullanımı, ülkelerin operasyonları açısından birincil tercih haline gelmiştir (Oinam, 2022, s. 2).

Soğuk Savaş döneminde ise dünyanın farklı yerlerinde özel askeri şirketlerin operasyonlarında sürdürülebilirlik devam etmiştir. Her ne kadar asker sayısındaki azalmayla birlikte bu tür şirketlere olan ilgi artsa da operasyonlar belirli bölgeler üzerinde yoğunlaşmıştır. Afrika sahip olduğu yeraltı kaynakları sebebiyle bu bölgelerin en dikkat çekici olanı haline gelmiştir. Bu kapsamda gerek hükümetler gerekse bölgesel ve uluslararası organizasyonlar, özel askeri şirketlerin faaliyetlerini kendi çıkarları için kullanma eğiliminde olmuşlardır. Bunun yanı sıra Güneydoğu Asya, Fiji, Nepal, eski Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkeleri, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Şili özel askeri şirketlere aktif bir şekilde personel temini sağlayan ülkeler ve bölgeler olmuşlardır (Tangör & Yalçınkaya, 2010, s. 134-135).

1990'lı yıllar özel askeri şirketlerin büyümesi, gelişmesi ve hizmet çeşitliliği ortaya koymaları adına önemli bir dönemdir. Bu şirketlerin, söz konusu dönemde devletlerin gizli operasyonlarında görev almalarının yanı sıra askeri üsleri, ticari işletmeleri ve devlet tesislerini korumak, sivil konvoylar ve bireyler için koruma hizmetleri sağlamak gibi konularda ön plana çıktıkları ve bu şekilde mümkün olduğunca geniş bir müşteri kitlesine hitap edecek şekilde etki alanlarını genişlettikleri görülmektedir (Godfrey, Brewis, Grady , & Grocott, 2014, s. 107).

Özel askeri şirketler açısından 1990'lı yıllar ayrıca etkililik ve tercih edilme açısından son derece aktif bir dönemi de ifade etmektedir. Büyük ölçekli devletler ile ulusal ordular, operasyonlarının etkisinin artması ve beklenen askeri ve siyasi sonuçların elde edilmesi adına özel askeri şirketleri çok daha yoğun bir şekilde kullanmaya başlamışlardır. Gerek siyasi ve askeri ihtiyaçlar gerek hükümetlerin karşılaştığı baskı gerekse de oluşturulan kamuoyu etkisi neticesinde 1990'lı yıllarda özel askeri birliklerin faaliyetlerinden daha fazla yararlandığı görülmektedir. 2000'li yıllar itibari ile de bu konuda ciddi bir gelişim kaydedildiği görülmüştür. Farklı kaynaklara göre Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Irak'a müdahalesi sırasında, operasyonlarına destek için 300 kadar özel askeri şirket ile anlaşma imzaladığı değerlendirilmektedir (Topal, 2011, s. 967-968).

Tarihsel anlamda özel askeri şirketlerin önemli görevler üstlendikleri alanlardan bazıları iç çatışmaların yoğun yaşandığı bölgeler olmuştur. Yugoslavya'da yer alan askeri birliklerin eğitimi, Afganistan, Kosova ve Makedonya'da gerçekleştirilen operasyonlar, özel askeri şirketlerin varlığı açısından son derece önemli örneklerdir. 2003 yılı sonrasında Irak örneğinde görüldüğü üzere, insani yardım kuruluşları, çevresel olumsuz etkilerden ve saldırılardan korunmak adına çeşitli özel askeri birlikleri istihdam etmişlerdir. Bunun yanı sıra, Afrika'da meşru hükümetler ülkelerinde faaliyet gösteren şirketlerin işletmelerinde bulunan yeraltı kaynaklarının korunması faaliyetlerinde özel askeri şirketlerin hizmetlerinden faydalanmalarını meşru kılacak uygulamalarda bulunmuşlardır. Örnek olarak, Angola'da yerel yasaların bölgedeki şirketlerin kendi korumalarını sağlamalarını yasal olarak kabul etmesi gösterilebilecektir (Cameron, 2006, s. 576).

Kayıtlı olarak tarih verisinin tutulduğu dönemlerden bu yana paralı askeri birlikler ile birlikte özel askeri şirketlerin varlığı söz konusu olmuş ve bu şirketler

ihitiyaç duyulan askeri desteğin devletler veya gerekli organizasyonlar tarafından da sağlanamaması sebebiyle ihtiyaçtan öte zorunluluk algısı çerçevesinde desteklenmiştir. Geçmiş yıllarda uluslararası alanda özel askeri şirketler yardımcı birlik olarak değerlendirilse de mevcut süreçte temel askeri güç olarak kullanıldıkları görülmektedir. Afrika'da ise, gerçekleştirdikleri operasyonlar ile bölgeyi istikrarsızlaştırıcı faaliyetlerden korudukları yönündeki düşünce ve paralı askerlik tanımından ayrılarak tüzel bir kişilik almaları bu askeri birlikleri meşru hale getirmektedir (Scheimer, 2009, s. 614-615).

Tarihsel akış dahilinde ele alındığı süre zarfında, özel askeri şirketlerin, paralı askerlik kimliğinden daha kurumsal bir kimliğe eriştikleri görülmektedir. Bu kimlik değişimi, özel askeri şirketlerin varlıklarına meşru bir zemin oluşturmuş ve daha profesyonel bir çerçevede ele alınmalarının yolunu açmıştır.

Tablo 1. Özel askeri şirketler ile paralı askerlik hizmet nitelikleri arasındaki farklılıklar

<u>Özellikler</u>	<u>Özel Askeri Şirketler</u>	<u>Paralı Askerlik</u>
Organizasyon	Bireysel yatırımcıların kontrolünde	Geçici ve belirli bir hedef dahilinde
Hedefler	Kurumsal karlılık yaklaşımı	Bireysellik odaklı ve kısa dönemli
İşe Alım	Yasal standartlara uygun olacak şekilde	Gizliliğe dayalı ve gayrimeşru
Hizmet Türü	Savunma, güvenlik, saldırı, eğitim, teçhizat desteği	Gerekli görülen zamanlarda, saldırı odaklı
Rekabet	Küresel rekabet	Bölgesel operasyonlara dayalı
Şeffaflık	İş planlaması ile şekillenmekte	Gizli faaliyetler

Kaynak: Kırmızıgül, N. (2021). *Özel Askeri Şirketlerin Meşruiyet Sorunu*. (Yüksek Lisans Tezi), s. 27.

Tablo 1. dahilinde daha ticari bir nitelik kazanan özel askeri şirketlerin yapılarının, niteliklerinin ve hizmet çeşitliliğinin, geçmişte yoğun bir şekilde kullanılan paralı askerlik sisteminden daha geniş bir çerçevede ele alındığı görülmekte

ve bu sayede olumsuz bir yargıya sahip paralı askeri organizasyonların sıradan hizmet şeklinin değişmesine sebep olarak, meşru bir yapıya kavuşmasına yardımcı olduğu değerlendirilmektedir.

1.3. Özel Askeri Şirketlerin Nitelikleri

Özel askeri şirketler temel olarak çatışma alanında askeri operasyonlar ile ilgili faaliyetlerde bulunuyor izlenimi yaratsalar da aslında çok yönlü olarak faaliyetlerini sürdüren kuruluşlardır. Güvenlik temelli olarak müşterilerine sundukları hizmetler arasında eğitim, danışmanlık, lojistik destek gibi önemli faaliyetler de yer alan özel askeri şirketler bu sayede kendileriyle iş anlaşması bulunan tarafların farklı çıkarlarına hizmet etmek suretiyle kendi iş alanlarını genişletmektedirler (Cunha, 2013, s. 80-81). Özel askeri şirketlerin müşteri portföyü konusunda da herhangi bir ayrımının bulunmadığı görülmektedir. Buna göre geniş bir yelpazede, çoğunlukla kurumsal müşterilerine hizmet veren özel askeri şirketler, birçok farklı siyasi ve askeri aktörün almakta zorlandığı sorumlulukları üstlenme konusunda herhangi bir sorun yaşamamaktadırlar (Giedraitis, 2020, s. 130-131). Bu görünüm özel askeri şirketlerin sadece operasyon bazlı hareket eden organizasyonlar olmadıklarını, gerekli olan her türlü askeri destek unsurunu sağlama konusunda istek ve yeterliliğe sahip kuruluşlar olduklarını da ortaya koymaktadır.

Genel olarak özel askeri şirketlerin niteliklerini aşağıdaki şekilde değerlendirmek mümkündür (Singer, 2001, s. 186-192; Zabcı, 2007, s. 2-6; Güneş, 2020, s. 556-560):

- Silahlı operasyon ve genel askerlik eğitimi açısından bilgili ve tecrübeleri bireylerden oluşmaktadırlar.
- Sundukları hizmet ve hitap ettikleri müşteri çeşitliliği, kurumsal yapıları ve tüzel kişiliğe sahip olmaları bakımından geçmiş dönemdeki paralı askerlerden ve özel ordulardan ayrılmaktadırlar.
- Ulusal orduların gerçekleştirmeleri meşruiyet sorunu doğurabilecek olan operasyonlarının sorumluluğunu üstlenmektedirler.
- Yapılan operasyonların bağımsız bir şekilde gerçekleştiriyor olduklarına dair görüntü ve algı sayesinde kendisiyle anlaşma sağlayan taraflar üzerindeki siyasi baskının azalmasına yardımcı olmaktadır.

- Son derece riskli alanlardaki operasyonlarda, herhangi bir engel görmeden ya da göstermeden yer alabilmektedirler.
- Uluslararası hukukta spesifik, güçlü ve takip edilebilir türden bir meşru bağımlılıkları söz konusu değildir.
- Profesyonel birer ticari şirket görünümünde hareket etmektedirler ve temel faaliyetleri güvenlik ve ilgili alanlarda eğitim ve danışmanlık hizmet sağlayıcısı olarak kendilerini tanımlamaktadırlar.
- Paralı askerlikten farklı olarak kolektif bir kazanç elde etme ve buna paralel olarak da kolektif bir operasyonel anlayış söz konusudur.
- Genel kategorilendirilmeleri “mızrak” formu ile açıklanmaktadır ve mızrağın en uç kısmında fiziki operasyon gerçekleştiren taraflar; mızrağın ortalarında askeri danışmanlık gerçekleştiren taraflar, mızrağın sonunda ise askeri destek sunan taraflar yer almaktadır.

Sıralanan unsurlar göstermektedir ki özel askeri şirketler, kendileriyle iş anlaşması bulunan taraflar için görünmez bir sorumluluk alan şirket konumundadırlar. Bu sayede, birçok tarafın sorumluluk almak istemediği operasyonları gerçekleştirmektedirler. Yine de sistemin yalnızca ticari hukuk bazında denetlenebilmesi ve geri kalan sürecin yalnızca iş anlaşması bulunan taraflar arasında gizli olarak kalması, özel askeri şirketlerin tartışmalı niteliklerinden biri olarak algılanabilmektedir.

Ayrıca bu tür şirketlerin son derece geniş bir alanda hizmet verme kabiliyetleri bulunmaktadır. Özel askeri şirketler, kıtalararası herhangi bir bölge kısıtı olmadan, anlaşma halinde oldukları müşterilerinin beklentilerini tam olarak karşılayabilecek şekilde hizmet etme becerisine sahiptirler. Geçmişte Afrika, Latin Amerika, Orta Doğu ve Güneydoğu Asya’daki birçok bölgede hizmet veren özel askeri şirketlerin bu operasyonlar konusundaki başarıları ve yetkinlikleri, bu organizasyonların etkililiklerinin giderek artması adına önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir (Khan, Fayaz, & Khan, 2022, s. 250). Özel askeri şirketler, kendilerinden beklenenin ötesinde operasyonlar gerçekleştirme becerilerine sahip olmakla birlikte özellikle zorlu koşullar altında ve bölgelerde gerçekleştirilecek operasyonların başarıya ulaşmasında fark yaratabilen unsurlar olarak dikkat çekmektedirler.

Özel askeri şirketlerin faaliyetlerini yürüten ekibin özellikleri içerisinde en dikkati çeken husus, bu ekibin büyük ölçüde tecrübeli eski ordu mensuplarından yetkinliğini kanıtlamış, askeri bilgi ve beceri düzeyi yüksek personelden oluşuyor olmasıdır. Bu tür bireylerin yoğunlukta bulunduğu özel askeri şirketler; rekabet gücü yüksek, operasyonel anlamda daha tecrübeli ve ülkelerin çıkarlarına hizmet etmek açısından daha avantajlı konuma gelmektedir. Bu şekilde, sorumluluk transferi gerçekleştirilmesi adına, özel askeri şirketler, hesap verilebilirlik bilinciyle çevreleriyle son derece etkili bir şekilde iletişim kurabilmekte ve müşterilerine bu nitelikleri kapsamında hizmet sunabilmektedirler (Lehnardt, 2007, s. 1-3).

Marcias (2012, s. 222-225, 235), özel askeri şirketlerin özelliklerini, ordular üzerinde yaratmış oldukları etkiler dahilinde değerlendirmiş ve söz konusu özellikleri aşağıdaki şekilde sıralamıştır:

- Ulusal orduların, spesifik savunma ve saldırı konularında eğitimine destek sağlamaktadırlar.
- Ulusal orduların belirli operasyonları için bir görev dağılımını gerçekleştirmekte ve operasyonların belirli bir kısmının sorumluluğunu almaktadırlar.
- Ulusal orduların dahil olmasının istenmediği operasyonlar için sürece dahil olmakta ve bu şekilde söz konusu orduların yapacağı operasyonların tamamını gerçekleştirmektedirler.
- Savunma amaçlı olarak ulusal ordu ve kolluk kuvvetlerinin yanında, belirli alan ve bölgelerin korunması görevini üstlenmektedirler.
- Ulusal alanda savunma ve saldırı amaçlı oluşturulan askeri ve kolluk kuvveti birimlerinin askeri ihtiyaçlarının karşılanması adına tedarik kaynağı olmaktadır.
- Devletlerin savunma ve saldırı faaliyetlerine destek sunulması adına çatışma alanı dışında destek hizmetleri sunmaktadırlar.

Yukarıda yer alan nitelikleri değerlendirildiğinde, özel askeri şirketlerin, son derece aktif bir şekilde devletlerin savunma ve saldırı süreçleri ile eğitim, tedarik ve destek süreçlerinin içerisinde yer alacak niteliklere sahip oldukları fark edilmektedir. Bu tür bir operasyonel ve destekleyici nitelik, özel bir askeri şirketin devletlerin ulusal

ordularına destek kuvveti olmanın yanında daimî iş ortağı olmaları adına yönlendirici ve destekleyici olmaktadır.

Hedefleri ortak olsa da özel askeri şirketlerin farklı türlerinin bulunması, onlardan destek alacak olan taraflara önemli bir katkı sağlamaktadır. Kimi taraflar sahada bulunmasını istemedikleri, yalnızca stratejik desteğini talep ettikleri özel askeri şirketleri, yalnızca bu beklentileri doğrultusunda görevlendirmektedirler. Farklı operasyonlarda askeri birliklerini kullanmadan, belirli bir bütçe karşılığında operasyon gerçekleştirmek isteyen müşteriler için ise tamamıyla fiziksel destek sunan şirketler de bulunmaktadır. Bu değerlendirme ile Bijos & Souza (2020, s. 103), özel askeri şirketleri çatışma alanında ve çatışma hattı gerisinde hizmet sunmalarına göre; savaş saldırgan özel askeri şirketler, savaş savunma özel askeri şirketler, savaş dışı saldırgan özel askeri şirketler, savaş dışı savunma özel askeri şirketler olarak dört kategoriye ayırmıştır.

Özel askeri şirketlerin nitelikleri ve gerçekleştirdikleri faaliyetler bakımından en çok eleştiri alan hususlar ise; bu organizasyonların çatışma taraflarını daha çok kutuplaştırmasına sebep olması, gerekli bir ulusal güvenlik yapısına sahip olmayan devletlere yaptıkları müdahalenin kalıcı sonuçlarının olamayacağı ve hukuki olarak uluslararası bir kontrol mekanizması haricinde bir yaptırıma tabi olmamaları sebebiyle herhangi bir çerçeveye oturtulmalarının son derece zor olması olarak sıralanmıştır (Krahmann, 2005a, s. 106). Özel askeri şirketler, özellikle Avrupa ülkelerinde kamu özel ortaklıkları çerçevesinde gerçekleştirdikleri faaliyetlerle etki alanını günden güne genişleterek operasyonel anlamda legal bir çerçevede hareket etmeyi başarabilseler de bazı çevreler tarafından kimlik ve tanınma açısından halihazırda hukuk dışı birer oluşum şeklinde ele alınmaktadırlar. Bununla birlikte özel askeri şirketler, yalnızca kendileri ile ticari anlaşması bulunan taraflar açısından meşru bir çerçevede değerlendirilen kurumlar olarak görülmektedirler. Anlaşmalar özel askeri şirketleri birer meşru ticari şirket haline getirirse de sundukları hizmetlerin arasında yer alan kimi operasyonlar bu anlaşmaları geçersiz kılabilecek niteliktedir.

Özel askeri şirketlerin özellikleri bazında süreç değerlendirildiğinde; askeri hizmet verenin sivil kuruluşlar olmasından kaynaklı emir-komuta zincirinin tam anlamıyla oluşturulamamış olması ve görevlendirilen bölgede çatışma ortamından kaynaklı ulusal hukuk sisteminin çökmüş olması veya anlaşma yapan devletler

tarafından özellikle sağlanan sorgulanmama imtiyazı, bu şirketlerin olumsuz anlamda en fazla dikkat çeken unsurlarıdır. Bu durumda ise özel askeri şirketler, tam anlamıyla kontrol altında tutulmaları zor olan operasyonel kurumlar olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra, yapılan anlaşmalarda kendilerinden istenen sonuca ulaşmak için süreçleri kendi yöntemleri ile değerlendirme eğilimi içerisinde olmaları da önemli bir fark yaratmaktadır. Tüm bu olumsuz süreç değerlendirmelerine rağmen özel askeri şirketleri istihdam eden taraflar için, özellikle düzeni sağlamanın son derece zor olduğu ülke ve bölgelerde, herhangi bir sınırlamaya tabi olmadan operasyonlar gerçekleştirebilme kabiliyetleri ve gerçekleştirdiği operasyonlarının getirileri ise onları son derece çekici kılmaktadır (Soares & Price, 2014, s. 474-475). Diğer bir deyişle, özel askeri şirketler, kendilerine verilen görevlerin içerisinde, sonuç odaklı hareket etmeleri ve inisiyatif kullanma konusundaki yüksek becerileri ile fark yaratabilmektedirler.

Kruck & Spencer, (2013, s. 328), konu ile ilgili olarak yapmış oldukları araştırmada, özel askeri şirketlerin medyada kendilerine olumlu bir imaj oluşturma konusunda son derece aktif bir çaba içinde olduklarını belirtmiştir. Medya üzerinde, kendilerini “*teknik ve askeri uzmanlar*”, “*profesyonel iş adamları*”, “*asil insanlı insanlar*”, “*gururlu vatanseverler*” vb. sıfatlar ile tanıtmayı tercih eden özel askeri şirketler, bu şekilde, güçlü bir meşruiyet kazanma konusunda önemli adımlar atmaktadırlar. Fakat özel askeri şirketler üzerindeki olumsuz yargıya sahip medyanın belirli bir kesimi ise onları, “*beceriksiz kovboylar*”, “*sömürücü savaş vurguncuları*”, “*kontROLSÜZ suiistimalciler*”, “*kirli paralı askerler*” gibi sıfatlar ile değerlendirmektedirler. Böylelikle özel askeri şirketlerin özellikleri ve kimlikleri kamuoyu nezdinde karmaşık bir hal almaktadır.

Bijos & Souza (2020, s. 100-106), genel olarak özel askeri şirketlerin niteliklerini teşhis ettikten sonraki süre zarfında, bu özelliklerine paralel olarak özel askeri şirketlerin yakın gelecekte hem stratejik hem de fiziki olarak bir güvenlik tehdidi olarak algılanıp algılanamayacaklarını konusunda değerlendirmişlerdir. Araştırmacıların tespitlerine göre özel askeri şirketleri pratikte tehdit haline getiren unsur, bunların devletlerin yerleşik ordularının yerine aktif bir şekilde kullanılmalarıdır. Bu durumun, muhtemel olarak gelecekte devletler arası stratejik rekabette bir tehdide sebebiyet verme durumu yaratmakla birlikte uluslararası güvenlik

sistemini istikrarsızlaştıracağı değerlendirilmektedir. Ancak araştırmacılara göre özel askeri şirketler, stratejik açıdan danışmanlık desteği, savunma ve güvenlik alanında ülkelerin kendilerini geliştirmelerine yönelik unsurların ön plana çıkmasına da yardımcı olabilecektir.

Singer (2001, s. 201-202), konu ile ilgili yaptığı araştırmada, özel askeri şirketlere yönelik değerlendirmesinde bu şirketleri üç kategoriye ayırarak ele almıştır;

- Taktik hizmetlere odaklanan Tip 1 askeri şirketler, müşterilerine savaş alanlarının n saflarında askeri personel sağlamaktadır. Bu şirketlerin müşterileri genellikle daha az askeri yeteneğe sahiptir ve güçlü askeri yeteneğe sahip bir varlığa karşı savaşmak zorunda kalmaktadırlar. Müşteriler, zel askeri şirket hizmetlerini kullanarak askeri yeteneklerini anında artırmak istemektedirler. Savaş alanı yeteneklerine sahip şirketler arasında Executive Outcomes ve Sandline International yer almaktadır.

- Danışmanlık ve eğitim hizmetleri sunan Tip 2 askeri şirketler, genellikle silahlı kuvvetlerin işlevi veya yapısının ayrılmaz bir parçası olan stratejik, operasyonel ve organizasyonel analizler sağlamaktadırlar. Genellikle, müşterilerine stratejik tavsiyeler verme konusunda iyi yeteneklere sahip eski kıdemli askeri personelden oluşmaktadırlar. Bu şirketler arasında Vinnell Corporation, Dyncorp International ve Military Professional Resources Incorporated (MPRI) yer almaktadır.

- Askeri destek hizmeti sunan Tip 3 askeri şirketler ise arka kademe ve tamamlayıcı hizmetler sağlayan askeri destek şirketleridir. Bu tipolojideki şirketler, doğrudan harekatın planlanmasına veya uygulanmasına katılmazlar, ancak lojistik, teknik destek ve nakliye dahil olmak üzere askeri alana giren işlevsel ihtiyaçları karşırlar. Bu şirketler arasında ise Kellogg Brown & Root (KBR) ve Science Applications International Corporation (SAIC) yer almaktadır.

Yukarıda sıralanan unsurlara göre Tip 1 ve Tip 2 arasındaki temel fark, Tip-2 şirketlerin danışmanlık hizmetleri sunarken müşterilerinin askeri eğitim ve yönetim becerilerini artırmayı amaçlamasıdır. Bu şirketler tarafından sunulan güvenlik danışmanlığı, doğrudan bir muharebe savaşında kullanılmamaktadır. Müşteriler genellikle kısa süreli savaş için yüksek baskı altında değillerdir. Özel askeri şirketleri kullanmaktaki amaçları, askeri kapasitelerini uzun vadeli hedeflere dönüştürmektir.

Modern savaşta özel askeri şirketler tarafından sunulan bilgi ve eğitim uygulamaları gerçek bir savaşta uygulanan uygulamalarla aynı nitelikte olmaktadır.

1.4. Özel Askeri Şirketlerin Hukuksal Statüsü

Özel askeri şirketler gerçekleştirdiği faaliyetlerde; kendilerine belirlenen operasyonel çerçevenin dışına çıktıkları durumlarda Uluslararası İnsancıl Hukuk (International Humanitarian Law-IHL) ve İnsan Hakları Hukuk (Human Rights Law-HRL) ihlalleri gerçekleşmektedir. Gerçekleşen bu ihlaller sebebiyle özel askeri şirketlerin mevcut bir hukuksal çerçevede değerlendirilememesi durumu halihazırda devam eden bir tartışma süreci olarak devam etmektedir.

Genel olarak özel askeri şirketlerin, hukuksal anlamda sorumluluk yüklerinin son derece düşük düzeyli, hatta sorumluluk üstlenmeme durumlarının ortaya çıkmasına sebebiyet veren unsurları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Oğultürk, 2015, s. 169-174);

- Devletler tarafından günümüz güvenlik tehditlerindeki çeşitliliğin, maliyet artışlarının ve uzman personel eksikliğine karşı özel askeri şirketlerin alternatif oluşturmaları sebebiyle tercih edilmelerinin zorunluluk algısı yaratması,
- Özel askeri şirketlerin kendilerini savunma ve destek şirketleri olarak tanımlamaları,
- BM başta olmak üzere önemli uluslararası barış odaklı örgütlerin özel askeri şirketlerin müşterisi olması ve konuya olan karşıt bakış açılarının söylemden öteye geçememiş olması,
- Özel askeri şirket personelinin halen tam olarak hukuksal anlamda ulusal ve uluslararası zeminde sağlıklı bir şekilde tanımlanamamış olması,
- Özel askeri şirketlerin devlet yönetimleri ile imzaladıkları hizmet anlaşmalarının içeriklerinin uluslararası hukukta bir aykırılık içerdiğine dair herhangi bir görüşün ya da uygulamanın bulunmaması ve gerçekleşen anlaşmaların kamuoyu ile paylaşılmamasıdır.

Hukuksal anlamda sorumluluk yükleri son derece düşük hatta sorumluluk üstlenmeme durumları bulunan özel askeri şirketlerin gerçekleştirdiği faaliyetler neticesinde ortaya çıkabilecek insan hakları ve insancıl hukuk ile ilgili olumsuz

durumları engellemek maksadıyla gerek ulusal gerekse uluslararası alanda çalışmalar sürmektedir. Gerçekleşen uluslararası çalışmaların temelinde Cenevre Sözleşmeleri bulunmaktadır.

Bir çatışma ortamında uluslararası insan hakları ihlallerinin engellenmesi adına gerçekleşen çalışmalar sonucunda Türkiye'nin de içinde bulunduğu 195 ülkenin taraf olduğu 12 Ağustos 1949 tarihinde imzalanan "*Cenevre Sözleşmeleri*", 21 Ekim 1950 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Cenevre sözleşmelerinin içeriği; harp hâlindeki silahlı kuvvetlerin hasta ve yaralılarının vaziyetlerinin ıslahına ilişkin 1 numaralı sözleşme, silahlı kuvvetlerin denizdeki hasta, yaralı ve kazazedelerinin vaziyetlerinin ıslahına ilişkin 2 numaralı sözleşme, harp esirlerine yapılacak muameleye ilişkin 3 numaralı sözleşme ve harp zamanında sivillerin korunmasına ilişkin 4 numaralı sözleşmeden meydana gelmektedir (Batur Yamaner, Öktem, Kurtdarcan, & Uzun, 2009).

1949 Cenevre Sözleşmelerine ek; 7 Aralık 1978 tarihinde yürürlüğe giren 8 Haziran 1977 tarihli "*I sayılı Uluslararası Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunması Protokolü*" ve "*II Sayılı Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunması Protokollü*" ile 8 Aralık 2005 tarihli ve 14 Ocak 2007 tarihinde yürürlüğe giren "*III sayılı İlave Ayırt Edici Bir Amblem Tanınması Protokolü*" ile desteklenen sözleşmeler kapsamında ise çatışmada etkilenecek tüm kesimlerin hakları korunma altına alınmaya çalışılmıştır (T.C. BM Cenevre Ofisi Nezdinde Daimî Temsilciliği, 2019).

Bu sözleşme ve protokollerin içerisinde özel askeri şirketleri ilgilendiren hukuksal çerçevenin temelinde 8 Haziran 1977 tarihli, "*1949 Cenevre Sözleşmelerine ek; I sayılı Uluslararası Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunması Protokolü*" yer almaktadır. Bu protokolün 47'nci maddesi ile birlikte paralı asker tanımı aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

1. Bir paralı asker, savaşçı ya da savaş esiri olma hakkına sahip olmayacaktır.

2. Aşağıdaki tanımlara uyan kişiler paralı askerdir:

(a) Yerel olarak ya da yurt dışında, silahlı bir çatışmada savaşmak üzere işe alınmış,

(b) Savaşlarda doğrudan yer almış olan,

(c) Özellikle özel kazanç arzusu ile savaşlarda yer almak istemiş olan ve çatışmaya dahil olan bir tarafça ya da taraf adına, söz konusu tarafın silahlı kuvvetlerindeki benzer rütbe ve işlevler için savaşçılara ön gördüğü veya ödediği miktarın üstünde maddi tazminat alacağı vaat edilen,

(d) Ne çatışma taraflarından birinin vatandaşı olan, ne de bir çatışma tarafınca kontrol edilen topraklar üzerinde ikamet etmeyen,

(e) Bir çatışma tarafının silahlı kuvvetlerine mensup olmayan,

(f) Çatışma taraflarından olmayan bir devlet tarafından, bu bahse konu devletin silahlı kuvvetlerinin bir mensubu olarak resmi görevle gönderilmemiş olanlar (Sarıbeyoğlu, 2013, s. 1023).

Bu tanımlama ile paralı askerlik faaliyetinde bulunan kişiler savaş tutsağı kimliğinden yoksun bırakılmış ve savaş sırasında yaşayacakları bir esaret durumunda herhangi bir ülkenin resmi görevlisi, askeri, savaşçısı vb. sıfatlardan yararlanamamaktadırlar (Tangör & Yalçınkaya, 2010, s. 144).

Özel askeri şirketlerin tartışmalı hale gelmesinde ön plana çıkan hususlardan biri de bu şirketlerin bünyesinde görev alan ve operasyonları gerçekleştiren bireylerin birer paralı asker olup olmadığı yönündeki belirsizliktir. Cenevre Sözleşmelerinin ortaya koymuş olduğu bu tablo, bir kişinin paralı asker olarak tanımlanması için gerekli şartlardan bahsetmiş olsa da özel askeri şirketlerin istihdam ettiği kişilerin statüsünü yasal olarak göstermede ve tespit etmede eksik kalmaktadır (Öztürk, 2021, s. 290-293).

Konunun çözüme kavuşturulması adına çabaların sürmesine karşın, bu alanda BM sözleşmesi dışında, herhangi bir şekilde kabul gören ve geniş bir alanda uygulanabilecek nitelikte bir hukuksal çalışmadan bahsetmek mümkün olmamaktadır (Sarıbeyoğlu, 2013, s. 1024). BM tarafından 4 Aralık 1989 tarihinde hazırlanan ve 2001 yılında ABD ve İngiltere hariç 35 ülke tarafından onaylanan “*Paralı Askerlerin İşe Alınması, Kullanılması, Finansmanı ve Eğitimine Karşı Uluslararası Sözleşme (The International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries)*”si ile bir devletin kendi kaderini tayin etme hakkını elinden alma konusuna değinilerek, paralı askerlik faaliyetinde bulunan kişinin Cenevre Sözleşmelerine ek; I sayılı Protokolü kapsamında tanımı yapılmıştır. Paralı askerlerin

yanı sıra bu kişileri işe alan, kullanan, finanse eden ve eğiten kişiler ile bunlara teşebbüs eden veya ortaklık eden kişilerin suç işlemiş kabul edileceği belirtilmiştir. Sözleşmeye taraf devletler; paralı askerlik faaliyetlerinin önlenmesi için gerekli tüm önlemleri almakla ve bu önlemler için diğer taraf devletler ile işbirliği yapılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca taraf devletleri paralı askerlik faaliyeti ile ilgili bir bilgi edinildiğinde BM Genel Sekreterliği aracılığı ile ilgili taraf devlete iletilmesini, suç işlediği iddia edilen kişi yakalandığında ise uygun cezai işlem veya taraf devlete iade işlemi başlatılmasıyla ilgili mükellef kılınmıştır (United Nations, 1989). Her ne kadar BM sözleşmesi genel metni ile paralı askerliğin durumu uyumlu olarak değerlendirilse de özel askeri şirketlerin hizmetlerinden faydalanan ülkelerin büyük bir çoğunluğunda özel askeri şirket çalışanlarının statüsü paralı askerlik ile ilişkilendirilmemektedir.

Özel askeri şirketlerin tartışmalı hale gelmesinde ön plana çıkan diğer bir husus ise konunun insani boyutları ile ilişkili olarak yaşanan hukuksal tartışmalardır. Cenevre Sözleşmeleri temelinde devletler arası çatışmalardaki ihlal düzenlemelerini temel alan uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları çalışmaları, özel askeri şirketlerin faaliyetlerindeki hukuk dışılığı incelemek ve değerlendirmek adına şekillendirilen ve ek maddeler ile güçlendirilmeye çalışılan bir yapıya sahip olsa da söz konusu hukuksal metinlerin içerisinde yer alan unsurlar bir karmaşaya sebebiyet vermektedir (Öztürk, 2021, s. 290-293). Uluslararası İnsancıl Hukukta asker niteliği, belirli bir ülkenin varlığını, bütünlüğünü ve topraklarını korumak adına görevlendirilen kişi olarak değerlendirilmesine karşın, bu askerlerin nasıl bir görevlendirme, sözleşme vb. bağ ile bir devletin faaliyetleri dahilinde ele alınıp alınmayacağı konusunda bir belirsizlik söz konusudur (Hoppe, 2008, s. 990-992).

Bu belirsizlikleri gidermek ve Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları Hukuk ihlallerinin önüne geçmek amacıyla İsviçre hükümeti ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi girişimi ile, 17 ülkenin yanı sıra STK ve özel askeri şirket temsilcilerinin katılımıyla 2008 yılında "*Montrö Belgesi*" oluşturulmuştur. Özel askeri şirketlere ev sahipliği yapan ve bu şirketlerle anlaşma gerçekleştiren devletler ile özel askeri şirket çalışanlarına, yasal olarak bir bağlayıcılığı olmasa da hatırlatma, tavsiye ve teşviklerde bulunulan bu belge kapsamında; özel askeri şirketlerin paralı askerlik kapsamında değerlendirilme tartışmalarının sona erdiği ve meşru bir kabul

edişin gerekleştigi değerlendirilmektedir (International Committee of the Red Cross, 2008).

Ayrıca İsviçre Hükümeti öncülüğünde özel askeri şirket temsilci ve danışmanlarının katılımıyla Montrö Belgesi ilkeleri temel alınarak “Özel Güvenlik Hizmeti Sağlayıcıları Birliği için Uluslararası Davranış Kuralları (*International Code of Conduct for Private Security Service Providers Association-ICoCA*)” hazırlanmıştır (International Code of Conduct Association, 2013). Özel askeri şirketlerin faaliyetlerinden etkilenecek her kesim için insan haklarına saygı ve sorumluluklarını yerine getirmek için bir temel oluşturmak maksadıyla devletlerden ziyade özel askeri şirketlere yönelik hazırlanan bu belge, şirketlerin faaliyetlerindeki davranışları düzenlemek maksadıyla oluşturulmuştur (Kırmızıgül, 2021, s. 57-58).

Uluslararası alanda gerçekleşen bu çalışmalar özel askeri şirketleri çevrelemek ve hak ihlallerine karşı üzerlerinde baskı oluşturmak adına gerekli yapıyı oluşturacak tarafların bizzat bu şirketlere ev sahipliği yapmaları veya müşterileri olmaları sebebiyle yeterli düzeyde güçlü bir hukuksal yapının oluşturulması adına gereken çabanın gösterilmediğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle özel askeri şirketler, hukuki olarak kendilerini zorlayacak bir yapının parçası olmamaktadırlar ve buna istinaden hem faaliyetlerini yürütmeye devam etmektedirler hem de ülkelerin politik ve askeri çıkarları için önemli birer alternatif olmaya devam etmektedirler.

Dünya genelinde özel askeri şirketler ile ilgili çeşitli ülkeler tarafından ulusal alanda hukuksal düzenlemeler de gerçekleştirilmiştir. Birçok ülke tarafından özel askeri şirketlerin faaliyetlerini düzenleyici çalışmalar yapılmış olsa da ABD, İngiltere Güney Afrika Cumhuriyeti haricinde geniş kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır.

Güney Afrika Cumhuriyeti hükümeti özel askeri şirket faaliyetlerini, paralı askerlik faaliyeti ile aynı kategoride değerlendirerek ileride devlet karşıtı faaliyetlerde bulunabilme ihtimalleri de göz önünde bulundurularak, 2006 yılında tamamen yasaklama yoluna gitmiştir (Yıldız, M. ve Ekmekcioğlu, A., 2018 s: 46-47).

ABD ise özel askeri şirketlerin operasyonları karşısında, yeterliliği göreceli olsa da hukuksal yapısı olan tek ülke olduğu görülmektedir. 1978 tarihli “*Haksız Fiil İddiaları Sözleşmesi (Alien Tort Claims Act-ATCA)*” ile ABD’nin, uluslararası alanda, özel askeri şirketlere karşı ön plana çıkarılabilecek bir hukuksal metni olarak

değerlendirilmelidir. 1990 yılından bu yana gerek ABD vatandaşları gerekse de farklı ülkelerden bireyler, dünya genelinde ve ABD özelinde gerçekleştirildiği iddia edilen özel askeri şirketlerin yaşam ve mülkiyet haklarını ihlal ettiklerine dair iddialarının değerlendirilmesi ve sonuca bağlanması adına, ATCA'yı hukuksal dayanak olarak göstererek ABD federal mahkemelerine başvurabilmektedirler. Yine de bu mahkemelerde açılan davaların, siyasi kısıtlamalar ve delile dayalı sorunlardan dolayı çıkan olumsuz sonuçlar neticesinde halen özel asker şirketler için uygun bir hukuki yapının oluşturulmasına imkân sağlamadığı görülmektedir (Ryngaert, 2008, s. 1036-1038).

ABD tarafından gerçekleştirilen bir diğer ulusal düzenleme ise özel askeri şirketlere ve müşterilerine; özel güvenlik faaliyetleri esnasında, yönetişimin kalitesi için standartlar oluşturmak ve çatışma, insan yapımı veya doğal afet gibi nedenlerle hukukun üstünlüğünün zayıfladığı koşullarda insan haklarının güvence altına alınması konusunda rehberlik sağlamak maksadıyla 2012 yılında Amerikan Sanayi Güvenliği Toplumu (American Society for Industrial Security-ASIS) tarafından oluşturulmuş olan “*Private Security Companies PSC.1-2012*” çalışmasıdır (ASIS International Advancing Security Worldwide, 2012).

Ayrıca ABD 1968 tarihli “Silah İhracı Kontrol Yasası” ile yurtdışı hizmetlerde bulunan özel askeri şirketlere devlet politikası doğrultusunda hareket etmelerini sağlamak maksadıyla lisans zorunluluğu getirmiştir. 2000 tarihli “*Askeri Sınır Ötesi Yargı Yetkisi Yasası (MEJA)*”, ile ise savunma bakanlığı tarafından ABD ordusuna destek amacıyla anlaşma sağlanan şirket personelinin ABD’de işledikleri ve 1 yıldan fazla hapis cezası gerektiren suçlar bakımından bu kişilerin yargılanması yönünde düzenleme gerçekleştirmiş olup, 1950 tarihli “*Askeri Adalet Yasası (UCMJ)*” kapsamında ise sahada silahlı bir kuvvetle hizmet veren veya ona eşlik eden kişilerin ABD Kongresi tarafından ilan edilen bir savaş zamanında işledikleri suçlardan dolayı UCMJ kapsamında yargılanması yönünde düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (Kırmızıgül, 2021, s. 35-36).

Özel askeri şirketler ile ilgili faaliyetlerin düzenlenmesi kapsamında Avrupa’da ilk çalışmayı yapan İngiltere ise Şubat 2002’de “*Özel Askeri Şirketler: Düzenleme Seçenekleri*” başlıklı “*Green Paper*” yayınlamıştır (Yıldız, M. ve Ekmekcioğlu, A., 2018 s: 47). İngiltere öncülüğünde başlatılan bu çalışma sonrası Avrupa devletleri

tarafından gelişen ve büyüyen özel askeri sanayiye kontrol altında tutmak için; özel güvenlik hizmetlerinin düzenlenmesine yönelik yasalar, silahların ve çift kullanıma sahip ürünlerin ihracatının ruhsatlandırılması ve özel askeri şirketlerin düzenlenmesine yönelik çalışmalar olmak üzere üç kontrol mekanizması kullanılmaktadır (Krahmann, 2005b, s. 289-291).

Bu alanda yer alan diğer bir araştırma ise ABD ve İngiltere ortaklığında hükümet, enerji şirketleri ve STK'ların katılımı ile gerçekleştirilen insan haklarına saygı ve sorumluluk düzenlemesi olan “*Güvenlik ve İnsan Hakları Üzerine Gönüllü Prensipler*” çalışmasıdır (Yıldız, M. ve Ekmekcioğlu, A., 2018 s: 46).

ABD ve İngiltere örnekleri incelendiğinde, bu ülkeler özel askeri şirketlerin faaliyetlerini genel olarak meşru görmekle birlikte bu faaliyetleri hukuki anlamda kontrol altında tutmak adına da gereken yasal yapılanmayı oluşturmaya çalışmışlardır. Her iki ülkede de mevcut askeri yapılarının ve değişen dünya şartlarının ekseninde, mutlak olarak özel askeri şirketlerin desteğine ihtiyaç duyulduğu yönündedir. Fakat her iki ülke de bu şirketlerin sağladıkları eğitim, lojistik ve operasyon desteğinin kendi belirledikleri çizgi dışına çıkmaması gerektiğini savunmaktadır ABD ve İngiltere gibi büyük ölçekli devletlerin özel askeri şirketlerin kontrolüne dair kontrol yapılarının olmasına rağmen bu şirketlerin pratikteki faaliyetlerine dair bakış açıları doğrultusunda, varlıklarını meşru ve gerekli olarak görmeleri sebebiyle bu yönde kısıtlayıcı bir yasa oluşturmamaları bu şirketlerin faaliyetlerinin yoğunlaşması adına güçlü bir zeminin oluşmasına yardımcı olmaktadır.

Diğer ülkeler tarafından oluşturulan uygulama örneklerinden bazıları ise aşağıdaki şekilde sıralanabilecektir (Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2016, 25):

- Çin, güvenlik ve koruma şirketlerinin denetimi ve idaresi için bir kamu sistemi kurmuş ve devlete özel askeri şirketler üzerinde önemli kontrol yetkileri vermiştir.

- Özel askeri şirketlere ilişkin Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) yasaları, bir yetkili otoriteye özel askeri şirketlerin çalışmalarını ele alma, denetleme ve takip etme yetkisi vermekte ve şirket kayıtlarına herhangi bir zamanda erişmesine ve denetim yapmasına olanak tanımaktadır.

- Kamerun, özel askeri şirketlerin, kapsamlı izleme ve teftiş dahil birçok konuda yetkili bir otoritenin gözetimine tabi olmasını sağlamıştır.

- İsviçre, özel güvenlik şirketlerinin, yurtdışında faaliyet gösteren şirketleri denetleyen ve izleyen Uluslararası Davranış Kuralları Derneği'ne üye olmasını zorunlu kılmıştır. Ayrıca ülkede bulunan özel güvenlik şirketlerinin “*Yurtdışında Sağlanan Özel Güvenlik Hizmetlerine İlişkin Federal Kanun (PSSA)*” kapsamında devletle iş birliği yapma görevi vardır. Gerekli tüm bilgi ve belgeleri yetkili makamlara vermek zorundadırlar. Bunun yapılmaması, habersiz yerinde incelemelere, belgelerin incelenmesine ve materyallere el konulmasına neden olabilmektedir.

- Peru, özel güvenlik hizmetlerine ilişkin düzenleyici kuruma, herhangi bir zamanda izleme ve teftiş de dahil olmak üzere şirketlerin ve acentelerin çalışmalarını denetleme ve takip etme yetkisi vermiştir.

Sıralanan örneklerde de görüldüğü üzere, ülkelerin konuya dair bakış açılarında, çoğunlukla, özel askeri şirketlerin operasyonlarına kendi çıkar ve kontrolünde izin veren kısıtlayıcı bir yöntem benimsemeye çalışan yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır. Bu sayede, engellenmesi giderek zor olan özel askeri şirketlerin faaliyetlerinin daha az risk ve tehdit oluşturmasına çalışılmaktadır.

Uluslararası ve ulusal hukuk çalışmaları, silahlı çatışmalarda ve sonrasında özel askeri şirketlerin istihdamı için düzenleyici, ancak detaylı olmayan bir çerçeve sunmaktadır. Uluslararası hukuk düzeninin doğası gereği bu çerçeve sadece temel ilkeleri ve genel parametreleri içermektedir. Konu ile ilgili araştırma gerçekleştiren araştırmacılara, raporörlere ve hukukçulara göre öngörülebilir bir gelecekte, uluslararası güvenlik sisteminde yaşanan tehditlerdeki değişim sonucunda ortaya çıkan ihtiyaçları karşılamalarındaki gerçeklik sebebiyle özel askeri şirketlerin kullanımını ayrıntılı olarak düzenleyen, kısıtlayan ve ağır yaptırımları olan uluslararası bağlayıcı bir belgenin oluşturulması mevcut şartlara göre olası görülmemektedir. Ayrıca uluslararası hukukun doğası ve uluslararası ilişkilerin karmaşıklığı göz önüne alındığında, bu durumun arzu edilir olup olmadığı konusunda da şüphelerin yer aldığı görülmektedir (Kees, 2011, s. 211-216).

Genel bir perspektifte ele alındığında, özel askeri şirketler için bir hukuksal yapının var olması bile bu tür şirketlerin varlığının kabul gördüğü konusunda fikir

vermektedir. Buna göre uluslararası ve ulusal hukuk düzenlemeleri, özel askeri şirketlerin faaliyetlerini engellemek adına önemli adımlar atmaya çalışsa da bu tür şirketlerin bazı operasyonlarının yasal olarak değerlendirilmesinin de yolunu açmaktadır. Kanun yapıcılar, özel askeri şirketlerin varlığını ve faaliyetlerini bilmek suretiyle onların faaliyetlerini ancak belirli bir düzeye kadar engellemeye çalışmakta, ancak onların tamamıyla ortadan kaldırılmalarına neden olacak türden bir hukuksal süreci tasarlamamaktadırlar. Bu sebepten gerek ulusal gerekse uluslararası hukuk nezdindeki yasal yapılar, özel askeri şirketler açısından, tam anlamıyla caydırıcı özellikte olamamaktadır (Quirico, 2017, 67-72).

Konunun hukuki boyutuna odaklanan tüm taraflar açısından, özel askeri şirketlerin yasal olmayan faaliyetleri konusunda ortak olarak gerçekleştirilen faaliyetlerin ve hukuki düzenlemelerin önemli ve olumlu bir etkisi olabilecektir. Ancak, mevcut uluslararası hukuk düzenlemeleri; gerçekleşebilecek bir ihlal sonucunda yargılama sorumluluğunu özel askeri şirketler ile ortak faaliyetler yürüten, devlet yönetimlerine vermesi sebebiyle uygulanabilir bir durum sergilememektedir. Ayrıca bu durum şirketlerin yasadışı faaliyetlerinin önünü açtığı gibi konu ile ilgili ihlallerde hukuki kanıtların da ortadan kaldırılmasına sebebiyet vermektedir. Bu sayede, özel askeri şirketler varlıklarını sürdürebilirken, aynı zamanda, devletler ile olan ortaklıklarına da devam etmektedir (Govern & Bales, 2008, s. 86-88). Bir başka deyişle devlet yönetimleri özel askeri şirketler ile gerçekleştirdikleri anlaşmalarla yürüttükleri operasyonlarda meydana gelecek ihlallere dair bilgileri gizledikleri ve kendilerini sürecin dışında olacak şekilde konuşlandırdıklarında, bu şirketlerin operasyonları dolaylı olarak meşru hale gelebilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

21. YÜZYILDA GÜVENLİĞİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

2.1. Devletlerin Güvenlik Uygulamalarında Dış Kaynaktan Yararlanma Nedenleri

Devletlerin tekelinde bulunan güç kullanma konusundaki meşru hakları, zaman içerisinde beklenti ve yaklaşımlarına paralel olacak şekilde devlet dışı aktörlere devredilmeye başlanmıştır. Gerçekleşen bu devir işlemi devletlerin meşru müdafaa hakları da dahil olmak üzere savunma ve taarruz konusundaki güvenlik uygulama ve yaklaşımlarının sonucunda özel sektördeki aktörler tarafından ele alınması gereken bir yönetim kararının uygulanmasına sebebiyet vermiştir (Çağlar, 2020, s. 147). Bir tarafta güvenlik tehditlerine cevap vermek adına ortaya çıkan yeni güvenlik algısı diğer tarafta ise ekonomik alanda gerçekleşen değişim, bir yetki devrinin söz konusu olması gerektiği konusundaki baskının dünya genelinde gözlemlendiği bir durum yaratmıştır.

Özel askeri şirketlerin bir dış kaynak kullanımı olarak tercih edilmesindeki sebepleri dört başlık altında toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi 1970 ve 1980'lerde ortaya çıkan ve birçok ülkeyi etkileyen krizler neticesinde; ekonomik refah amacıyla oluşturulan özelleştirme politikalarının hızlanması ve buna paralel olarak güvenlik sektörünün de bazı askeri faaliyetlerini dış alım (outsourcing) yolu ile gerçekleştirmeye başlamasıdır (Eroğlu, 2015, s. 98).

İkinci etken ise Sovyetler Birliği'nin dağılması ile büyük bir tehdit oluşturan düşmanın varlığının ortadan kalkmış olması ve ABD'nin uluslararası ortamda başat aktör olarak konumlanmasıdır. İki kutuplu sistem etrafında oluşturulan dengenin bozulması ile bölgesel liderlik arayışlarında bulunan iyi eğitim ve donanıma sahip devletlerin tehditleri karşısında korunmaya muhtaç zayıf devletler, Batılı devletlerin desteğine ihtiyaç duymuşlardır. Batılı devletlerin ise yüksek maliyetler ve kendilerine bir çıkar sağlamayacağını düşündükleri müdahalelerde isteksiz davranmaları, hükümetlerin gerçekleştirilecek müdahaleler sebebiyle ulusal ve uluslararası düzeyde kamuoyunun tepkisine maruz kalmak istememeleri, özel askeri şirketlerin varlığını doğuran önemli bir etken olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Batılı devletlerin ordularında küçülmeye gitmesinin bir sonucu da birçok üstün yetenekli

profesyonel askerin işsiz kalması ile bu şirketlere hazır insan kaynağı havuzu oluşturması ve dağılan Sovyetler Birliği'nin teçhizat ve mühimmatının serbest piyasaya salınmasıdır (Kırmızıgül, 2021, s. 30-32).

Özel askeri şirketlerin ortaya çıkışına sebep üçüncü etken ise son yarım yüzyıldır güvenlik tehditlerinde yaşanan değişim karşısında mücadelede ulusal orduların eğitim ve donanım eksikliğinin başarısızlık yaratması ve özel askeri şirketlerin bu gereklilikleri sağlayarak boşluğu doldurmasıdır (İnce, 2022, s. 90).

Özel askeri şirketlerin ortaya çıkışına sebep olan dördüncü ve son etken ise konvansiyonel orduların güncel teknolojideki yaşanan hızlı değişimi takip etmede yaşadıkları sıkıntılar dolayısıyla bu teknolojinin geliştirilmesi ve kullanılması için yeterliliğe sahip personel istihdam etmedeki maliyetin yüksekliği olarak sayılabilir (Topal, 2011, s. 965).

Ülkeler nezdinde başlayan güvenlik algılamalarındaki değişim, savunma ve saldırının ötesinde çok daha geniş kapsamlı ve çok daha yoğun bir şekilde ele alınmıştır. İçerisine çok farklı unsurların dahil olduğu güvenlik uygulamalarının değişen yüzü, nitelik ve içerik olarak özelleşmiş, böylelikle de geçmişteki kimliğinden çok daha farklı bir güvenlik anlayışını ön plana çıkarmıştır. Devlet yönetimlerinden bireylere kadar uzanan bir yapıda, hemen her aktörün güvenlik konusundaki düşüncelerinin çok boyutlu hale geldiği ve bu şekilde de uygulamaların ve stratejilerin değiştiği gözlemlenmektedir (Yayım, 2006, s. 42-45).

Çok boyutluluk giderek daha doğal hale gelen bir konu olsa da bu boyutların içerisinde sadece devletin hâkim olduğunu bir yapının varlığı son derece yetersiz bir durum olarak değerlendirilmektedir. Özellikle, Soğuk Savaş sonrasında, ülkelerin askeri alandaki harcamalarında gittiği kısıtlamalar ile oluşan boşluğu özel askeri şirketler doldurmuştur. Bu sürecin bir çıktısı olarak ise askeri yatırımların değerlendirilmesi hususunda, devlet yönetimlerinin hakimiyetinin giderek azaldığı görülmektedir. Bu noktada, devlet yönetimlerinin de ikna olduğu şekli ile özel sektör; savunma, güvenlik ve taarruz konularında, ulusal orduların gelişimi açısından son derece önemli bir role sahip olmaktadır. Silah, teçhizat ve mühimmat üretiminin yanı sıra askeri konularda giderek gelişen teknolojilerin üreticisi ve sahibi olan özel sektör şirketleri sayesinde, devletlerin güvenlik anlayışlarının köklü bir biçimde değiştiği gözlemlenmektedir (Dunne & Sköns, 2011, s. 6). Genel anlamda, değişen dünya

düzeni askeri anlamda ülkelerin beklenti ve endişelerinin yönüyle birlikte bu sürece dair stratejilerinin de değişmesine yol açmıştır.

Özelleştirme ve dış kaynaktan yararlanma devletlerin temel görev ve fonksiyonlarından olan güvenlik ve savunma alanında önem arz eden faaliyetler için de geçerli olmaya başladığında, özel hizmet sağlayan güvenlik şirketleri ön plana çıkmaya başlamıştır. İlerleyen zaman dilimi içerisinde özel askeri şirket kimliğine kavuşacak olan bu şirketler, piyasa şartlarının sağlamış olduğu imkanlara dayalı olarak kendilerine farklı iş alanları yaratmaya başlamışlardır. Özel güvenlik başlığı altında; önceleri askeri alanda mal ve hizmet temini ile faaliyetlerine başlayan bu şirketlerin zamanla piyasanın ihtiyaçlarına odaklı olarak hizmet ağlarını geliştirdikleri görülmüştür. Özel sektör piyasa standartları, özellikle devlet yönetimleri açısından özel güvenliği yenilikçi ve bir bakıma gerekli bir uygulama olarak gösterirken buna paralel olarak devlet yönetimleri için güvenlik alanında dış kaynak kullanımının, güvenlik alanında rekabette bir zorunluluk algısı çerçevesinde yaygın hale gelmeye başladığı fark edilmektedir (Eroğlu, 2015, s. 98). Güvenliğin özelleştirilmesinin bir piyasa sorunu ya da bir piyasa zorunluluğu olduğunu düşünmek olasıdır. Çünkü askeri faaliyetler ve güvenlik uygulamaları da artık birer piyasa ekonomisi unsuru olmaktadır.

Özel askeri şirketlerin önem kazanmalarından ve rollerinin gelişim göstermesinden önce geçen sürede hükümetler askeri anlamdaki dış kaynak desteğini temel yetenekleri savaş ve güvenlik hariç olmak üzere yalnızca gıda, giyim, mühimmat, eğitim, altyapı vb. lojistik hususlara dair değerlendirmişlerdir. Fakat geçen yıllarla birlikte yerleşik orduların sabit kaynaklar dahilinde faaliyetlerini yürütmelerinin son derece zor olduğunun anlaşılması neticesinde, fiziksel anlamda daha etkin bir desteğe ihtiyaç duyulmuştur. Özellikle de var olan yerleşik orduları, değişim halindeki güvenlik tehditlerine karşı yeterli düzeyde hazırlıklı hale getirmek adına lojistik unsur kullanımının maliyetlerindeki artış, hükümetlerin çok daha farklı alternatiflere yönelmelerine neden olmaktadır. Özel askeri şirketler bu noktada, maliyetleri düşüren bir niteliğe sahiptir (Acar & Aslantaş Ateş, 2011, s. 12; Tangör & Yalçınkaya, 2010, s. 136-137). Özellikle maliyet konusu, dünya genelinde birçok alanda askeri operasyonları bulunan ve bu operasyonlara yoğun bir harcama yapan devlet yönetimleri ve istikrarsız devletlerin iç güvenlik uygulamalarında ulusal

ordularıyla başarısız olmaları ve bu alanda kendi ordularını geliştirmek yerine daha maliyet etkin olan dış kaynak kullanımı gerçekleştirmeleri sebebiyle son derece kritik bir konu haline gelmektedir. Bu durum özel askeri şirketleri tercihte çekici birer süreç aktörü haline getirmektedir.

Konu, genel olarak devlet yönetimleri bazında ele alınsa da ticari organizasyonlar da kendi güvenliklerini sağlamak için özel bir savunma mekanizması oluşturmaya çalışmaktadırlar. Halihazırda kendi özel güvenlik sistemlerine sahip olan şirketler; yüksek riskli ve istikrarsız ortamlardaki ofis, fabrika, tesis, şantiye vb. varlıkları açısından güvenlik risklerini en aza indirmek ve çalışanlarını koruma altına almak adına, güvenlik şirketlerinin farklı hizmetlerinden faydalanmaktadırlar. Bu nedenle, güvenlik desteğine ihtiyaç duyan tarafların beklentileri, bu konudaki faaliyetlerinin şeklini ve destek aldıkları taraflara dair yönlerini değiştirebilmektedir. Aynı zamanda şirketler daha da spesifik bir şekilde kendi ilerinde, kendilerine özel bir güvenlik yapısı oluşturmak adına güvenlik odaklı eğitim desteği veren özel askeri şirketlerin hizmetlerinden faydalanmaktadırlar (Buzatu & Buckland, 2015, s. 16). Askeri ve güvenlik odaklı uygulamaların kullanım alanları sadece devletlerin beklentilerine bağlı olarak şekillenmemekte, farklı müşteri portföyleri de oluşmakta ve bu durum özel bir güvenlik sektörünün oluşmasına imkân sağlamaktadır. Özel askeri şirketler, bireysel beklentileri karşılayabilecek türden hizmetleri sunacak kapasitede olmaları kadar, bu kabiliyet ve kapasitelerini kullanım alanları ve hizmet sundukları müşterileri de varlıklarının önemini vurgulayan bir unsur olmaktadır.

Gelişen süreçte, özel askeri şirketlere yönelik bu talebin oluşmasında, şirketlerin farklı alanlarda da destek sağlayabilecek türden şirketler olmasına duyulan ihtiyaın etkili olduğu gözlemlenmektedir. Bir başka deyişle, güvenlik endişeleri bulunan taraflar, kendileri için uygun güvenlik faaliyetlerine dair bir hizmet almak ve bu hizmeti sağlayan taraflara ulaşmak adına bir arayış içerisinde olmuşlardır. Bu arayışların; tarafların beklentilerine göre farklılık arz etmesinin yanında, sektörü ticari bir bakış açısıyla ele alan tarafların sayısında da gözle görülür bir artışa sebep olduğu görülmektedir (Scheimer, 2009, s. 618-619). Özetle sektör sadece hükümetler açısından değil kendisine ihtiyaç duyan tüm kesimler için uygun hizmetleri sunma eğilimi göstermiş ve bu eğilim sonucunda ihtiyaç duyan tüm tarafların taleplerinin

gerçekleştirilmesine yönelik hizmet sunulmasının, oluşan özel askeri şirket pazarının genişlemesine sebep olduğu değerlendirilmektedir.

Bu kapsamda özel askeri şirketler, doğrudan doğruya bir siyasi ve askeri aktör ya da herhangi bir konuda taraf olmayıp güvenlik hizmeti veren şirketler olarak değerlendirilmektedir. Ancak geçen yıllar içerisinde hükümetler ve üçüncü taraflar, özel askeri şirketleri kullanma şekilleri ve eğilimleri neticesinde onların doğrudan doğruya bir siyasi ve askeri sürecin tarafı olmalarına sebebiyet vermişlerdir. Uzun yıllar boyunca bazı devletlerin, hükümetler bazında kendi siyasi çıkarlarına odaklı olarak askeri operasyon düzenlemeleri artık destek görmeyip tepkiyle karşılaştıklarında, ulusal ordular özel askeri şirketler ile yer değiştirmiş gibi görülmektedirler. Siyasi anlamda şartları zorlamak istemeyen ve ulusal kamuoyu ile karşı karşıya gelmekten uzak duran hükümetler, özel askeri şirketlerin konumunun daha etkili hale gelmesini sağlamışlardır (Jefferies, 2002, s. 105-107).

Özel askeri şirketlerin bir ihtiyaç olarak görülmesinde, devlet yönetimleri için ulusal kamuoyuna sorumluluğunun yanında uluslararası hukuki kısıtlamaların da önemli bir rolü bulunmaktadır. Buna göre devlet yönetimleri, kendi stratejilerini gerçeğe dönüştürmek adına karşılaştıkları hukuki engelleri aşabilme yolunda özel askeri şirketlerin varlığına ihtiyaç duymaya başlamışlardır. Bir bakıma, uluslararası siyasi ve askeri alan, ulusal bazda bilindik unsurların ve teamüllerin dışında bir güvenlik yapısı oluşturmayı zorunlu hale getirmiştir (İnce, 2022, s. 125). Aslında, ulusal orduların operasyonlarını gizli tutmak ve onların faaliyetlerinde oluşabilecek olumsuz tepkileri engellemek adına özel askeri şirketler, devlet yönetimlerinin bir nevi kurtarıcısı görevini üstlenmektedirler.

Süreç içerisindeki bir başka önemli konu olarak, özel askeri şirketler başta olmak üzere, güvenlik hizmetlerinin özelleştirilmesi süreçlerinin ortaya çıkışında devletlerin en güçlü olma ve kendi güvenliklerini en üst düzeyde oluşturma isteğinin de büyük bir önemi bulunmaktadır. Devletler hem iç istikrarını hem de uluslararası sistemde güvenliklerini sağlamak adına gerçekleştirecekleri müdahalelerde kullanılacak ulusal ordularının yanı sıra, kendilerine has bir güvenlik mekanizmasının oluşturulmasını da elzem olarak değerlendirmektedirler. Bunun ötesinde, BM gibi barış ve uzlaştırma odaklı kuruluşların da özel askeri şirketler gibi kendilerine özgü savunma, saldırı ve

eğitim desteği veren şirketleri tercih etmeleri dđnya genelinde özel askeri gđvenlik anlayışının kabul gđrmesini yansıtmaktadır (Gulam, 2005, s. 24-27).

Bu bağlamda değerlendirildiğinde özellikle ciddi anlaşmazlıkların bulunduğu ve bu nedenle de sorunların çđzümünün askeri seğenekten başka bir alternatif sunmadığı durumlarda özel askeri şirketler devlet yđnetimlerine daha rahat hareket etme imkânı tanımaktadır. Özellikle kendi siyasi ve askeri stratejilerini geręekleřtirme eğilimi bulunan ũlkeler açısından gđvenlik konusu giderek çok daha özelleştirilmiş bir kimlik kazanmaya başlamıştır. Uzmanlığa ihtiyaç duyulan çok sayıda askeri faaliyetin ve gđvenlik endişelerinin ön plana çıktığı 21. yũzyılda, özel askeri şirketlerin başını çektıği gđvenlik mekanizmalarının varlığına bir alternatif olmaktan ziyade bir zorunluluk olarak bakılmaktadır (Yũksel, 2023, s. 5-7, 11). Asıl önemli olan husus özel askeri şirketlerin bir seçenek olarak ön plana çıkmasının ötesinde, varlıklarının kabul gđrmesinin artık çok daha gũçlü bir şekilde dile getirilmesi ve pratikte bu durumun yansımalarının gđrũlmesidir.

Baum & McGahan (2009, s. 33-34), İkinci Dđnya Savaşı'ndan itibaren özel askeri şirketlerin yũkseliřinin varlığına işaret etmekle birlikte, bu tũr şirketlerin varlığı dahilinde bir dış kaynak tedarikçisi olarak onları aşağıdaki unsurlar dahilinde ele almışlardır:

- Erken dđnem özel askeri şirketler egemen orduların kũçũltũlmesiyle serbest bırakılan askeri varlıkları elde etmek ve kâr amacıyla yeniden konuşlandırmak için kurulmuştur.

- Özel askeri şirketler yeteneklerini ve varlıklarını belirli amaçlar doğrultusunda odaklamasıyla, başka tũrlũ imkânsız olarak değerlendirilen askeri hedefler mũmkũn hale gelmektedir.

- Çoklu hizmet sunan kuruluşlar olarak özel askeri şirketler yalnızca geręekleřecek operasyon maliyetlerini en aza indirmekle kalmamakta, aynı zamanda bu operasyonların sonuğlarını da en ũst dũzeye çıkarmaktadır.

- Özel askeri şirketler ulusal çıkarların karşılanması maksadıyla; egemen askeri hiyerarşilerle birlikte yaratılan belirli varlıklarla özel yetenekler geliştirmiştir. Bu durum özel askeri şirketlerin daha fazla meşrulaşmasına ve özel askeri şirket hizmetleri için pazarın kurumsallaşmasına yol ağmıştır.

- Özel askeri şirket yetkilileri sahip olduğu sosyal yerleşiklik ve sosyal sermaye sebebiyle işlem ve yönetim güvenliğinin sağlanması açısından gerekli yetkinliğe sahip olarak güvenilir olarak değerlendirilmektedirler.

- Özel askeri şirketler içinde bulunduğu pazar ve hedeflerle birlikte birbirlerinin değişim ve dönüşümüne sebep olan evrimsel bir etkileşim halindedir.

Baum & McGahan (2009)'ın yaklaşımlarına bakıldığında zamanın şartlarına göre değişen güvenlik tehditlerinin, özel askeri şirketleri doğal birer süreç aktörü haline getirdiğini ve gerekli bir destek unsuru olarak şekillendirildiklerini göstermektedir. Bu sayede özel askeri şirketleri eleştiren ve varlıklarını tehditkâr olarak bulan kesimlerin itirazlarının da bir nebze engellenmesi mümkün olmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönem ise, her ne kadar ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki çatışmaların sona ermesi adına bir zemin yaratmış olsa da bu durum pratikte beklenen sonuçları ortaya çıkarmamıştır. Hükümetlerin, kendi siyasi çıkarları ve siyasi istikrar çabaları adına gerçekleştirmeye çalıştıkları askeri operasyonlar, Soğuk Savaş sonrasında yoğun kamuoyu tepkisi ile karşılaştığında alternatif arayışları içerisinde özel askeri şirketler önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Özel askeri şirketlere duyulan bu ihtiyaç onların kamuoyuna bilgi verilmeden hareket etmelerine sebebiyet vermiştir (Singer, 2009, s. 123). Bir bakıma özel askeri şirketler ülkeler açısından askeri anlamdaki varlıklarını ve güçlerini sürdürülebilir hale getirmek adına son derece önemli birer gizli araç haline gelmektedirler.

Güvenlik uygulamalarındaki özelleştirme girişimleri, özellikle Afganistan ve Irak'ta büyük ölçekli devletlerin yaşamış oldukları askeri operasyon başarısızlıkları ve oluşan mali, politik yük ile birlikte daha fazla ivme kazanmıştır. Afrika kıtası da bu sürecin tetikleyicisi bir unsur olmuştur. Batılı devletlerin başını çekmiş olduğu güçlü ülkeler, daha fazla askeri operasyon gerçekleştirme eğilimi içerisinde oldukları süre zarfında kendilerine özgü uluslararası hukuk tarafından bağlayıcılığı bulunmayan ve bu sayede de daha özgür hareket edebilen askeri birliklere ihtiyaç duymaya başlamışlardır (Kees, 2011, s. 200-201).

ABD, güvenlik faaliyetlerinin her anlamda özelleştirilmesi adına yoğun çaba sarf eden ülkelerin başında gelmektedir. ABD, teknolojinin de içerisine dahil olduğu bu süreçte, güvenlik algılamalarının boyutlarını değiştirmiş ve geniş bir yelpazede

ulusal güvenliğinin niteliğini arttırmıştır. ABD, savunma sanayi özelinde ele alındığında; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ivme kazanan süreçte özel sektöre yapmış olduğu destekler, sahada başarı elde ettikçe bu yaklaşım diğer birçok ülkenin de benimsediği ve kendi güvenlik stratejilerine uygun bir kimlik kazandırdığı sektör haline gelmiştir. Özel sektörden önceleri silah imalatı ile başlayan ve zamanla iase, temizlik, ulaşım ve bakım alanlarında devam eden mal ve hizmet alımları son noktada savaş alanlarında görev alacak personel teminini de kapsayacak şekilde genişlemiştir (Ercan, 2014, s. 52-53).

ABD önemli bir örnek teşkil etse de 1980'li yıllardan itibaren küreselleşmenin etkisiyle birlikte devlet yönetimlerinin özelleştirme hamleleri ve özel sektörü hemen her alanda eskisinden daha fazla desteklemeleri, şirketlerin yatırımlarının çeşitlenmesine de yardımcı olmuştur. Birçok güvenlik temalı şirket devlet yönetimlerinin güvenlik, savunma ve saldırı konularındaki ihtiyaçlarını karşılamak adına, özelleştirme dalgasının yarattığı etkiden faydalanmak suretiyle kendilerine yeni bir iş kolu yaratmışlardır. Bu şekilde küreselleşme etkisiyle birlikte ABD'den dünyaya yayılan bir özel güvenlik anlayışının olduğunu ve bu şirketler tarafından güvenlik alanında; tedarik, danışmanlık, eğitim ve destek hizmetleri açısından son derece etkili faaliyetler gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür (Beyhan, 2020, s. 17). Bir başka deyişle ABD, dünyadaki askeri ve güvenlik odaklı faaliyetlerin kimliğinin şekillendirilmesi konusunda devlet tekelinin dışına çıkılarak özel sektörün de içerisine dahil olduğu bir yapının oluşturulması konusunda öncül bir örnek teşkil etmiştir. Günümüzde özel askeri şirketler ile devletler başta olmak üzere birçok farklı aktör arasında gözle görülür etkili bir ticari iletişim ve etkileşim durumunun ortaya çıktığı fark edilmektedir.

Askeri operasyonlar için dış kaynak kullanımında özel askeri şirketlerin rolünü daha iyi anlamak adına, 2000'li yılların başında ABD'nin askeri stratejilerindeki değişimi incelemek gerekmektedir. Bu noktada ise 2003 yılında başlayan, ABD'nin Irak'a ve devamındaki Afganistan'a müdahale sürecinde özel askeri şirketleri kullanma biçimi incelendiğinde, konuya ilişkin ön plana çıkan hususları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (McFate, 2019, s. 18-20):

- ABD, medyasında Uzun Savaş olarak adlandırılan bu süreç için ordusuna gerekli olan askeri personel teminini gönüllük yolu ile tamamlayamamış ve çözüm yolu olarak özel askeri şirketlerden yararlanma yoluna gitmiştir.

- Amerikan resmi makamlarının da belirttiği üzere özel askeri şirketler ile ortak olarak hareket edilmesinin temel nedeni operasyonların bir an evvel tamamlanmasına yönelik istektir.

- Bu operasyonların tamamında ABD ordu mensubundan daha fazla şirket mensubu personel hayatını kaybetmiştir.

- ABD'nin anlaştığı şirketlerle birlikte yürüttüğü askeri operasyonlar, Amerikan ordu bütçesinde tasarruf sağlamıştır.

- ABD gibi büyük bir dünya gücünün özel askeri şirketler ile ortak olarak çalışması, yerleşik ordunun içerisinde eksiklikler olduğunu göstermiştir.

- ABD'nin Irak'ta özel askeri şirketlerin hizmetlerinin olumlu sonuçlar vermesi neticesinde iş anlaşmaları Afganistan'daki operasyonlar için yenilenmiştir.

- İlerleyen süreçte ayrıca Afganistan'daki operasyonların tamamının özel askeri şirketler tarafından icra edilmesi yönünde şirketlerin talep ve baskıları olmuştur.

- ABD, Irak ve Afganistan'daki gelişmelere istinaden özel askeri şirketler ile olan anlaşmalarını kendi çıkarları doğrultusunda rutin hale getirmiştir.

ABD'nin süreci değerlendirme konusunda ön plana çıkarmış olduğu hususlar, çıkar odaklı değerlendirilmekle birlikte Irak özelinde gerçekleştirilen operasyonlarda, yerleşik ordu mensuplarının tecrübe düzeylerinin sorgulanması ile ilintili olabilecektir. Bu nedenle ABD, Irak'a müdahale ile başlayan ve Afganistan'la devam eden sürecin umulanın aksine çok uzun sürmesi ve buna bağlı olarak ihtiyaç duyulan yetenekli insan gücü teminini sağlayamaması sebebiyle özel askeri şirketlerden faydalanmayı tercih etmiştir. Bu tercih, zaman içerisinde, gerçekleştirilen başarı ile doğru orantılı olarak Amerikan ordusu için birincil seçenek haline gelmeye başlamıştır.

ABD'nin konu ile ilgili olarak önem arz ettiği husus ve süreç, özel askeri şirketlerin Irak müdahalesi sonrasında daha kurumsal ve meşruiyet kazanan bir aktör haline gelmesidir. Buna göre ABD, Irak müdahalesi öncesinde mümkün olduğunca özel askeri şirketleri kendi operasyonlarının dışında tutma çabası içerisinde iken Irak

müdahalesi sonrası ve müdahalenin sona erdiği süreçte kendi askerlerinin temininde yaşadığı zorluklara paralel olarak özel askeri şirketlerin sağladığı insan kaynağına odaklı olarak bölgesel stratejisini şekillendirmeye çalışmıştır (Maciag, 2019, s. 60). ABD'nin oluşan operasyon yoğunluğunu karşılayabilmek için bu şekilde bir karar değişikliğine gitmesi, bu ülkenin yaşamış olduğu askeri sorunların Irak'taki yansımaları sonucunda süreci kontrol altında tutmak adına mutlak olarak muharebe sahasında yardımcı destek kuvvetinin olması haricinde harekât icrasını da içeren geniş kapsamlı bir desteğe ihtiyaç duymasındır. ABD'nin bu durumu diğer ülkeler açısından da önemli bir referans noktası olmaktadır.

Rusya da ABD'ye benzer şekilde özel askeri şirketleri yoğun bir şekilde kullanmak suretiyle çeşitli operasyonlar gerçekleştirmekte ve kendi hedefleri doğrultusunda başarı elde etmektedir. Buna göre Rusya'nın Suriye operasyonları, önemli ölçüde özel askeri şirketlerin kullanıldığı bir düzlemde gerçekleşmiş ve Rusya bölgedeki askeri etkililik düzeyini arttırmıştır. Bu sayede hem bölgedeki diğer ülkelere önemli bir aktör olduğu mesajını verme şansı elde etmiş hem de Suriye'deki mevcut ve kendisi ile iyi ilişkileri bulunan rejimin korunmasını sağlamıştır. Rusya'nın tüm bu beklentilerinin karşılanması konusunda, özel askeri şirketler aracılığıyla almış olduğu hizmetlerin önemli bir etkisi ve katkısı bulunmaktadır (Gülşen, 2017, s. 3-4). Suriye örneği; büyük devletlerin ülke çıkarları doğrultusunda gerekli şartlar oluştuğunda, bekledikleri verimi elde etme konusunda hızlı ve etkin şekilde sonuca ulaşmak için özel askeri şirketlerden faydalandıkları göstermektedir.

Wulf (2007, s. 36), konuyu askeri süreçler bazında ve teknik anlamda ele alırken güvenlik faaliyetlerinin özelleştirilmesi konusunda ön plana çıkan unsurları değerlendirmiş ve askeri ve güvenlik hizmetlerinin özelleştirilmesini dolayısıyla da özel askeri şirketlerinin ortaya çıkışını iki farklı kavramla tanımlamıştır. Bunlar; devlet yöneticilerinin de dahil olduğu Liberya, Sierra Leone, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Doğu Timor ve Kosova'da olduğu gibi kaos ortamından yararlanarak devletin güç kullanma tekeline ortak olma çabası içinde olan devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen aşağıdan yukarıya özelleştirme kavramıdır. İkinci özelleştirme ise hükümetler tarafından kontrollü şekilde değişen ve gelişen güvenlik tehditlerine karşı güvenlik ihtiyacını karşılamak maksadıyla özel sektöre

devredilmesini tanımlayan yukarıdan aşağıya özelleştirmedi. Ön plana çıkan bu iki unsurun başlıca nedenleri ise;

- Arz tarafında artık silahlı kuvvetlerde iş bulamayan çok sayıda yüksek nitelikli askeri uzman bulunması, bu kesimlerin iş arayışında olmaları ve bu fırsatları özel askeri şirketlerde bulmaları,

- Bazı silahlı kuvvetlerin artan sayıdaki ulusaşırı askeri müdahaleleri nedeniyle aşırı yük altında olması,

- Askeri görevlilerin dışarıdan temin edilmesinin, uzmanlaşmış birliklerin mevcudiyetindeki darboğazlara bir tepki olarak kullanılması,

- Silahlı kuvvetlerin her zamankinden daha modern teçhizat kullanma eğiliminde olması ancak tüm bu yüksek teknoloji sistemleri kullanacak ve bakımını yapacak durumda olmamaları,

- Güçlü silahlı kuvvetleri olmayan, özellikle zayıf veya kuşatılmış hükümetlerin bu tür hizmetleri satın alma eğilimlerinin artması,

- BM barış misyonlarına olan talebin, üye devletlerin asker ve diğer kaynaklarının sunduklarından daha fazla olması ve bu durumun özel güvenlik ve askeri şirketlerin devlet birliklerini destekleme ve hatta onların yerini alma rolünü güçlendirmesi,

- Teröre karşı savaş ile ilgili çeşitli konuşlandırmalarda ulusal ordulara yönelik yoğun talebin, askeri personelinin aşırı gerilmesine sebep olması,

- Hükümetlerin özel sektörü kullanarak silahlı kuvvetlerin görevlerini tamamlamaya veya onların yerine geçmeleri konusunda teşvik etme eğilimleri,

- Ülke içindeki kamuoyu baskısı göz önüne alındığında, bazı hükümetler için ulusal ordular yerine askeri şirketlere müdahale görevi vermenin daha cazip gelmesidir.

Wulf (2007)'un değerlendirmelerine bakıldığında, farklı yapıya sahip özel askeri şirketlerle birlikte güvenliğin özelleştirilmesinde, özellikle dönemsel şartlar ile devlet yönetimlerinin konuya bakış açılarının artık çok daha farklı hale gelmesinin büyük bir önemi bulunmaktadır. Aynı zamanda, ülkelerin askeri kapasitelerinden ziyade askeri

konular ile güvenlik konularına dair algılama ve uygulamalarının çok daha büyük bir önem arz ettiği gözlemlenmektedir.

Bu değerlendirme ile özel askeri şirketlerin rollerine dair algılamaların da değiştiğini görmek mümkündür. Geçmişten bu yana paralı askerlik sistemi dahilinde değerlendirilen ve bu nedenle de saldırı amaçlı olarak kullanıldıklarına inanılan özel askeri şirketler, zaman içerisinde birçok farklı alanda hizmet vermekle birlikte siyasi süreçler içerisinde de aktif rol almaya başlamışlardır. Bu tür bir değişim, aslında özel askeri şirketlerin kendilerini daha önemli ve daha etkili bir noktaya getirdiklerini göstermektedir. Bu şekilde özel askeri şirketler, kendilerini istihdam etmek isteyen taraflar açısından belirli amaçlar doğrultusunda anlaşma sağlanan bir destek şirketi kimliğine sahip olmuşlardır (Palou-Loverdos & Armendáriz, 2011, s. 22-26). Genel bir görünüm ile ele alındıklarında, özel askeri şirketlerin kimliğinin hem kendilerini daha güçlü hale getirmeleri hem de devlet yönetimlerinin çıkarlarının, bu şirketleri istihdam etmeyi zorunlu hale getirmesi ile ilintili olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak günümüz güvenlik uygulamalarının özelleştirilmesinin nedenleri genel bir şekilde ele alındığında aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Cantenar, 2011, s. 61-63);

- Soğuk Savaş sonrası dönemde daha önce iki süper güç tarafından sağlanan istikrarsız bölgelerdeki denetimin azalması,
- Güçlü devletlerin yeniden oluşturdukları güvenlik yol haritaları sonucu istikrarsız bölgelere müdahalede isteksiz olmaları,
- Soğuk Savaş sonrası dönemde ulusal orduların küçülmeye gitmesi sebebiyle nitelikli askeri personelin işsiz kalması,
- Ulusal orduların küçülmeye gitmesi ile elden çıkardığı silah, mühimmat ve teçhizat pazarı yaratması,
- Devletlerin temel görev ve sorumluluk alanlarındaki faaliyetlerini özelleştirme politikaları kapsamında özel sektöre devretmesi,
- Savunma ve saldırı konularındaki başarı açısından, mevcut, yerleşik orduların hareket kabiliyetinin sınırlılığı,

- Özellikle günümüz çatışma ortamında savunma ve sabit güvenlik açısından tecrübe odaklı olarak hareket eden nitelikli personele ihtiyaç duyulması,
- Savunma ya da saldırı niteliği taşıması fark etmeksizin, belirli görevleri bulunan özel güvenlik unsurlarının hızlı ve esnek bir şekilde farklı bir görevi üstlenebilmeleri,
- Başka ülkeler üzerinde çıkarları bulunan güçlü devletler için güçsüz devletlerin kontrol alanlarında kolay yayılabilmeleri adına özel güvenlik anlayışına sahip unsurların hızlı ve etkili sonuçlar yaratabilmeleri,
- Güvenlik hususlarında günümüz tehditlerine karşı bilindik ve geleneksel yöntemlerin yeterli düzeyde olumlu sonuçlar vermemesi, güvenlik ile ilgili endişelerin giderek artması,
- Her ülke ya da kurumun kendi özel güvenlik önceliklerinin bulunması ve bunlara özel hizmetlerin güvenlik hizmeti sağlayan şirketler tarafından sınırsız olarak sunulabilmesi,
- Güvenliğin kalıcı bir biçimde sağlanması adına, bu alandaki özel şirketlerin daha etkili yöntem ve teçhizatları kullanabilmeleri,
- Ulusal anlamda kurumsal güvenlik algısının ötesinde, bireysel güvenlik faaliyetlerinin de artık niteliğe ve dayanıklılığa ihtiyaç duyması.

Bu sebepler devletlerin, kurumların ve bireylerin yeni dönemdeki güvenlik algılamaları çok çeşitli bir yapının oluşturulmasını zorunlu hale getirdiğini göstermektedir. Buna göre söz konusu taraflar, kendilerini, çıkarlarını ve çevrelerini en etkili biçimde korumak adına, ellerinde var olan güvenlik imkanlarının dışındaki imkanlarını da kullanılabilmeye ve etkili hale getirme konusunda çaba sarf etmektedirler.

2.2. Özel Askeri Şirket Faaliyetlerinin Genel Nitelikleri

Dünya genelinde savaşların ve çatışmaların şeklinin değişimi özel askeri şirketler gibi kurumların ortaya koymuş oldukları faaliyetlerin ve uygulamaların devletler açısından son derece önemli hale gelmesine neden olmuştur. Özellikle Rusya'nın 2014 yılında Ukrayna müdahalesinden sonra North Atlantic Treaty Organization (NATO) tarafından yayınlanan Galler Zirvesi Deklarasyonu'nda (NATO, 2014); çok çeşitli aktörler tarafından açık ve örtülü bir savaş olarak

tanımlanan hibrit savaş stratejisi ile gerçekleşecek saldırılara karşı koymaların ve savunmanın şeklinin değişikliğe uğraması, tüm bu hususların baştan gözden geçirilmesine sebebiyet vermiştir (Mavruk ve Gök, 2023, 295). Bu nedenle, çeşitli aktörler tarafından gerçekleşecek hibrit bir saldırıda; savaş ve çatışmanın dünya genelinde değişen anlam ve önemini daha nitelikli bir şekilde anlamlandırmak ve buna paralel bir yol haritası belirlenmek adına devletler tarafından; ulusal askeri ve sivil önlemlerin yanı sıra, özel askeri şirketlerin faaliyetlerinden yararlanılmıştır.

Özel askeri şirketlerin pratikteki operasyonlarının karşılığında ise en temel özellikleri askeri çatışma ortamında hizmet sunmalarıdır. Bu şirketler, bir devletin kolluk kuvvetlerine destekten sınır ötesi askeri harekatlara, yasa dışı unsurlarla temaslardan gizli operasyonlara kadar geniş bir faaliyet alanında hizmet vermektedirler. Bu hizmetler, kimi zaman devlet yönetimlerinin ve ulusal orduların gerçekleştirmekte son derece zorlandıkları görevleri içerisinde barındırmaktadır. Özel askeri şirketlerin süreç içerisinde fark yarattıkları en önemli husus, belirli bir operasyon için bir ülkenin sınırları içerisinde kısa bir zaman zarfında, yüksek sayıda asker toplayabilme ve istihbarat faaliyetleri için ekipler oluşturabilme kabiliyetleridir (Kalkan, 2022, s. 157).

Mevcut süreçte, özel askeri şirketlerin yüksek etki yarattıkları alanlardan biri de terörle mücadele olmaktadır. Zaman içerisinde, tıpkı ulusal ordular gibi teknolojik anlamda önemli bir değişim yaşayan özel askeri şirketler kendilerini geliştirdikleri süre zarfında devlet yönetimlerinin ihtiyacı olan kritik görev destekleri için ön plana çıkmaktadırlar. Her ne kadar istikrarsızlık bölgelerinde o ülkelere ait yerel kuvvetlerin eğitim ve donatım ile güçlendirilmesini sağlasa da gerek ABD gerekse de Rusya özellikle Suriye ve Irak bölgesinde, IŞİD terör örgütü ile mücadelede özel askeri şirketlerin sağladıkları hizmetlerden yoğun bir şekilde yararlanmışlardır. Ulusal orduların eksik ve yetersiz kaldığı ya da daha büyük ölçekli etki elde edilmeye çalışılan operasyonel süreçlerde özel askeri şirketlerin birliklerinin sağlamış olduğu imkanlardan çeşitli şekillerde faydalanılmıştır (Öz & Çalışkanlar, 2020, s. 324-325). Büyük ölçekli ve uluslararası boyuttaki terör tehditleri için; özel askeri şirketlerin hizmetlerine başvurulması, bu şirketlerin başarılı olması ve bu tehditleri yok edebilecek imkân ve kabiliyete sahip olduklarını beyan etmeleri, bu tür oluşumların

çok önemli bir gelişim katettiklerini ve etki yaratma kapasitesine sahip olduklarını göstermektedir.

Her ne kadar bir takviye birlik olarak ele alınsalar da içerisinde bulunulan şartlar, özel askeri şirketlerin rollerinin değişimine de sebebiyet verebilmektedir. Özel askeri şirketler meşru olması ya da olmaması bazında değil, pratikteki durumları açısından yarattığı etki bazında değerlendirildiğinde 21. yüzyıl içerisinde toplumda oluşan siyasi, sosyal ve ekonomik alandaki değişimler sonucu ortaya çıkan çatışma ortamları sebebiyle önemli bir destekleyici yapı olarak görülmektedir (Schreier & Caparini, 2005, s. 27). Bu halleri ile birçok devlet yönetimi ve farklı işveren açısından, çıkarlara sonuna dek hizmet eden birer yapıya dönüşmüşlerdir. Yarattıkları etkilerin sınır tanımaması ve sonuç odaklı olması özel askeri şirketler ile iş birliğini çekici hale getiren önemli unsurlardan biri olarak görülebilecektir.

Diğer yandan özel askeri şirketler yeni kamu yönetimi anlayışının da bir yansıması olarak görülebilecektir. Özelleştirmeyle birlikte; ortaya çıkan sorumluluklardaki yoğunlaşmanın azaltılması, kurumsal yetki aktarımı ve hiyerarşik yetki devri, devlet yönetimlerinin askeri alandaki sorumluluklarını kamudaki fazla istidamı engelleyecek sözleşmeli personel kullanımı ile alt taşeronlardan yararlanarak hızlı müdahalede bulunabilecek esnek, ekonomik ve etkili farklı kurumlara devretme ihtimallerinin bulunduğu bir göstergesidir. Özel askeri şirketler, bu süreçteki önemli birer aktör olmalarıyla birlikte kamu yönetiminin üzerinde bir yük olarak da algılanabilecek olan faaliyetleri kendileri için bir iş fırsatına dönüştürebilmektedirler (Keser, 2020, s. 25-26). Liberal devlet yönetimi anlayışı, kendisine ait doğal görevleri paylaşma konusunda istekli olurken, özel askeri şirketler de bu sürecin nitelikli bir şekilde yürütülmesi adına önemli bir sorumluluklar almaya istekli ticari kuruluşlar olarak görülmektedir. Diğer bir deyişle liberalleşme, özel askeri şirketlerin faaliyetlerinin artık doğal bir ticari ve askeri faaliyet olarak algılanmasına destek sağlamaktadır. Konu ile ilgili olarak bir araştırma gerçekleştiren Singer (2001, s. 15), sabit varlıklara sahip olmasa da nitelikli ve profesyonel personel hizmeti sağlayan farklı ölçekteki birçok özel askeri şirketten oluşan özel pazarın ortaklıklar ve birleşmelerle 21. yüzyılda paralı askerlik hizmetini uluslararası hale getirmeye odaklandığını belirtmektedir.

Mevcut süreçte özel askeri şirketler ile özel güvenlik şirketleri arasındaki farklılıklar ise son derece zor seçilebilecek durumdadır. Sistemin işleyişi açısından, iki tarafın da hedefleri ve sundukları hizmetin temel mantığı aynı olmakla birlikte özel askeri şirketler güvenlik faaliyetleri konusunda koruma, eğitim ve danışmanlık hizmeti vermeleri bakımından özel güvenlik şirketleri tanımını da içine alacak şekilde geniş bir kapsama sahiptir (Walker & Whyte, 2005, s. 652-653). Genel anlamda değerlendirildiğinde günümüz özel askeri şirketleri, bu sektörde hizmet sunmuş organizasyonların eski kimlik ve özelliklerinin çok ötesinde hareket etmektedirler. Bu tür bir durum, özel askeri şirketler ile onlara paralel kimlikleri bulunan tüm kurumların çalışmalarının farklı pencereden değerlendirilerek siyasi, ekonomik ve askeri kimliklerinin boyutlarının da hesaba katılmasını zorunlu hale getirmektedir.

Tablo 2. Özel askeri şirketler ile özel güvenlik şirketleri arasındaki farklar

Faaliyetler	Özel Askeri Şirketler	Özel Güvenlik Şirketleri
Saldırgan savaş operasyonları	X	
İstikrarsız devletlerde özel müşterilere silahlı güvenlik hizmetleri		X
İstikrarsız devletlerde kanun ve emirler dahilinde kamuya ve uluslararası müşterilere silahlı	X	
İnsani koruma, operasyonlar ve destek		X
Askeri gözetim, stratejik danışmanlık ve	X	
Mayın Temizleme	X	X
Askeri ve polis eğitimi		X
Askeri operasyonlar için lojistik destek	X	X
Rehine kurtarma operasyonları	X	X

Kaynak: Zelka, M., & Ertaş, A. (2020). Özel Askeri Şirketlerin İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi. EKEV Akademi Dergisi, (82), s. 200.

Tablo 2.'de özel askeri şirketleri ile özel güvenlik şirketlerinin genel niteliklerine ve farklılıklarına dair bir değerlendirme yer almaktadır. Görüldüğü üzere iki şirket modelinin birbirinden farklı, spesifik görevlerinin bulunduğu gibi ortak olarak yaptıkları birçok faaliyetin de bulunduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca bu

karşılaştırmada özel askeri şirketlerin savaş alanında yer almak suretiyle daha zorlu bir görev sorumluluğu üstlendiği görülmektedir.

Her ne kadar askeri alanda profesyonel hizmet sağlayan organizasyonlar olarak anılsalar da özel askeri şirketlerin faaliyetlerindeki eğitim, danışmanlık gibi bu pasif askeri şirket faaliyetlerinin varlığı, askeri operasyonlar gerçekleştirilse dahi, özel askeri şirket kimliğinin, özel güvenlik şirketi kimliğinin ardına gizlenmesine yardımcı olmakta beraber ticari anlamda bir tanımlama sorununa sebebiyet vermektedir. Bunun yanı sıra özel güvenlik şirketlerinin faaliyetlerini de içine alacak alanlarda hizmet vermesi uluslararası hukuksal düzenlemelere takılmaması adına bir geçiş unsuru olarak da kullanılmaktadır (Faite, 2008, s. 3).

Özel askeri şirketler sadece askeri operasyonlar dahilinde değerlendirilseler de çoğu, kurumsal yapıları bulunan tüzel kişiliğe sahip şirketlerdir. Kendi tüzel kişilikleri ile ulusal hukuka bağlı olarak hareket eden özel askeri şirketler aynı zamanda meşru hükümetler ile kamu güvenliği sağlamak maksatlı anlaşmalar yaparak devletin anayasal düzenini bozma amacıyla olan devlet dışı silahlı aktörlerden kendilerini ayırmaktadırlar. Bu sayede uluslararası hukuk kuralları dahilinde hareket ederek varlıklarını yasal bir zemine oturtmaktadırlar (Beyani & Lilly, 2001, s. 17). Uluslararası hukuktaki konumları halen tartışmalı olsa da bu şirketler halen üzerine yatırım yapılabilen ve bu sayede finansal çıkar elde edilmeye çalışılan kurumlar olmaktadır. Aynı zamanda, bu şirketlerin birer yönetim kurulları olmakla birlikte bir istihdam politikaları da bulunmaktadır. Eski askerler ve askeri profesyoneller, süreç içerisinde fark yaratan bir kimliğe sahiptirler. Yine de bu şirketlerdeki çalışanlarının statüsünün belirsizliği bir sorun olarak nitelendirilmektedir. Genel görünümü itibari ile ele alındıklarında özel askeri şirketlerin ticari kimlikleriyle birlikte bir kurumsal kimliklerinin de bulunduğu görülmekte ve bu görünüm özel askeri şirketlerin yasal bir zeminde ele alınmalarını zorunlu hale getirmektedir.

Devlet yönetimlerinin süreçlere hâkim olma konusunda gerçekleştireceği faaliyetlerde uluslararası hukuk karşısında birincil sorumlu olmamak adına verilen mücadele, devletlerin askeri operasyonlar açısından kendilerini gizlemelerini bir zorunluluk haline getirmiştir. Kimi askeri operasyonların devlet yönetimleri üzerinde bir sorumluluk baskısı yaratması neticesinde devletler, operasyonlarını devam ettirdikleri gibi sorumluluklarını da ortadan kaldırmaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle

özel askeri şirketler devletlerin görünmeyen bir aktör gibi hareket etme şansını onlara sunmaktadırlar (Güneş, 2020, s. 556). Bu noktada özel askeri şirketlerin gerçekleştirdiği faaliyetlerde üstlendikleri rol ve bu faaliyetlerin etkileri ile ülke çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri bu şirketlerin askeri vekil olarak anılmasına sebebiyet vermiştir (El Mquirmi, 2022, s. 4-6).

Özel askeri şirketlerin literatürdeki konuları değerlendirildiğinde zaman içerisinde nitelik ve buna bağlı olarak kimlik değişimine uğradıkları, bu değişimin ise gelecekte de devam edeceği öngörülmektedir. Bu değişim içerisinde en fazla dikkati çeken ise özel askeri şirketlerin birer istihbarat desteği sunan kuruluşlara dönüşmesi konusundaki beklentilerdir. Bu kapsamda eskisinden daha az ancak daha zorlu ve risk teşkil eden fiziksel operasyonlara katılacakları değerlendirilmektedir (Moesgaard, 2013, s. 18-19). Özel askeri şirketlerin niteliklerine dair diğer bir öngörü ise gelecekte, sahip oldukları gelişmiş teknoloji ve geniş iletişim ağıyla birlikte insan gücünden ziyade otonom veya uzaktan kumanda yetisine sahip unsurları ile sundukları hizmetlerle siyasal, ekonomik, sosyal ve askeri alanda karar alıcı pozisyonda olan müşterilerine destek vermesi olarak değerlendirilmektedir.

2.3. Özel Askeri Şirketlere Yönelik Eleştiriler

Güvenlik alanında güç kullanma tekelinin devletten özel askeri şirketlere devri olumsuz bir ön yargıyı da beraberinde getirmektedir. Her şeyden önce tüzel bir varlık olan özel askeri şirketlerin doğası, her ne kadar bir askeri operasyon kurumu olarak değerlendirilse de tüm paydaşları için mali açıdan sorumlulukları bulunan ve kâr amacı güden kuruluşlar tanımlanmaktadır (Ahmedi, 2018, s. 47-48).

Bu nedenle, özel askeri şirketlere yöneltilen temel eleştiri, bu şirketlerin sonuç ve kar odaklı gerçekleştirdiği faaliyetlerde kimlik ve nitelik olarak takibinin; maddi imkanlar ve coğrafi şartlar sebebiyle son derece zor olması, görevlendirildikleri istikrarsız bölgelerdeki insan hakları ve uluslararası insancıl hukukla ilgili eksiklikler olarak değerlendirilmektedir. Kamuoyunun özel askeri şirketlerin operasyonları konusunda bilgi edinme şanslarının yeterli düzeyde olmaması da bu şirketlerin eleştirilmeleri ve faaliyetlerinin detaylarının sorgulanması konusunda bir teşvik unsuru olmaktadır (Cockayne & Mears, 2009, s. 3).

Uluslararası anlaşmalara özgür irade ve taahhüt üzerine taraf olabilecek aktör devlet olarak kabul edildiğinden, uluslararası tüzel bir kişiliğe sahip kabul edilmeyen özel askeri şirketler uluslararası hukuk kapsamında sorumluluktan kurtulmaktadır (White & MacLeod, 2008, s. 967-969). Bu boşluktan yararlanan özel askeri şirketler zorlu operasyonlara girmekte ve bu operasyonlarda başarıya ulaşmak için mümkün olduğunca her türlü zorlu yöntemi benimsemektedir. Ancak bu yöntemler, çoğunlukla insan hakları ve insancıl hukuk kurallarının ihlaline sebebiyet veren birçok olayı da beraberinde getirmektedir. Özel askeri şirketlerin bu noktada eleştirel bir gözle değerlendirilmelerinin yolunu açan temel husus, askeri anlamda hangi noktada faaliyetlerini durduracakları konusunda herhangi bir sınırlamalarının bulunmamasıdır. Bu sınırlamayı kendileri belirlemese bile kendilerini istihdam eden tarafların, kullanılan yol ne olursa olsun sonuç odaklı bir çıktı istemleri ciddi ölçekte ihlallerin yaşanmasına sebebiyet verebilmektedir. Kontrolsüz operasyon riski özel askeri şirketleri tehlikeli hale getiren önemli unsurların başında gelmektedir.

Devletlerin küresel güvenlik endüstrisini düzenlemeye yönelik çabalarında, uluslararası tanımlama konusundaki belirsizlikler de özel askeri şirketler açısından bir sorgulanma ve eleştiri unsuru olarak ön plana çıkabilmektedir. Bu belirsizliklerin temelinde gerçekleştirilen operasyonlar kapsamında sivillerin de etkilenmesi, şiddet kullanımı, hak ihlalleri, insan kaçakçılığı, darbe girişimlerinde destek ve aktif roller gibi olayların sonucunda doğan hukuki sorumluluğun; anlaşmaya taraf olan devlet, özel askeri şirket, özel askeri şirket çalışanları arasında kim tarafından üstlenileceğinin belirsizliğini koruması en önemli sorunu teşkil etmektedir (Ahmedi, 2018, s. 46-47). Özel askeri şirketlerin faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan olumsuz gelişmelerde, iş ortaklığı olan taraflar açısından kısıtlı bilgi ile detaylandırılmayan bir sorgulama süreci içerisinde yeterli derecede etkili bir zemin yaratılmaması da olumsuz bir durum yaratmaktadır.

Özel askeri şirketlerin devlet yönetimleri ile olan ilişkilerinin sahaya yansımaları da kamuoyu önünde sıklıkla eleştiriye maruz kalmaktadır. Buna göre özel askeri şirketlerin faaliyetlerinin eleştiriye sebebiyet vermesi konusunda ön plana çıkan hususları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Deitelhoff & Geis, 2009, s. 12-14):

- Devlet yönetimleri, kendilerine ulusal ve uluslararası hukuk alanında sorun yaratabilecek türden askeri faaliyetlerinde özel askeri şirketleri kullanmaktadırlar.

- Zorla kabul ettirilmeye çalışılan politikalar açısından özel askeri şirketler devlet yönetimlerinin siyasi etik dışı faaliyetlerini örtüleme ve uygun hale getirmektedirler.

- Özel askeri şirketler ve hükümetler arasındaki anlaşmalar ile askeri faaliyetlerde görevlendirilecek asker sayısındaki sınırlama ortadan kaldırılarak, savaş konusunda karar almakla asıl görevli parlamentoların süreç dışına çıkarılması söz konusudur.

- Özel askeri şirketlere karşı kanuni uygulamaların düzeyinin artırılmasına karşın bu düzenlemeleri yapan taraflarca onlarla iş birliği yapılması karmaşası söz konusudur.

- Giderek artan özel askeri şirket kullanımı; devletlerin bu şirketlerden faydalanılan alanlardaki insan gücü, kaynak ve uzmanlığını kaybettirmekte ve bu şirketlere olan askeri operasyon bağımlılık düzeyini arttırmaktadır.

Yukarıda değinilen hususların da göstermiş olduğu üzere, devlet yönetimlerinin özel askeri şirketler ile olan tartışmalı operasyonel faaliyetleri, devletlerin otoritesinin sorgulanmasına ve devlet organizasyonunun zedelenmesine sebebiyet verdiği gibi kamuoyu nezdinde bu süreçlerin devlet yönetimlerinin aleyhine işlemesine de yol açabilmektedir. Bu şekilde, ulusal ve uluslararası toplum ile devlet yönetimleri arasındaki etkileşimin olumsuz yönde seyretmesi söz konusu olabilmektedir.

Özel askeri şirketlerin varlığına dair endişe yaratan bir diğer husus da bu şirketlerin istihdamı konusunda aslında kimlerin yetkili olduklarıdır. Her ne kadar, bu şirketleri istihdam eden tarafların devlet yönetimleri oldukları düşünülse de tam otoriter rejimler, isyancı ordular, terörist gruplar ve uyuşturucu kartelleri tarafından da istihdam edilebilmektedirler. Karşılıklı olarak tarafların istihdamı ise özel askeri şirketlerin aynı anda farklı tarafların haklarını savunurken, büyük ölçekli silahlı çatışmalara sebebiyet vermeleri için bir zemin yaratmaktadır. Yaklaşık yüz milyar dolar civarında bir ciroya erişen ve kar odaklı faaliyet gösteren bu şirketlerin karşı karşıya gelmelerinin zamanla içerisinden çıkılması son derece zor olan silahlı çatışmalara sebebiyet vermesi kuvvetle muhtemeldir (Singer, 2004, s. 523-524). Bir başka deyişle, özel askeri şirketlerin başka devlet dışı silahlı aktörler ile karşı karşıya

gelmeleri bir risk oluşturabileceği gibi kendi aralarındaki çatışmaların boyutu da önemli bir tehdit unsuru olarak algılanabilecektir.

Uluslararası ilişkilerde bazı teorisyenlerin bakış açılarına göre özel askeri şirketler ülkelerin milliyetçilik odaklı yapılanma ve fonksiyonlarını engellemesi dahilinde eleştirilmektedir. Buna göre özel askeri şirketlerin varlığıyla birlikte askerlik görevinin bir vatandaşlık görevi olmaktan uzaklaşması konusundaki endişeler, bu şirketlerin varlıklarının eleştiriye tabi olmasına sebebiyet vermiştir. Toplumun ulusal anlamda sahip olduğu değerlerin ön plana çıkarılmak suretiyle askerlik görevinin özendirilmesi, desteklenmesi ve ulusal ordularının öneminin tüm topluma aktarılması konusunda özel askeri şirketlerin varlığı bir engel olarak görülmekte, ayrıca bu şirketlerin uluslararası güç dengesinde devletlerin sahip olduğu askeri kapasitedeki dengeyi bozduğu değerlendirilmektedir (Tracol, 2012, s. 8-9). Özel askeri şirketler, ulusal orduların yerini alabilecek şekilde sık ve etkili bir şekilde kullanıldıklarında, ulusal güvenlik bilincini ve bütünlüğünü engelleme konusunda olumsuz bir etki yaratabilmektedirler.

Riemann (2014, s. 3-12), bu bağlamda özel askeri şirketlerin varlığını toplumsal anlamda vatan sevgisi dahilindeki önemini göz önünde bulundurarak değerlendirmiştir. Özel askeri şirketlerin kan bağı, toprak parçası ya da düşünce ve inanç bağlılığı ile yüceltilen askerlik görevinin kutsallığını zedelemesine değinerek gerçekleştirdiği değerlendirmesinde aşağıdaki unsurlar ön plana çıkmaktadır:

- Özel askeri şirketlerin varlığı, askerlik görevinin değerinin toplumsal olarak gerilemesine sebebiyet vermektedir.
- Özel askeri şirketler ile birlikte ulusal orduların toplum nazarında sahip olduğu değer gerilerken, ulus bilincinin de gerilemesi söz konusu olmaktadır.
- Özel askeri şirketlerin operasyonlarında yer almanın ticari getirisi, gönüllü askerlik fikrinin değersizleşmesine sebebiyet vermektedir.
- Özel askeri şirketlerin hemen herkesin çıkarlarına hizmet etmesi, ulusa hizmet etme bilincinin ortadan kalkmasına neden olmaktadır.
- Özel askeri şirketlerin kar amaçlı operasyonel anlayışı, ülke ve toplum için fedakârlık anlayışının ortadan kalkmasına yol açmaktadır.

Riemann (2014)'ın değerlendirmelerine bakıldığında, özel askeri Şirketlerin varlığı ve iŐleyiŐ mekanizması nedeniyle ũlkelerin ulusal birlik ve mũcadele duygularının kŕeleceęi yŕnŕnde bir gŕrŕŐŐn ortaya çıktığı fark edilmektedir. Buna gŕre Riemann, vatandaŐlar tarafından ũlkelerine duyulan bağlılık ve sadakatin, kendi ekonomik çıkarlarına hizmet eden bu tŕr Şirketler sebebiyle zarar gŕrdŕęŕ yŕnŕndeki toplumsal gŕrŕŐŐn ortaya koymaktadır.

Ŗte yandan ŕzelleŐtirmenin ulusal ordularını da etkilemeye baŐlaması neticesinde ortaya çıkan sorunların gŕz ardı edilmemesi gerektiği değerlendirilmektedir. Bu durum devlet yŕnetimleri iÇin olduğu kadar, ulusal askeri yapılar aÇısından da ŕnemli tehditleri beraberinde getirmektedir. Devletin temel gŕrevi olan gŕvenlięi sağlayacak kamu unsurlarının geliŐimine aktarılacak bŕtŐenin özel sektŕre aktarılması kendi unsurlarını, araştırma ve geliŐtirme faaliyetlerinden yoksun bırakmaktadır. Bŕyle bir durum gŕvenlik ihtiyaŐı olan tarafların ŕzerlerindeki yŕkŕ hafifletirken, beraberinde ŐeŐitli tehlikeleri de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, gŕvenlik faaliyetlerinin ŕzelleŐtirilmesi, gŕvenlięe ihtiyaÇ duyan taraflar aÇısından kritik bir nitelik taŐımaktadır.

Her ne kadar özel askeri Şirketlerin faaliyetleri sıklıkla eleştirilere ve endiŐelere sebep olsa da BM'nin faaliyetlerinin geniŐlemesi ve yoğunlaşması sonucunda ihtiyaÇ duyulan kapasitenin arttırılması iÇin özel askeri Şirketlerden faydalanma konusundaki eğilimi, sŕrecin daha karmaşık hale gelmesine sebebiyet vermektedir. BM yetkilileri, BM Emniyet ve Gŕvenlik Dairesi'nin özel askeri Şirketleri tercih etme konusundaki kararlarının sadece insani anlamda ŕnemi olan askeri operasyonlar ile sınırlı olduğunu belirtmelerine karşın, tŕm dŕnya kamuoyunda özel askeri Şirketlerin faaliyetlerinin insani unsurlar dahilinde değerlendirilmediği de gŕrŕlmektedir. Bu nedenle BM'nin yaklaşımları konuya dair ŐeliŐkili bir durumun ortaya őkmasına da sebebiyet vermektedir (Ŗstensen, 2011, s. 44). Ŗzellikle de BM gibi uluslararası anlamda etkililiği ve ŕnemi olan bir kurumun özel askeri Şirketlerle birlikte hareket etmesi, bu Şirketlerin varlık ve operasyonlarının ne yŕnde algılanması gerektiği konusunda karmaşık bir durumu ortaya őkarmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFRİKA'DA GENEL GÜVENLİK PROBLEMLERİ VE ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN KİTADAKİ ROLLERİ

3.1. Afrika'da Yaşanan Genel Güvenlik Sorunları ve Özel Askeri Şirketler

Afrika kıtasında 16. yüzyılda Avrupa devletleri tarafından insan ticareti ile başlayan ve 1885 Berlin Konferansı sonucunda fiili işgal ile hız kazanan sömürgecilik faaliyetleri İkinci Dünya Savaşı sonrasında büyük ölçüde sona ermiştir (Tepeciklioğlu, 2012, s. 59-60). Bu sona erme durumu sömürge faaliyetlerinden en yoğun ve olumsuz şekilde etkilenmiş Afrika kıtası açısından olumlu gibi görünse de uygulamadaki durum farklı olmuştur.

Sömürgecilik sonrası dönemde, bağımsızlıklarını elde etmiş olan Afrika ülkeleri kalkınma hamlelerinde bulunmuş olsa da dünya genelinde gerçekleşen küresel düzeydeki krizler buna engel olmuştur. 1970 petrol krizi ile bu ülkelerin borç ödeme sorunları ortaya çıkmış, bu durum ise gerçekleştirilmeye çalışılan atılım hamlelerini sekteye uğratmıştır. 1980'lere gelindiğinde ise Afrika'yı yeni mücadele alanları olarak gören Soğuk Savaş'ın iki kutbu olan ABD ve Sovyetler Birliği'nin Afrika devletlerine yaptıkları yardımlarla müttefik oluşturma çabaları, kıtada ülkeler arası ayrışmaya sebebiyet vermiştir. Bu ülkelerin zengin doğal kaynakları, ucuz nitelikteki insan gücü ve istikrarsızlığı süreklilik arz eden siyasi yapısı, ABD ve Sovyetler Birliği'nin Afrika'yı kendileri için yeni bir sömürgecilik zihniyeti ile ele almalarına zemin hazırlamıştır. 1990'ların sonunda ise uluslararası ekonomik anlamda büyüme kaydeden Çin doğal kaynak ihtiyacı doğrultusunda Afrika kıtasında nüfuz alanını artırma hamlelerinde bulunmuştur (Orakçı, 2011, s. 75-76).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ise uluslararası sistemde dengeyi sağlayan başat aktörlerden birinin yok olması, istikrarsız bölgeler üzerinde denetim boşluğu oluşturarak çatışma ortamına zemin hazırlamıştır (Cantenar, 2011, s. 61). Bu dönemde özellikle de zengin doğal kaynakları bulunan bölgelerde, Batılı devletler başta olmak üzere büyük güçlerin, çıkarlarına uygun olarak hareket etmeleri doğrultusunda bölge devletlerinin paralı askerlikten farklı bir oluşum olarak tarih sahnesine çıkan özel askeri şirketler yoluyla yönlendirilmeye çalışıldığı gözlemlenmiştir. Bu süreçte bölgedeki devlet yönetimlerinin ve siyasi yapının büyük

devletlerin kontrolü altında oluşturulması adına yürütülen çabalarda, söz konusu şirketlerin operasyonlarının sonuç verdiği görülmüştür. Özel askeri şirketlerin bu faaliyetleri, bağımsızlığını yeni kazanmış olan Afrika devletlerinin kendi kaderi tayin hakkını engellediği yönünde uluslararası kamuoyunun tepkisine neden olmuştur (Scheimer, 2009, s. 614-617). Bir bakıma, Afrika'nın çıkarları ve güvenliği, Afrika dışındaki ülkelerin çıkar ve güvenlik algılamalarına göre şekillendirilmeye başlanmıştır.

Afrika'da, özellikle güvenlik konusundaki istikrarsızlıkların incelenmesi açısından 1960'lı yıllar sonrası önemli bir dönemdir. Bu dönemde birçok Afrika ülkesinin bağımsızlığını elde ettiği görülmektedir. Fakat bu bağımsızlıklar, Afrika ülkelerine bir devlet kimliği kazandırmasına ve ellerindeki nitelikli yer altı kaynaklarına karşın siyaset ve güvenlik açısından yaşanan sorunların neticesinde ortaya çıkan bağımlılıklarla anlamsız hale gelmiştir. Uzun yıllar sömürgecilik faaliyetlerinin bir sonucu olarak ekonomik çöküş temelinde ortaya çıkan dışa bağımlılıklar, siyasi, sosyolojik, çevresel sorunlar, salgın hastalıklar ve kısıtlı doğal kaynakların paylaşımı gibi faktörlerle birleştiğinde Afrika ülkelerinin istikrarsızlığına kalıcı çözümler bulmasına engel olmuş, kendi aralarındaki çatışmaların ve bölgesel güvenlik sorunlarının boyutlarını tırmandırmıştır (Koçoğlu & Duyar, 2014, s. 35-36). Bu durum birçok Afrika ülkesinin askeri güvenlik alanındaki sorunlarını bahane etmek suretiyle ülkelerinin asıl ihtiyacı olan harcamalarını göz ardı ederek, askeri konulardaki harcamalarının düzeyini arttırmalarına sebebiyet vermiştir. Siyasi ve askeri anlamdaki bağımsızlık sorunları, Afrika ülkelerinin yaşadığı sorunları sadece güvenlik temelinde tek boyutlu olarak algılamalarına ve diğer alanlarda gereken çözümlerin bulunmasının engellenmesine sebebiyet vermiştir.

Kıta genelinde yaşanan düzensizlikler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik, siyasi, askeri, çevresel ve sağlık sorunları gibi etkenler göz önünde bulundurulduğunda özel askeri şirketlerin iç karışıklığı engelleyici faaliyetlerine son derece önemli ve güçlü bir şekilde ihtiyaç duyulduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle Afrika kıtası üzerinde özel askeri şirketler ile iş birliği yapan ülkeler, bu şirketlere yönelik oluşturulacak kısıtlayıcı düzenlemelere karşı isteksizdirler. Afrika ülkelerinin, aslında özel askeri şirketlerin varlığına son derece güçlü bir şekilde ihtiyaç duydukları, bu nedenle de uluslararası alanda gerçekleşebilecek olan özel askeri şirket

faaliyetlerini sınırlandırabilecek çeşitli düzenlemelerde katılıma isteksiz bir duruş sergiledikleri görülmektedir (Gwatiwa, 2016, s. 68-70). Kıtanın genel güvenlik anlamında gözle görülür sorunlarla boğuşması sebebiyle Afrika ülkelerinin özel askeri şirketlere yönelik olarak bu olumlu yaklaşımları, bir çaresizlik ve zorunluluk olarak değerlendirilebilecektir.

Afrika'da bölgesel anlamdaki siyasi ve askeri istikrarsızlıkları önlemek ve kalkınmayı hızlandırmak adına belki de en önemli hamle, Afrika Birliği'nin kuruluşu olmuştur. 2002 yılında, daha önceki ismi Afrika Birliği Örgütü olan yapılanma, Afrika Birliği adını aldıktan sonra daha gerçekçi bir sorun izleme ve çözüm üretme mekanizmasına dönüşmüştür. Bu noktada da Afrika Birliği açısından en fazla önem arz eden konu, bölgedeki ulusal ve uluslararası kaynaklı askeri sorunlara engel olmak ve sorunların çatışmaya dönüşmeden ortadan kaldırılmasına yardımcı olmak adına bir askeri müdahale yetkisi elde etmesidir. BM'nin etkisi ile kurulan ve zaman içerisinde Afrika'da önemli bir konuma erişen birlik, uluslararası hukuk karşısındaki konumuyla ilgili eleştirilere maruz kalmaktadır. Afrika Birliği'nin bölgedeki operasyonların niteliğinin ve amacının ne olacağı konusundaki tartışmalar hem birlik içerisindeki ülkeler hem de uluslararası kamuoyunda ciddi tartışmalara sebebiyet verse de Burundi, Sudan, Somali ve Komor'da iç çatışmalar karşısında ve Uganda, Sudan, Kongo ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nde terör örgütlerine karşı barış gücü operasyonları düzenlemiştir (Akkutay, 2016, s. 23-25). Afrika kıtasında, Afrika Birliği gibi bölgesel bir organizasyonun varoluş ve müdahale zorunluluğundan, kıta ülkelerinin güvenlik konusundaki endişe ve sorunlarının tam olarak giderilemediği ve bir kaos ortamının varlığının halen güçlü bir şekilde hissedildiği anlaşılmaktadır.

Afrika ülkeleri arasında ise, devletlerin kendi kaderini tayin hakkını engellemeye yönelik geçmiş dönem paralı askerlik faaliyetleri sebebiyle özel askeri şirketlerin kurumsal ve aktif bir şekilde kendi topraklarında ve genel olarak kıtada konuşlandırılmaları bir ikilemi ortaya çıkarmıştır. Fakat bu ülkelere bazıları, konuyu daha bürokratik bir şekilde ele almakta ve uzun soluklu bir iş birliği adına sürecin şartlarını değerlendirmektedirler. Afrika'da özel askeri sektörün düzenlenmesi açısından gerçekleşen çalışmada Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Uganda iş birliği kapsamında özel askeri şirketlerin varlığını aşağıdaki maddeler çerçevesinde ele almışlardır (Gumedze, 2008, s. 14-16):

- Güvenlik tehditleri,
- Özel güvenlik şirketlerinin ve özel askeri şirketlerin kapsamı,
- Özel güvenlik sektörünün gelişme nedenleri,
- Özel güvenlik şirketleri ve özel askeri şirketler tarafından sağlanan hizmetler,
- Kadınlar ve çocuklar gibi savunmasız gruplara özel atıfta bulunarak, güvenliğin özelleştirilmesinin insan hakları üzerindeki etkisi,
- Özel güvenlik sektörünün avantajları ve dezavantajları,
- Çeşitli güvenlik kuruluşlarının dış kaynak kullanımı ve kamu-özel ortaklıkları ve bunların sonuçları ile ilgili mevcut politika çerçeveleri,
- Araştırılan ülkelerde paralı askerlik faaliyetlerinin ne ölçüde devam ettiği veya vatandaşlarının dünyanın başka yerlerinde bu tür eylemleri ne ölçüde gerçekleştirdikleri,
- Bu ülkelerde faaliyet gösteren özel güvenlik şirketleri ve özel askeri şirketler için düzenleyici çerçeve,
- Çalışanları kendi ülkeleri dışında faaliyet gösteren özel güvenlik şirketleri ve özel askeri şirketler için düzenleyici çerçeve,
- Özel güvenlik şirketleri ve özel askeri şirketler tarafından ateşli silahların ve üniformaların kullanılması,
- Özel güvenlik şirketlerinin ve özel askeri şirketlerin çalışanlarının yönetimi, profesyonelliği ve eğitimi,
- Güvenlik ve askeri yardım ihracatı,
- Özel güvenlik sektörü ile ilgili boşluklar, tutarsızlıklar ve iyileştirme alanları.

Bu üç ülkenin de ortak amacı özel askeri şirketlere duyulan ihtiyacı, bu şirketlerin kullanımı ve meşruiyetleri konusundaki hususları ön plana çıkarmaktır. Bu sayede özel güvenlik algısına dayalı olarak barış ve istikrarın korunarak, ulusal ve bölgesel sorunlara nasıl çözüm bulacakları konusunda bir yol haritası belirlemektedir.

Genel olarak Afrika'nın farklı bölgeleri ve ülkeleri arasındaki anlaşmazlık ve fiziki çatışmalar, özel askeri şirketler açısından önemli birer fırsat olarak da nitelendirilmektedir. Bununla birlikte zaman içerisinde Afrika kökenli veya kıtada tecrübeye sahip ve kıta hakkında bilgi ve birikimi yüksek personel barındıran özel askeri şirketler, sorunlu süreçlerde ilk başvuru noktası haline gelmişlerdir (Kincade III, 2013, s. 206). Aynı zamanda bazı Afrika ülkelerinde özel askeri şirketlerin kullanımının kabul görmesi ve hukuksal anlamda önlerinde herhangi bir engelin bulunmaması, bu şirketlerin varlığı adına meşru bir zemin yaratmaktadır. Bu genel görünüm, Afrika topraklarında özel askeri şirketlerin varlığının güçlü ve etkili bir biçimde kabul gördüğünü de ispatlamaktadır.

Farklı ülkelerin farklı güvenlik problemlerinin bulunduğu Afrika'da, özellikle ekonomik anlamda kıta ülkelerinin sürdürülebilirliğine hizmet eden alanların korunması ve ticari faaliyetlerin devam edebilmesi adına yerel güvenlik güçlerinden ziyade özel askeri şirketlerin profesyonel desteğine çok daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Hatta bu güvenlik desteği, finansal anlamda paha biçilemeyecek noktadadır. Örneğin Angola, sınırları içerisinde yeraltı kaynaklarının isyancılardan korunması adına anlaşma aşamasında olduğu Executive Outcomes adlı özel askeri şirkete yaklaşık 40 milyon dolarlık bir teklifte bulunmuştur. Sierra Leone hükümeti ise değerli maden yataklarının isyancılardan korunması adına, yine Executive Outcomes şirketi ile 50 milyon dolarlık bir anlaşma gerçekleştirmeye çalışmıştır (Adejumobi, 2023, 247).

Afrika'daki istikrarsızlık ve düzensizlik her ne kadar bölge ülkelerinin işlerini zorlaştırıyor gibi görülse de aslında sorunun üzerine daha fazla odaklanan kesimler bölge dışındaki büyük devletler olmaktadır. Afrika ile ilgili siyasi, ekonomik ve askeri anlamdaki konularda çeşitli çıkar beklentileri bulunan devletler, Afrika'daki düzensizlikten hem çeşitli şekillerde fırsatlar elde etmeye çalışmakta hem de bu sorunların kendi çıkarları doğrultusunda çözümüne odaklanmaktadır. Özel askeri şirketlerin meşru hükümetler ile gerçekleştirdiği anlaşmalar sürecin geleceğini şekillendirmektedir. Bu kapsamda Afrika'da özel askeri şirketlerin varlığına ihtiyaç duyulmasının siyasi nedenlerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Jefferies, 2002, s. 111-119);

- Ulusal ve uluslararası alanda siyasi uyumluluğu bulunan hükümet yapılarının kurulmak istenmesi,
- Özellikle dünyanın büyük devletleriyle daha ılımlı ilişkiler kurulması adına makul siyasilerin ülke siyasetinde yer almasına çalışılması,
- Askeri çevrelerle birlikte ülke ve bölge kamuoyunun da kabul ve rıza göstereceği liderlerin devlet yönetimine seçilmesi,
- Ulusal ve bölgesel anlamda sorun çözücü bir sistemin kurulması adına aşırılıkçı ya da ayrılıkçı siyasi akımların ve temsilcilerinin engellenmesi,
- Toplumun kolaylıkla reddedemeyeceği ve karşı çıkamayacağı bir siyasi sistemin kurulması ve devlet kurumları açısından bu sisteminin sürdürülebilir bir zemininin oluşturulması,
- Belirli uluslararası örgütler ile uyumluluk içerisinde çalışacak bir hükümet yapısının kurulması.

Afrika'daki özel askeri şirketlerin varlığına ihtiyaç duyulması konusunda ön plana çıkan ve yukarıda değinilen unsurlara bakıldığında, bu tür bir eğilimin varlığının, büyük ölçüde Afrika ile ilişkili kesimlerin çıkarlarını sağlamak ile ilgisinin bulunduğunu düşünmek mümkündür. Bu tür şirketler, Afrikalı ülkelerin çıkarlarına odaklanmakla birlikte dolaylı olarak sürecin ve bölgenin içerisinde bulunan bölge dışı aktörlerin de beklentilerinin karşılanması konusunda önem arz etmektedirler.

Afrika topraklarında bulunan ülkelerin askeri güçlerinin ve silahlı birliklerinin yetersizliği ve etkisizliği çok uzun zamandan bu yana bir tartışma konusudur. Bu nedenle Afrika kıtası genelinde kamu güvenliğinin sağlanamaması sebebiyle çok sayıda silahlı örgüt ön plana çıkarak, devlet yönetimlerini tehdit ederken aynı zamanda devlet otoritesine dair bir boşluk da yaratmaktadır. Bu oluşumların etkileri yalnızca kendi eylemlerinin yarattığı sonuçlar ile sınırlı kalmamaktadır. Bunun ötesinde, söz konusu oluşumların eylemleri, farklı illegal oluşumların ortaya çıkmasına ve bu oluşumların devlet yönetimlerini değiştirmek adına faaliyet göstermelerine yol açmaktadır (Leander, 2005, s. 605-607). İşte bu noktada, kamu düzeninin tesis edilmesi ve tekrar düzenlenmesi için bir araç olarak kullanılan özel askeri şirketler kıta içindeki dışındaki birçok devlet yönetimi için önemli bir alternatif haline gelmektedir. Bir

başka deyişle Afrika'nın kendi içerisinde yaşamış olduğu çatışma ve güvenlik sorunları, bir anda çevresel etkiler ile uluslararası sorunlar halini almaktadır.

Bu bağlamda Afrika'daki özel askeri şirketlerin varlığına ihtiyaç duyulması konusunda ön plana çıkan askeri nedenleri aşağıdaki şekilde ele almak mümkündür (Calazans, 2016, s. 110-114);

- Bölgesel ve ulusal anlamda askeri çatışmaların ortaya çıkmasına engel olmak ve mevcut çatışmaların sonlandırılmasına yardımcı olmak,
- Özellikle askeri darbe konusunda eğilimleri bulunan askeri grupların faaliyetlerinin ulusal anlamdaki istikrara zarar vermesini engellemek,
- Ulusal askeri birimleri fiziksel ve operasyonel anlamda güçlendirerek ve meşru hükümetler ile ulusal çıkarlar çerçevesinde hareket etmesini sağlayarak istikrarlı bir denge ortamı yaratmak,
- Eğitim, destek ve danışmanlık hizmetleri ile orduların faaliyetlerinin spesifik olarak yönlendirilmesi konusunda belirleyici bir strateji kararlaştırmak,
- Gerek görüldüğünde, ülkelerin orduları arasındaki çatışma ya da anlaşmaları desteklemek.

Yukarıda sıralanan unsurlar, özel askeri şirketlerin konum ve görevlerinin büyük ölçekli riskleri içerisinde barındırdığını göstermektedir. Her ne kadar müşterilerinin beklentilerine odaklı hareket etme zorunlulukları bulunsa da özel askeri şirketler Afrika'da kimi zaman bağlı bulunduğu ev sahibi ülke çıkarlarını da ön planda tutmak suretiyle süreçlerin yönlendirilmesini sağlamaktadırlar.

Genel görünümde Afrika'nın sahip olduğu yer altı zenginlikleri ve enerji kaynakları, kıtadaki ülkelerin son derece iyi bir ekonomik yapıya sahip oldukları konusunda bir algının oluşmasına sebebiyet vermesine karşın kıta ülkelerinin büyük bir yoksulluk ve buna bağlı ortaya çıkan sorunlar ile uğraştığı gözlemlenmektedir (Esaa, 2023, s. 70-71). Bu noktada büyük güçler, kendi çıkarları doğrultusunda Afrika ülkelerine ellerindeki ekonomik, siyasi ve askeri gücü korumak adına vermiş oldukları mücadelede sağladıkları destek ile ulusal ordu ve kolluk kuvvetlerini olumlu etki yaratma kapasitesine sahip hale getirmeye çalışmaktadır (Karimova, 2022, s. 51-66). Özel askeri şirketler ise, bu noktada ortaya çıkan boşluğu doldurarak Afrika ülkelerinin

siyasi ve askeri anlamdaki yetersizliklerinin giderilmesi adına gerek Afrika ülkeleri gerek kıta dışındaki ülkeler tarafından önemli birer süreç aktörü olarak değerlendirilmektedirler.

3.2. Afrika’da Özel Askeri Şirketlerin Varlığının Hukuksal Boyutu

Afrika devletleri tarafından özel askeri şirketlere karşı, varlıklarına zorunlu bir ihtiyaç duyulsa da olumsuz bir izlenim mevcuttur. Bu olumsuz görüşün sebebi özel askeri şirketlerin faaliyetlerinin, tarihi süreçte meşru hükümetleri yıkmak vasıtasıyla istikrarı engelleyen ve devlet inşası önünde engel bir aktör olarak görülen paralı askerlik faaliyetleri ile yarattığı etkiler bakımından benzerlik göstermesidir (Gwatiwa, 2016, s. 75). Afrika’da paralı askerlik faaliyetlerinin sonucunda devletlere karşı kendi kaderini tayin etme hakkını engelleme, uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları ihlalleri gibi ciddi ölçekli ihlallerin meydana gelmesi neticesinde gerek BM gerekse de Afrika devletleri tarafından uluslararası alanda geçerli olabilecek hukuki bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu hukuki yapının temel amacı söz konusu şirketlerin, Afrika kıtasındaki ulusal kurtuluş mücadelesinde bulunan uluslara ve yeni bağımsızlığını kazanmış devletlere karşı gerçekleştirdiği faaliyetlerin illegal olarak tanımlanması ve bu faaliyetler esnasında ortaya çıkan hak ihlallerinin cezalandırılmasını sağlamaktır.

Afrika’da özel askeri şirketlerin faaliyetlerinin düzenlenmesi maksadıyla hukuki yapıya dair en önemli çalışma 3 Temmuz 1977 tarihli “*Afrika’da Paralı Askerliğin Kaldırılması İçin Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi*”dir. Sözleşmede devletin kendi kaderini tayin etme hakkını elinden alma konusuna değinilerek, paralı askerlik faaliyetinde bulunan kişinin Cenevre Sözleşmelerine ek; I sayılı Protokolü kapsamında tanımı yapılmıştır. Bu tanıma ek paralı askerlik faaliyetinin birey, grup, dernek tarafından gerçekleştirilebileceğine ve Afrika’da barış ve güvenliğe karşı bu suçları işleyen kişilerin asker statüsünden yararlanamayacağı ve idam cezası da dahil olmak üzere en ağır şekilde cezalandırılacağına yer verilmiştir. Sözleşme kapsamında gerekli tüm önlemleri almakla yükümlü olan sözleşmeye taraf devletlerin, paralı askerlik faaliyeti tespit edildiğinde ABÖ Sekreterliği aracılığı ile ilgili taraf devleti bilgilendirmesi kararlaştırılmıştır (Organisation of African Unity, 1977).

Söz konusu sözleşme kapsamında, özel askeri şirket faaliyetlerinde ortaya çıkan ihlaller paralı askerlik tanımı temelinde engellenmeye çalışılması ise günümüz

özel askeri şirket tanımını kapsayacak nitelikte olmamasının eksikliği olarak değerlendirilse de özellikle sözleşmenin 1. maddesinde paralı askerlik faaliyetlerinin kişi, grup ve dernekler vasıtası ile yapılabileceğine değinilmesi, 3. maddesinde bu kişilerin harp esiri statüsünden yararlanamayacaklarının belirtilmesi ve 7. madde uyarınca bu kişilerin gerçekleşen hak ihlallerinden zarar görmüş ülkeler tarafından, herhangi bir uluslararası baskıya maruz kalmadan en ağır şekilde yargılanabilmesinin yolunun açılması, özel askeri şirketlere yönelik kısıtlayıcı bir düzenleme olarak değerlendirilmektedir. Bu maddeler ile amaç kendi kaderini tayin hakkı bulunan Afrika ülkelerinin bu konudaki güçlerini pekiştirmek ve dış baskılara karşı siyasi ve hukuki iradelerini güçlendirmektir (Topal, 2011, s. 984).

Afrika'da uzun yıllar boyunca yaşanan çatışmalar göz önünde bulundurulduğunda; Afrika devletlerinin özel askeri şirketlere bağımlılıklarının devam ettiği görülmesine karşın, bu sözleşme kapsamında alınan hukuki önlemler ile kontrol odaklı olarak hareket etmeye çalıştıkları ancak bu kontrol mekanizmasının işleminin mümkün görülmediği değerlendirilmektedir. Irak ve Afganistan'dan sonra en büyük özel askeri şirket pazarı olan Afrika'da, en büyük bölgesel aktör olan Afrika Birliği tarafından ise günümüz özel askeri sektörünü düzenleyici herhangi bir çabada bulunulmadığı dikkat çekmektedir (Gwatiwa, 2016, s. 68). Bu durum Afrika ülkelerinin, görünürde ortak olarak hareket etme çabaları olmasına karşın, ulusal anlamda etki edebilecek siyasi ve askeri konularla ilgili olarak kendileri süreci yönetme eğiliminde oldukları görülmektedir.

Bu noktada süreci kendi yönetme eğiliminde olan ülkelere Güney Afrika Cumhuriyeti'nin ulusal anlamda gerçekleştirdiği düzenleme önem arz etmektedir. Güney Afrika Cumhuriyeti hükümeti apartheid döneminden sonra ortaya çıkan özel askeri şirketlerin oluşturduğu askeri tehdit gücünü görmüş ve bu gücü devlet karşıtı faaliyetlerde kullanabilmesi düşüncesi kapsamında yasal düzenleme çalışmaları gerçekleştirmiştir. Bu çalışmaların sonucunda ise 16 Kasım 2007 tarihinde ülkede özel askeri şirket faaliyetlerini resmi olarak tamamen yasaklama yoluna gitmiştir (Prohibition of Mercenary Activities and Regulation of Certain Activities in Country of Armed Conflict Act., 2007). Bu yasaklama özel askeri şirketlerin ülkedeki varlığını ve faaliyetlerini sona erdirmiş olsa da bu şirketlerin farklı coğrafyalarda uluslararası aktörler ile anlaşmalar sağlayarak dış politikada devlet kontrolü dışında etkin bir aktör

olmalarının önünü açmıştır. Bu durum uluslararası alanda uygulanabilir mevcut bir yasal düzenleme olmadan gerçekleştirilen ulusal düzenlemelerin, gerçekleştirilmek istenen kısıtlamanın sağlanamayacağı görüşünün oluşmasına da sebebiyet vermiştir.

Uluslararası alanda özel askeri şirketlere yönelik gerçekleştirilecek düzenleme çalışmalarının başarısızlığının arkasındaki sebep ise devletlerin kendi kararlarının kapsamını kısıtlayacak yeni düzenlemelere bağlı kalma konusunda isteksiz olmalarıdır. Bu nedenle, mevcut standartları ve düzenlemeleri uluslararası bir bakış açısıyla değerlendirirken çeşitli ayrımlar yapılmaktadır. Mevcut uluslararası hukuk rejiminin belirli durumlarda özel askeri şirketlerin kullanımını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilecek ilke ve kuralları içerdiği dikkate alınmaktadır. Ulusal alanda gerçekleştirilen düzenlemelerde ulusal ve bölgesel mevcut standartlar belirlendikten sonra, bu yasal çerçevenin geliştirilmesi için uluslararası yasal standartları da ayrıntılı ulusal mevzuata dahil ederek başarılı bir sonuca ulaşılabilir (Kees, 2011, s. 201). Bu bağlamda Afrikalı ülkelerin özel askeri şirketler karşısındaki tutum ve davranışları durağan olarak görülmekle birlikte birçok farklı çelişkiyi de içerisinde barındırmaktadır. Bu durum Afrika'da özel askeri şirketlerin faaliyetlerinin tam anlamıyla ortadan kaldırılması konusunda bir belirsizliğin var olduğunun göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Afrika'da konuya dair hukuki çabaların geneline bakıldığında, aslında Afrikalı ülkelerin Afrika Birliği Örgütü dışında gerek küresel güçler gerekse kıta dışı bölgesel örgütler tarafından tek başlarına hareket etmek durumunda bırakıldıkları ve uluslararası alanda, BM dışında destek bulamadıkları görülmekte ve özel askeri şirketler ile ilgili hukuksal düzenleme süreçlerini kendileri yönetme eğilimde oldukları görülmektedir.

3.3. Özel Askeri Şirketlerin Afrika'daki Faaliyet Örnekleri

Tarihsel süreç içerisinde güvenlik algılamaları ile savaş tekniklerinin ve askeri yöntemlerin her geçen gün daha yoğun bir biçimde değişmesi, güvenlik anlayışının daha fazla özel şirketler üzerinden kurgulanması konusunda devlet yönetimleri başta olmak üzere, güvenlik alanındaki tüm aktörlerin görüşlerinin değişmesine sebebiyet vermiştir. Aynı zamanda, devletler karşısında tehdit unsurların sayısının ve etkililiğinin artması, bilindik askeri yöntemlerin ve ordu yönetim işleyişlerinin köklü bir biçimde değişmesini ya da güncellenmesini bir zorunluluk haline getirmiştir. Bu

nedenle, ülkelerin sürekli olarak değişen askeri tehdit, güvenlik ve gelecek odaklı hamlelerinin içeriği, mutlak olarak güncelleştirilmiş ve özelleştirilmiş bir güvenlik anlayışının ön plana çıkarılması gerektiğini göstermektedir (Perlo-Freeman & Sköns, 2008, s. 3-4). Bu durum sonucunda Afrika kıtası; bir gerekliliğin sonucu olarak ortaya çıkan özel askeri şirketler için sürekli istikrarsızlık ve silahlı çatışma ortamının varlığı sebebiyle kendilerini kanıtlama alanı haline gelmiş, büyük devletler açısından ise ev sahibi olduğu ve kendi çıkarları doğrultusunda anlaşmalar yaptığı özel askeri şirketlerin işlevselliğinin testi açısından bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Özel askeri şirketler, Afrika devletleri açısından ise iktidar mücadelesinde gerek duyulan askeri desteğin sağlanacağı bir aktör olarak görülmüştür.

Afrika ülkelerinde sürekli değişen ve gelişen güvenlik tehditleri karşısındaki operasyonel bilgi eksikliği, özellikle devlet yönetimlerinin ve ulusal orduların büyük başarısızlıklar yaşamasına ve etkili operasyonlar gerçekleştirmelerine engel teşkil etmektedir. Afrika kıtasında bu süreçte ortaya çıkan ilk tam donanımlı özel ordu olarak bilinen ve çatışma ortamında askeri tedarik sağlayan özel askeri şirket Executive Outcomes'dır. Bahamalar kayıtlı bir İngiliz şirketi olan Strategic Resources Group'un sahibi olduğu bu şirket, 1989'da Güney Afrika Cumhuriyeti merkezli olarak kurulmuştur. Güney Afrika Cumhuriyeti ordusundan emekli personellerden oluşan şirket Angola'da 1993 yılında Küba'nın askeri yardımını çekmesi ile başlayan iç savaşın aktörlerinden olan "*Angola'nın Tam Bağımsızlığı için Ulusal Birlik (Uniao Nacional Para a Independencia Total de Angola-UNITA)*" isimli isyancı gruba karşı mücadele etmiştir. Executive Outcomes, 1993 yılında UNITA'nın ele geçirmiş olduğu ve Angola'nın ulusal ordusu ile geri almayı başaramadığı petrol rafinerilerini 50 kişilik ekibi ve 200 kişilik Angola ordu personeli ile müşterek düzenlediği operasyonla kısa sürede geri almıştır. Bu operasyon 20. yüzyıldaki ilk özel askeri şirket zaferi olması bakımından tarihi bir öneme sahiptir. Bu operasyon sonrası şirket ile Angola hükümeti arasında Cafuna'daki elmas madeni koruma görevi için 40 milyon dolar, Angola ordusunu eğitmesi için ise 40 milyon dolarlık anlaşmalar gerçekleştirilmiştir (Singer, 2009, s. 179-184).

Yeraltı zenginlikleri açısından Afrika'nın diğer önemli ülkelerinden biri olan Sierra Leone ise dünyanın en büyük elmas üreticilerinden biri olmasının yanında boksit ve rutil madeni rezervlerine sahip ülkesidir. Ülke, bu yeraltı kaynaklarının

kontrolü açısından hükümet ile yerel silahlı gruplar ve terör örgütleri arasındaki çatışmalara sahne olmuştur. 1991 yılından 2002 yılına kadar devam eden iç savaşta; “*Devrimci Birleşik Cephe (Revolutionary United Front-RUF)*” isimli isyancı örgüt tarafından ülkenin başkenti kuşatılmış, elmas ve diğer maden yataklarının çoğunluğu ele geçirilmiştir. Ülke birincil ekonomik kaynağını kaybetmesi sonucunda zayıflayan ulusal ordusu ile isyancı gruba karşı başarı sağlayamamıştır. Bunun sonucunda 1995 yılında Sierra Leone hükümeti ile Executive Outcomes şirketi arasında, 150-200 tam donanımlı asker, helikopter desteği, fiziki saldırı, savunma ve güvenlik hizmetlerini içeren bir sözleşme imzalanmıştır (Selber & Jobarteh, 2002, s. 91).

Anlaşma sonrası Executive Outcomes şirketi tarafından, kuşatma altındaki Sierra Leone'nin başkenti ve isyancıların elinde bulunan Kono elmas madeni iki haftadan kısa bir sürede geri alınmıştır. Bunun sonucunda 1996 yılında hükümet ile isyancı grup arasında barış anlaşması imzalanmıştır. Ayrıca şirketin gerçekleştirdiği bu operasyon sonucunda Strategic Resources Group'a ait Brach Energy şirketi Koidu elmas madenini işletme imtiyazı elde etmiştir. Executive Outcomes adlı şirketin bu konudaki yaklaşımı ve Sierra Leone hükümetiyle birlikte takip ettikleri yol haritası, Afrikalı ülkelerinin kendi içlerindeki güvenliği sağlayamadıklarında, ne denli geniş kapsamlı bir askeri destek paketi alma arzusunda olduklarını da göstermektedir. Şirketin faaliyetleri; Güney Afrika Cumhuriyeti'nin vatandaşlarının paralı askerlik hizmetinde bulunmasını yasaklayan kanunun (Regulation of Foreign Military Assistance Act, 1998) yürürlüğe girmesi sonucunda 1 Ocak 1999'da sona ermiştir. Şirket varlığını Güney Afrika Cumhuriyeti'nde sona erdirmiş olsa da sonraki süreçte Sierra Leone'de Lifeguard adı altında yeni bir şirketle, Angola'da ise hükümet ve isyancı UNITA örgütü ile yaptığı anlaşmalarla faaliyetlerine devam etmiştir (Tangör & Yalçınkaya, 2010, s. 139-140).

Executive Outcomes şirketi, Afrika'daki özel askeri şirketlerin tarihinde belki de en önemli yere sahip oluşumdur. Executive Outcomes şirketinin gerçekleştirdiği faaliyetlerin etkileri sadece Angola ve Sierra Leone ile sınırlı kalmamıştır. Bu iki devletle çeşitli ticari ilişkilerde bulunan devletlerin çıkarları açısından da büyük bir önem arz ederek, Afrika kıtasındaki çatışmaların gidişatını köklü bir şekilde değiştirmiştir (Topal, 2011, s. 972). Ayrıca kendisi ile ortak çalışan şirketlerin hala faaliyet göstermesi ve şirketin eski çalışanları tarafından kurulan Southern Cross gibi

şirketlerin ortaya çıkması sebebiyle Executive Outcomes'un özel askeri şirket pazarına küresel bir boyut kazandırdığı da değerlendirilmektedir (Singer, 2009, s. 197).

1997'de Executive Outcomes'ın Sierra Leone'den ayrılması sonrasında ülkede, Devrimci Birleşik Cephe örgütü ve bazı askerlerin ortaklaşa düzenlediği bir darbe ile istikrar ortamı kaybolmuştur. O dönem Nijerya yönetimindeki “*Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu İzleme Grubu (The Economic Community of West African States Monitoring Group-ECOMOG)*” tarafından beklenen askeri müdahalenin yapılmaması sonucunda, dönemin devrik devlet başkanı Ahmed Tejan Kabbah yönetimi yeniden ele almak için çözüm arayışına girmiştir. Bu süreçte 1990'ların başında Londra merkezli kurulmuş olan Sandline International ile anlaşma yapılmıştır. Şirket darbe karşıtı gerçekleştirdiği operasyonları başarı ile tamamlamış olsa da gerçekleştirdiği operasyonlar BM silah ambargo ihlalleri dahilinde değerlendirilmiş ve bu durum uluslararası kamuoyu tepkisine yol açmıştır (Singer, 2009, s. 189-191).

Nijerya da operasyonel bilgi eksikliği kapsamında özel askeri şirketlerin operasyonlarına en fazla ihtiyaç duyan ülkelerden biri olmaktadır. Ülkede Hristiyanlık ve Müslümanlık temelinde başlayan gerilimin temel aktörlerinden olan dini motiveli terör örgütü Boko Haram, 2002 yılında Muhammed Yusuf tarafından Borno eyaletinde kurulmuştur. Kurulduğu andan itibaren Nijerya'da hızlı bir şekilde yayılım gösteren “*Boko Haram*”, 2009 yılında liderinin gözaltında öldürülmesi ile başladığı insan kaçırmaya, fidye ve ülke mallarına zarar verme konusunda ciddi ölçekli eylemler ile Nijerya hükümetini tehdit eden en önemli terör örgütü haline gelmiştir. Hükümet Boko Haram'a karşı Executive Outcomes'un kurucularından olan Eeben Barlow tarafından 2006 yılında kurulmuş STTEP International (South African Specialized Task, Training, Equipment and Protection) adlı şirket ile 2015 yılında anlaşma imzalamıştır (Nielsen, 2016, s. 1,8-9). Altı yıllık bir süre zarfı içerisinde başarı elde edemeyen Nijerya ulusal güvenlik güçlerinin aksine, görevlendirilen şirketin silahlı birlikleri birkaç hafta içerisinde Boko Haram birliklerini merkez olarak nitelendirilebilecek olan alanlardan uzaklaştırmayı başarmıştır (McFate, 2019, s. 3-4). Bu durum Nijerya hükümetinin gücünün sorgulanmasına da sebep olmuştur. Nijerya örneğinde dikkati çeken husus, devlet yönetiminin uzun zamandır çözmekte zorlandığı hatta karşısında yenik düştüğü terör örgütlerinin, sert bir özel askeri şirket müdahalesi ile bastırılmış olmasıdır.

2001 yılında emekli İngiliz askeri personeli olan Jonathan Garratt ve Fraser Brown tarafından kurulan İngiltere merkezli Erinys International da Nijerya'daki sürecin içerisinde önemli bir aktör olarak dikkati çekmektedir. Şirket operasyonlarına ilk olarak 2003 yılında Geçici Koalisyon Yönetimi'nin kendisine Irak'taki petrol sahalarını ve boru hatlarını savunmak için 100 milyon dolar değerindeki güvenlik sözleşmesi vermesiyle başlamıştır (Senekal, 2012, s. 298). Angolalı isyancı lider Jonas Savimbi'nin eski bir siyasi danışmanı tarafından yönetilen Erinys, zamanla Nijerya'daki petrol çıkarlarını koruma konusunda önemli imtiyazlar elde etmiştir. Bununla birlikte şirket, ünlü İngiliz kuruluşları olan AMEC, BHP Billiton, Anvil Mining, Siemens ve BBC'nin Afrika'daki faaliyetlerini korumak adına bu şirketlerle sözleşmeler gerçekleştirmiştir (Mathieu & Dearden, 2006, s. 7). Erinys'in faaliyetlerine bakıldığında, şirketin sadece devlet desteği kapsamındaki operasyonlar ile sınırlı kalmadığı, güvenlik sorunları olan bölgesel alanlarda ticari faaliyetleri bulunan tüm taraflar için de bir güvenlik alternatifi olduğu ön plana çıkmaktadır.

Afrika'daki özel askeri şirketlerin varlıklarının ve operasyonlarının devamlılığında dikkati çeken en önemli unsur, bu şirketlerin Afrika'daki ateşkes antlaşmaları süresi içerisinde de sürecin bir aktörü olmalarıdır. Özel askeri şirketler Sierra Leone, Angola ve Nijerya'da, 1990'lı yılların sonu ve 2000'li yılların başında gerçekleştirdikleri faaliyetlerde mevcut sorunların çözümüne yardımcı oldukları gibi gerçekleştirdikleri operasyonların sonuca ulaşması sonrasında elde ettikleri ekonomik imtiyaz ve çıkarlarını korumayı amaçlamışlardır. Bu maksatla Afrika'daki siyasi ve askeri istikrarın devamlılığı konusunda ateşkesin bir zorunluluk haline geldiğini ispatlamak adına ciddi ölçekli bir çaba sarf ettikleri gözlenmiştir (Selber & Jobarteh, 2002, s. 92).

Afrika'da hem ulusal ordularının hem de isyancı grupların askeri eğitim ve danışmanlık konusunda, bu hizmetleri sağlayan özel askeri şirketlerden ciddi ölçekli faydalandıkları görülmektedir. Bu şirketler, çatışmalara doğrudan doğruya katılmayıp birliklere eğitim, danışmanlık ve stratejik destek hizmeti sağlamaktadır. Bu şirketlerin önemli örneklerinden biri 1987 yılında ABD Virginia merkezli kurulan ve sonraki süreçte Loral and Lockheed şirketi bünyesindeki L-3 Communications tarafından satın alınan Military Professional Resources Incorporated (MPRI)'dir. Şirket ekibinin ABD ordusuna hizmet etmiş yüksek rütbedeki emekli personelden oluşması, hükümet

yetkililerine yakın iletişim içinde olmalarını sağlamıştır. Bu durumun yanında şirketin ABD dış politikasına paralel bir görüş takip etmesi şirketin tercih edilme sebeplerinin başında gelmektedir. Şirketin ABD dış politikası ile uyumlu gerçekleştirdiği önemli nitelikteki faaliyetlerden biri olarak; Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde 1996 yılıdaki ayaklanmada devlet başkanı Mobutu Sese Seko'un, Laurent Kabila önderliğindeki isyancılara karşı yardım talebine, bağlı bulunduğu ABD çıkarları doğrultusunda ve hizmet karşılığında ödeme yapılamama ihtimalleri değerlendirilerek kabul edilmemesi gösterilebilir (Singer, 2009, s. 27, 219).

MPRI şirketinin bu doğrultuda önemli faaliyetlerinden biri de Afrika'nın yeraltı kaynakları, kakao ve kereste başta olmak üzere önemli tarım zenginliğine sahip ülkesi Ekvator Ginesi örneğidir. Ülke yıllar boyunca bu kaynakları kontrol edebilmek adına darbe girişimlerinin ve kaos ortamının hakim olduğu iktidar mücadelelerine sahne olmuştur. Ülke yönetimi 1998 yılında, uzun zamandır süren terör tehditlerine ve ülkenin ticari faaliyetlerini sekteye uğratan illegal eylemlere karşı, MPRI şirketinden ulusal ordu ve güvenlik güçlerinin eğitimi konusunda destek almıştır (Fulloon, 2015, 43-44). Bu sözleşme her ne kadar ABD dış politikaları ile örtüşmese de bölgede farklı bir şirket konuşlanması yerine kendilerinin konuşlanarak ileride gerçekleşecek dış politika hedeflerinin yönlendirilmesi adına kabul görmüştür. Ülkede 2003 yılında önemli petrol rezervlerinin keşfiyle iktidar mücadelesi daha da şiddetlenmiştir. Bu süreçte ülkede gerçekleşen darbe girişimlerinden en çok önem arz eden olay ise; 2004 yılında Başkan Obiang Nguema'nın yerine, sürgündeki muhalefet lideri Severo Moto'nun getirilmesi planlanan darbe girişiminin Sandline International ve Executive Outcomes şirketleri ile bağlantılı eski İngiliz askeri Simon Mann öncülüğünde gerçekleşmiş olmasıdır (Buitenkamp, 2021, s. 33-35).

Genel olarak Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Ekvator Gine örnekleri, Afrika genelindeki ülkeler ve faaliyet gösteren özel askeri şirketlerin tutum ve davranışlarını büyük ölçüde yansıtmakta, konunun ve kıta genelindeki şartların daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Afrika'da sıklıkla görülen özel askeri şirketlerden destek alma konusu, devlet yönetimlerinin karşılaştıkları çeşitli silahlı ve sözlü eylemlere dayalı tehditler karşısında kendilerini ve çıkarlarını koruma odaklı olarak şekillenmektedir. Bu noktada devlet yönetimleri açısından iki konu ön plana çıkmaktadır; devletler tarafından karşılıklı güven ortamının sağlanamadığı özel askeri

şirketlerin fiziksel olarak sahada bulunmasından ziyade ulusal ordulara eğitim konusunda destek hizmeti tercih edilmekte, bu destek sağlanırken de anlaşma sağlanan şirketin ev sahibi olduğu ülkenin çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri gözlemlenmektedir.

Afrika’da özel askeri şirketlerin kullanımı konusunda ihtiyaç duyulan alanlardan biri de Afrika denizlerindeki deniz haydutluğu tehdididir. Bu alanda ön plana çıkan özel askeri şirketlerden olan Blackwater USA, 1997 yılında Eski ABD deniz komandosu Eric Price ve Al Clark tarafından kurulmuştur. Şirket gerçekleştirdiği faaliyetlerdeki kötü şöhreti sebebiyle sonraki süreçte adını Blackwater Worldwide, Xe Services LLC ve son olarak Akademi olarak değiştirmiştir (Aty & Elaggoune, 2019, s. 170-171). 1991 yılında Siad Barre rejiminin yıkılmasıyla birlikte merkezi otoritesini yitiren, istikrarsızlıkla mücadele eden ve uluslararası destekten yoksun hükümet tarafından yönetilen Somali, karada ve denizde merkezi hakimiyetini kaybetmiştir. Bu süreçte ülke karasularında yabancı ülkeler tarafından gerçekleştirilen ihlallere, yerel halk tarafından başlayan tepki ilerleyen süreçte ticari gemilerin kaçılmasına uzanan deniz haydutluğu sürecine dönüşmüştür (Bahadır, 2015, s. 11-13). 2011 yılında BAE tarafından finanse edildiği öne sürülen Xe Services, temsilcileri aracılığıyla Somali’de konuşlandığı personeli ile Somali’nin yerel askeri kuvvetlerini eğitmiştir. Deniz haydutluğu ile mücadeleyle birlikte Xe Services’in sağlamış olduğu askeri eğitimin içerisinde, kuruluşu 2004 yılında İslami Mahkemeler Birliği’ne dayanan, Federal Geçiş Hükümeti’ni devirmek ve bir İslam devleti kurmak amacı taşıyan “*Harekât Eş-Şebab el-Mücahidin (Mücahidin Gençlik Hareketi, Eş-Şebab)*” gibi aşırılıkçı İslami kesimlere mensup olan terör örgütleri ile mücadele stratejisi de ön plana çıkmaktadır (Aty & Elaggoune, 2019, s. 172, Sıradağ, 2015, s. 16). Bu askeri eğitim programı, bölgesel anlamda geniş ölçekli çıkarları bulunan farklı ülkeleri de ilgilendirmesi nedeniyle önemli hale gelmiştir.

Denize kıyısı olan Afrika ülkelerinin ticari, turistik ve insani faaliyetlerini sekteye uğratan bu tehdit neticesinde birçok ülkenin konuya dair uygulamalar konusundaki yaklaşımlarında değişiklikler söz konusu olmuştur. Uluslararası ticaret alanında büyük bir atılım gerçekleştiren Çin, gerçekleştirdiği üretimi dünya pazarına sunmak maksadıyla 2013 yılında 3 kıta ve 72 ülkeyi ilgilendiren “*Kuşak Yol İnisiyatifi (Belt and Road Initiative-BRI)*” projesini duyurmuştur (Dönmez, 2022, s. 19). Çin

hükümeti Afrika'nın belirli bölgelerindeki istikrarsızlıkların ve özellikle de denizlerdeki ticari faaliyetlerini aksaklığa uğratacak deniz haydutluğu faaliyetlerinin bu projeye zarar vermesinin önüne geçmek amacıyla özel askeri şirketlerin hizmetlerinden yararlanma konusunda anlaşmalar gerçekleştirilmiştir. Çin uluslararası standartlarda hizmet veren özel askeri şirketlerinden Hua Xin Zhong An (HXZA) ile Afrika kıyılarında deniz ticaret yollarından geçen gemilerinin güvenliğini, Haiwei Group isimli özel askeri şirketi ile de doğu Afrika ülkelerinde faaliyet gösteren Çin inşaat ve lojistik firmalarının güvenlik ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Arduino, 2020, s. 2). Çin'in bu süreçteki bir diğer önemli hamlesi, Blackwater USA'nın kurucusu Eric Price tarafından kurulan Hong Kong merkezli Fronter Service Group ile yapılan anlaşmadır. Bu anlaşma ile hem kendi özel askeri şirketlerine eğitim desteği sağlamış hem de Kuşak Yol İnsiyatifi projesi kapsamında güvenlik anlaşmaları gerçekleştirmiştir (Sukhankin, 2020, s. 2-3). Çin'in, Kuşak Yol İnsiyatifi projesi kapsamındaki ticari faaliyetleri temelinde bölgedeki aktiflik düzeyini arttırmak adına, Afrika ülkelerinde spesifik beklentilerine odaklı olarak hareket edecek biçimde özel askeri şirket yapısını şekillendirdiği görülmektedir. Çin her ne kadar Afrika'daki özel askeri şirket operasyonlarından faydalanma konusunda geç kalmış gibi görülse de sürece giderek daha aktif bir şekilde dahil olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Çin'in, kendisine yönelik olarak dile getirilen fiziki askeri destek beklentilerini, kendisine bağlı özel askeri şirketler aracılığıyla karşılamaya çalıştığı gözlenmektedir.

Hint Okyanusu'ndan Süveyş Kanalı'na geçişte çok stratejik bir konumda bulunan Cibuti de özel askeri şirketlerin Afrika'daki destek hizmetleri bakımından kullanımına önemli bir örnektir. Bu şirketlerin varlığı, özellikle 2003 yılında ABD kuvvetlerinin ülkeye gelişinden sonra konuşlandığı Camp Lemonnier askeri tesislerindeki sağlamış olduğu destek hizmetleri ile birlikte olumlu bir etki yaratmıştır (Defense Industry Daily, 2011). Cibuti'de yoğun faaliyetler gerçekleştiren PAE Devlet Hizmetleri (Pacific Architects & Engineers-PAE Government Service) gibi şirketler liman güvenliği, lojistik, hava operasyonları desteği ve üs destek araçları ve ekipmanıyla birlikte ABD kuvvetlerine önemli askeri ve lojistik destek sağlamıştır. ABD hükümeti ile Cibuti hükümeti arasında şirket elemanlarının *“Tesislere Erişim ve Tesislerin Kullanımına İlişkin Anlaşma”* imzalanmış ve bu anlaşma ile bölgede konuşlandırılan PAE başta olmak üzere farklı özel askeri şirketlerin çalışanlarının varlığı teminat altına alınmıştır (Cunha, 2013, s. 82). Cibuti örneği hem özel askeri

şirketlerin artan etkililiği ve önemini ortaya koymakta hem de büyük devletlerin Afrika'da etkili olmak adına özel askeri şirketlerin hizmetlerinden faydalanma konusundaki yoğun eğilimlerini göstermektedir.

Özel askeri şirketlerin uluslararası organizasyonlar tarafından kullanım rolü açısından ön plana çıkan husus BM özelinde incelendiğinde, 1948-2013 yılları arasında gerçekleştirdiği 68 barış gücü operasyonundan 28'ini, 55 farklı barışı koruma ve gözlem faaliyetinin ise 27'sini Afrika kıtasında gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu faaliyetlerde; özel askeri şirketlerin, barışı koruma kapsamında ön planda kullanılması bile güvenlik, eğitim, bakım, ulaşım ve iletişim gibi alanlarda geniş bir destek hizmetlerinden faydalandığı görülmektedir. Görev yoğunluğunun fazla olduğu dönemlerde, BM'ye katkı sağlayan devletlerin askeri alandaki mali ve personel temininde kesintiye gitmeleri sonucunda barış operasyonlarının geleceği içinden çıkılmaz bir durumda dönüşmektedir (Ak, G., & Başpınar, Y., 2019, s. 46,49). Bu durum karşısında alternatif bir çözüm arayışında olan BM tarafından tavsiye, destek ve güvenlik hizmeti alanlarında özel askeri şirketler faydalanılma yoluna gidildiği gözlenmektedir.

Bu kapsamda BM tarafından; Liberya'da PAE firması ile BM görevlerine sivil polis desteği sağlanması, Somali ve Sudan'da Defence Systems Limited (DSL) şirketi ile BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF)'in çeşitli güvenlik hizmetlerinin gerçekleştirilmesi, Angola'da Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF) ile nesli tükenmekte olan türleri korumak amacıyla güvenlik desteği alınması, Kenya'da Armour Group şirketi ile BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)'ne ofis güvenlik hizmetleri sağlanması gibi çeşitli insani faaliyetlerde, Demokratik Kongo Cumhuriyeti Misyonu (MONUC)'nda ve Siera Leone'de ise PAE ve Armour Group şirketleri ile bilgi toplama ve istihbarat faaliyetlerini de içeren lojistik destek sözleşmeleri kapsamında barışı koruma operasyonlarında, özel askeri şirket hizmetlerinden faydalandığı görülmüştür (Østensen, 2011, s. 14-17).

Özel askeri şirketler, sundukları hizmet çeşitliliği ve çoklu becerileri dolayısıyla anlaşma yaptıkları tarafların zor durumda kaldıkları anlarda beklenenden daha aktif bir rol alabilmektedir. Demokratik Kongo Cumhuriyetinde 2004 yılında öğrenciler tarafından Ituri bölgesindeki zulmü engellenmede etkisiz kalan BM güçlerine karşı başlayan tepkilerin büyümesi ile ortaya çıkan şiddet olaylarının kontrolden çıkması

sonucunda Kisangani'deki bulunan BM genel merkez binası ve BM personelinin kaldığı konutlar saldırıya uğramıştır. Saldırıları sonucunda ülkedeki BM askeri birlikleri geri çekilirken, 300 BM personeli yerel havaalanına sığınarak acil tahliye talebinde bulunmuşlardır. BM tarafından lojistik destek hizmeti sunma sözleşmesi kapsamında ülkede bulunan PAE'nin, kendisinden talep edilen tahliye operasyonunu hızlı ve etkin bir şekilde planlayıp, sorunsuz bir şekilde sonuçlandırmış olması bu konuda önemli bir örnek olarak değerlendirilmektedir (Østensen, 2011, s. 17).

Afrika ülkelerinde gerçekleşen insani kriz durumlarında ihtiyaç duyulan gerekli askeri desteğin güçlü devletlerden ya da uluslararası ve bölgesel örgütler tarafından sağlanamaması, özel askeri şirketlerden bu konuda destek alınması hususunun meşruiyetini sağlamlaştırıcı bir etkiye sahip olmaktadır. 1994 yılında Ruanda'da Tutsi ve Hutu etnik grupları arasında yaşanan çatışmaların insani katliama dönüşmesi ve BM'nin barış gücü olarak konuşlandırıldığı "*BM Ruanda Yardım Misyonu (United Nations Assistance Mission for Rwanda-UNAMIR)*"nın 100 gün boyunca süren bu katliamları durdurma konusundaki yetersizliği, yaklaşık 800.000 kişinin hayatını kaybetmesine yol açmıştır (Sencerman, 2013, s. 54-56). Dönemin BM Barış Koruma Bölümü sorumlusu Kofi Annan'ın bu tür bir uygulamayı gereksiz bulması, Ruanda'da yaşananlar konusunda zamanında ve yeterli düzeyde etkili olabilecek girişimlere öncülük edememesi, özel askeri şirketlerin Afrika'nın zorlu ortamlarında önemli sorumluluklar üstlenebileceği düşüncesine zemin hazırlamıştır (Yalçınkaya, 2006, s. 257). Bu düşünce anlayışı, özel askeri şirketlerin sahadaki rolünün ve genel olarak algılanan kimliklerinin de değişmesine yardımcı olmaktadır. Özel askeri şirketlerin bu destekleyici rolü, onların bir paralı asker istihdam eden kurum olarak görülmelerinin önüne geçmekle birlikte bu şirketlerin faaliyetlerinin kurtarıcı bir niteliği olduğu izlenimini de yaratmaktadır.

Tarihi süreçte meşru bir yapı ile sürekliliği olan özel askeri şirketler var olsa da sadece belirli bölgelerde hizmet vermek suretiyle geçici süreçler için sorumluluk alan şirketler de bulunmaktadır. Genel olarak bu şirketlerin amacı, kendilerini destekleyen ve istihdam eden tarafların kısa süreli beklentilerini karşılamaktır. Afrika kıtasında, bazı dönemsel ve yerel operasyonlarla çözülebilecek sorunlar için bu şirketler kullanmıştır (Yılmaz, 2007, s. 44-46). Örneğin 1960'lı yıllarda Kongo'da ortaya çıkan ve günümüz özel askeri şirketlerinin Afrika'daki olumsuz imajını

pekiştirecek faaliyetlerde bulunan Terrible Ones isimli kısa dönemli şirket, isyancılara destek sağlayarak ülkede bulunan BM Barış Gücü'ne karşı mücadelelerde bulunmuştur. Aynı şirket 1967-1970 Nijerya'da hükümet güçlerine karşı savaştan isyancılara, 1977-1995 yılları arasında ise Benin, Şeyceller ve Komor Adaları'nda darbe girişimlerine destek vermiştir (Güç, 2007, s. 128-129).

Özel askeri şirketlerin Afrika'daki kullanımlarının, sürdürülebilir olarak kalıcı başarının gelmesi konusunda bir garanti olmadığını da söylemek mümkündür. Libya, bu noktadaki önemli ve yakın bir örnek olarak dikkati çekmektedir. Libya'da Şubat 2011 yılında başlayan protestoların iç savaşa dönüşmesi, Libya hükümetinin düşmesi ve 20 Ekim 2011 tarihinde Muammer Kaddafi'nin öldürülmesiyle son bulmuştur. Geçen süreçte petrol rezervlerinin kontrolü temelinde devam eden iktidar mücadeleleri 2014 yılında, BM tarafından tanınan Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) ile Halife Hafter liderliğindeki Libya Ulusal Ordusu (LUO) arasında başlayan çatışmalarla yeni bir iç savaşa dönüşmüştür (Gündüz, 2022, s. 61). Libya, Akdeniz ve Afrika'da etkinliğini artırmak amacıyla olan ülkeler bakımından bulunduğu stratejik konumu ve sahip olduğu petrol kaynakları sebebiyle önem arz etmektedir. Farklı kesimlerin çıkarları doğrultusunda savaş halinde olduğu Libya'da, savaşın tarafı olan her kesim özel askeri şirketlerin kendilerine sunmuş oldukları imkanlardan faydalanmaktadırlar. Rusya'nın ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek adına kullandığı, 2014 yılında kurulan eski Rusya Federasyonu Federal Güvenlik Servisi personeli “(*Federal'naya sluzhba bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii-FSB*)” ve askeri Ana İstihbarat Müdürlüğü personeli “(*Glavnoye Razvedyvatel'noye Upravleniye-GRU*)” kadrosundan oluşan Wagner Group ile Libya Ulusal Ordusu 2019 yılı ağustos ayında eğitim, istihbarat, gözetleme, bakım ve teknik konularda destek faaliyetlerini içeren anlaşmaya imza atmıştır. Ayrıca yaklaşık 5000 kişilik personel ve hava desteği sağlanması planlanmıştır ((Erkan & Ateş, 2023, s. 116, Khettache, 2022, s. 82-83). Ancak söz konusu tarafların bu şirketlerin faaliyetlerinden faydalanmaları Libya'da tam anlamıyla bir istikrarın sağlanması ya da tek bir tarafın gücü eline almasına yardımcı olmamıştır. Aksine, Libya'da kullanılan özel askeri şirketler, büyük ölçüde, başarısız askeri operasyonlar nedeniyle siyasi bir birliğin oluşmasını engellemekle birlikte Libya'nın kendi yol haritasını belirlemesi konusunda da önemli bir engel teşkil etmektedirler (Institute for Security Studies, 2021). Libya örneği, Afrika'da, özel askeri şirketlerin kullanımı konusunda atılacak adımların nitelik ve niceliğinin ülkenin

siyasi anlamdaki istikrarın sürdürülebilirliği konusunda hassas bir durum ortaya koyduğunu göstermektedir. Bu hassasiyet, özel askeri şirketlerin faaliyetlerinin kontrolsüz ya da başarısız olması neticesinde ortaya çıkabilecek olan sorunların ne denli uzun vadeli ve yıkıcı olabileceğın göstergesi olarak da değerlendirilmektedir.

Afrika kıtasında tarafların özel askeri şirket faaliyetlerinden yararlanmaları sonucunda, kesin bir sonuca ulaşmanın mümkün olmamasının yanında olumsuz sonuçların ortaya çıktığı durumlar da gözlenmektedir. Özel askeri şirket faaliyetlerinin başarısızlığa uğramasının temel sebeplerinden biri de elde edecekleri maddi kazancı arttırmak maksadıyla süreci uzatma eğilimde olabilmeleri ve bu doğrultuda karşıt güçler ile de iş birliğinde bulunabilmeleridir. Orta Afrika Cumhuriyeti (OAC) ve Etiyopya hükümetleri tarafından özel askeri şirketler ile gerçekleştirilen anlaşmalar bu duruma örnek olarak görülebilecektir.

Sömürgecilik faaliyetleri sonrasında Habeşistan'ı oluşturan devletlerden Eritre'nin Federal bir yapı altında Etiyopya'ya bağlanması ile iki ülke arasında başlayan gerilim, Eritre'nin 1993 yılında bağımsızlığını ilan etmesi ile en yüksek noktasına ulaşmış ve 1998 yılında Badme savaşı ile sonuçlanmıştır (Nassır, 2018, s. 127-129). Etiyopya bu savaşta komşusu Eritre'ye karşı kullanacağı hava gücü konusunda sözleşme imzaladığı Rusya merkezli Sukhoi firmasına gereken finansmanı sağlamış olmasına karşın askeri operasyonlarda başarı elde edememiştir. Başarısızlık sebebi araştırıldığında, özel askeri şirketin imzaladıkları sözleşmeyi uzun vadeye yayarak elde edeceği geliri arttırmak maksadıyla; düşman ülke adına da faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir (Akcinaroglu & Radziszewski, 2012, s. 6). Kendisi açısından kritik olarak değerlendirdiği bir askeri operasyonda, gereken askeri teçhizata sahip olmasına karşın bu teçhizatı kullanacak yeterli personel niteliğine sahip olmaması, Etiyopya hükümeti için özel askeri şirketleri öncelikli tercih haline getirmiş ve operasyonun başarısızlıkla sonuçlanmasına sebep olmuştur.

Orta Afrika Cumhuriyeti ise bağımsızlığını ilan ettiği 1960 yılından itibaren iç karışıklıklara sahne olmuştur. En son 2012 yılında iktidardaki François Bozizé'ye karşı Seleka ittifakı ile başlayan isyan, iktidarın değişmesine rağmen son bulmamış Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında din eksenli bir iç savaşa evrilmiştir (Şeyşane & Şekercioğlu, 2021, s. 612-613). Başkan Faustin-Archange Touadéra bu isyanla başa çıkmak için Rus şirketlere elmas madeni işletmeciliği gibi önemli ekonomik imtiyazlar

vererek, Wagner Group'tan eğitim ve danışmanlık hizmeti almak için anlaşma imzalamıştır. Anlaşma sonrası geçen süreçte net bir sonuç sağlanamaması bir yana, Wagner Group'un isyancıların elinde olan madenlerden pay elde etmek maksadıyla onlarla da iş birliği yaptığı, yerel halkı baskı ve sindirmeyle sömürgeci faaliyetlere yöneldiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca hükümetin gerekli desteği Rusya menşeli bir özel askeri şirketten sağlıyor olması özellikle Fransa tarafından ülkedeki çıkarlarının ihlal edildiği yönünde bir tepkiye yol açarak, OAC'yi mali destek sağlayan müttefiklerinden koparma seviyesine getirmiştir (Bax, 2021). Gerçekleşen bu olaylar özel askeri şirketler üzerinde halihazırda var olan güvensizlik algısının daha da artmasına sebebiyet vermiştir.

Özel askeri şirketlerin gerçekleştirdiği anlaşmalar kapsamında; gerekli analiz süreçlerini tamamlamadan harekete geçtiği faaliyetlerde, uygun şiddet ve yoğunlukta müdahale edemediği durumlarda da olumsuz sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Rusya bağlantılı Wagner Group'un Mozambik'teki süreç yönetimindeki başarısızlığı bu duruma örnek olarak gösterilebilecektir. Mozambik yönetimi tarafından, sözde "*İslam Devleti'nin Orta Afrika Eyaleti (Islamic State's Central Africa Province's IS-CAP)*"nin, Kuzey Cabo Delgado'da başlattığı isyana çözüm olması açısından anlaşma sağlanan şirket, etkin düzeyde bir silahlı eylem politikası izleme konusunda yetersiz kalmıştır. Aynı zamanda, Wagner Group'un Mozambik hükümeti ile silahlı taraflar arasındaki arabuluculuk ilişkilerini sağlamak adına gösterdiği çabanın da başarısızlığa uğraması, Rus şirketlere verilen yeraltı kaynaklarının kullanım imtiyazlarının gerçekleştirilememesine sebebiyet vermiştir. Yerel yetkililer ise başarısızlığa uğrayan bu anlaşma sonrasında, Wagner Group'un Mozambik hükümetinin siyasi gücünü arttıracak nitelikte operasyonlar gerçekleştiremediği yönündeki değerlendirmeler de bulunmuştur (Sixto, 2020). Bu tür bir değerlendirme göstermektedir ki Afrika'daki şartların ülkeden ülkeye değişmesi, özel askeri şirketlerin operasyonlarının etkililik derecesinin belirleyicisi olmaktadır.

SONUÇ

Savaş alanındaki mücadelenin boyutları, zaman içerisinde giderek değişiklik göstermiştir. Bu değişiklikler, ülkelerin çıkarlarına olan faaliyetleri içerdiği gibi kimi zaman, bilindik askeri yöntemlerin dışına çıkılması konusunda da önemli bir adım olmuştur. Özel askeri şirketler, bu sürecin bir sonucu olarak siyasi ve askeri literatürün bir parçası haline gelmişlerdir. Özel askeri şirketlerin varlığı mevcut süreçte daha yoğun bir şekilde tartışılmasına karşın, bu tür özel askeri oluşumların oluşumlarının varlığı tarihte çok eski zamanlara dayanmaktadır. Gerek devletler gerekse de çeşitli gruplar ya da bireyler, tarih içerisinde özel askeri birliklerin faaliyetlerinden yararlanmışlardır.

Tarihsel süreçte olumsuz önyargıya sahip paralı askerlik faaliyeti kimliğinden dönüşüm göstererek günümüz formunu alan özel askeri şirketler; uluslararası alanda anlaşma sağladığı meşruluğu kabul görmüş taraflara, uluslararası insan hakları ve insancıl hukuk kuralları çerçevesinde sonuç odaklı askeri destek hizmeti sunması beklenen ve tüm paydaşları için mali açıdan sorumlulukları bulunan kâr amacı güden kuruluşlar olarak tasvir edilmektedir. Uygulamadaki operasyonlarının karşılığında bakıldığında ise, özel askeri şirketlerin müşteri portföyü konusunda herhangi bir ayrımlarının bulunmadığı görülmektedir. Buna göre geniş bir yelpazede, çoğunlukla kurumsal müşterilerine hizmet veren özel askeri şirketler, birçok farklı siyasi ve askeri aktörün almakta zorlandığı sorumlulukları üstlenme konusunda herhangi bir sorun yaşamayan önemli bir destekleyici yapı olarak görülmektedir.

Özelleştirme ve dış kaynak kullanımı açısından bakıldığında ise özel askeri şirketler, küresel ekonomi politikalarının bir zorunluluğu olarak da görülmektedir. Özellikle, büyük devletlerin askeri operasyonlarda yaşadıkları can ve mal kayıplarının maliyeti, artık daha rasyonel düşünmeyi gerektirmekte ve bu rasyonel düşünce, dışarıdan istihdamı çekici kılmaktadır. Bu şekilde özel askeri şirketler, savaşları özelleştiren kurumlar olarak dikkati çekmektedirler.

Özel askeri şirketlerden faydalanan tarafların beklentileri ne düzeyde olursa olsun, müşterilerine sağlamış oldukları faydanın ötesinde, özel askeri şirketlerin özellikleri arasında en önemli sorunu teşkil eden husus, bu organizasyonların hukuki olarak herhangi bir çerçeveye oturtulmalarının son derece zor olmasıdır. Buna paralel

olarak özel askeri şirketlerin hukuki statüsü, halen devam eden bir tartışma süreci olarak devletlerin ve uluslararası organizasyonların karşısında durmaktadır. Yine de özel askeri şirketler, hukuki olarak kendilerini zorlayacak bir yapının parçası olmamakta ve buna istinaden de hem faaliyetlerini yürütmeye devam etmekte hem de ülkelerin siyasi, askeri ve ekonomik çıkarları için önemli birer alternatif olmaya devam etmektedirler.

Mevcut süreçte, özel askeri şirketlerin en fazla etki yaratmış oldukları alan, ev sahibi oldukları ülkelerin çıkarları doğrultusunda görev aldıkları istikrarsız bölgelerdir. Zaman içerisinde, tıpkı ulusal ordular gibi teknolojik anlamda önemli bir değişim ve dönüşüm yaşayan özel askeri şirketler, kendilerini geliştirdikleri süre zarfında devlet yönetimlerinin çıkarları doğrultusunda ihtiyaç duyulan bölgelerde, kritik görev destekleri için ön plana çıkmaktadırlar. Her ne kadar bir takviye birlik olarak ele alınsalar da içerisinde bulunulan şartlar, özel askeri şirketlerin rollerinin değişimine de sebebiyet verebilmektedir. Bu durumlarda özel askeri şirketlerin kuvvetleri, ulusal orduların da önüne geçmekte, fiziki anlamda gerçekleştirilmesi zor olan ve büyük riskler taşıyan operasyonlarda bu şirketler ön saflarda mücadele etmektedirler.

Özel askeri şirketlerin varlığı, operasyonları ve hukuki statüleri ne noktada olursa olsun onlardan faydalanan kesim mutlak olarak faaliyetlerinden net bir sonuç elde etmek adına bu şirketleri kullanmaktadırlar. En önemlisi, bu şirketleri kullanan tarafların hemen hepsi, legal ya da illegal hedefleri olmasına bakılmaksızın özel askeri şirketlerle birlikte hareket ettiklerinde onların faaliyetlerine göz yummaktadırlar. Bunun en önemli örneği, BM'nin özel askeri şirketlerle birlikte hareket etme eğiliminin bulunmasıdır. Dünyada barışın, huzurun, düzenin ve iş birliğinin var olması adına çalışan BM için özel askeri şirketlerle çalışmak örgütün temel kurallarına ve algılamalarına aykırı gibi görülebilmektedir. Ancak düzensizliği yaratan taraflar olarak algılanan özel askeri şirketlerle, düzenin sağlanması adına aynı düzlemde hareket etmek ve onlara uygun duruşun sergilenmesi bu şirketleri BM de dahil olmak üzere tüm kesimler için meşru bir iş ortağı haline getirebilmektedirler.

BM örneği göz önünde bulundurulduğunda, özel askeri şirketlerin konumunun hem pratikte hem hukuk önünde halen karmaşık bir noktada olduğunu görmek mümkündür. Her ne kadar gerçekleştirdiği faaliyetler insan hakları ve uluslararası

insancıl hukuk ile ilgili tartışmalı ve eleştiriye açık olsa da özel askeri şirketlerin sunmuş oldukları imkanlar ve kabiliyetleri ile dünyada kaosun hâkim olduğu bölgelerde hızlı ve etkili sonuçlar elde edebilme konusunda sağladıkları faydalar düşünüldüğünde, özel askeri şirketlerin barış odaklı hareket eden kurum ve kuruluşlar tarafından daha iyi bir iş ortağı olarak görülmesi son derece doğal olarak algılanabilecektir.

Bu durum özel askeri şirketlerin hayatta kalmaları ve hukuksal olarak yeterince caydırıcı yaptırımlarla karşılaşmamaları adına güçlü bir zemin yaratmaktadır. Özellikle farklı tarafların, özel askeri şirketlerin varlıklarını ve faaliyetlerini sıklıkla eleştirmesine karşın, bu şirketler sağladıkları operasyonel fayda ve bu faydanın yarattığı göreceli düzen nedeniyle geniş kitlelerden destek gördükçe, kendilerine yöneltilen eleştiriler, bir noktada etkisiz kalmaktadır. Bunun sonucunda özel askeri şirketler nezdindeki oluşturulan hukuki yaptırımlar yeterince güçlü olmamakta ve onların faaliyetlerinin devamlılığını engellemek adına yetersiz kalmaktadır.

Araştırmada, özel askeri şirketlerin günümüz nitelik ve niceliklerinin oluşumu kapsamında Afrika'daki faaliyetleri ile ilgili olarak değerlendirilen hususlar göz önünde bulundurulduğunda, kıtada bu şirketlerin faaliyetleri ile ilgili dikkati çeken dört önemli husus olduğu fark edilmektedir. Bunlardan ilki, Afrika'daki özel askeri şirketlerin faaliyetlerinin, kıtanın genel görünümü değerlendirildiğinde, büyük ölçüde, bir gereklilik arz ettiği anlaşılmaktadır. Kıta ülkelerinin içerisinde bulunduğu durum, kendi başlarına çözüm üretmekten uzak olduklarını göstermekle birlikte kendilerine yönlendirilecek her türlü yardım, kendi başlarına süreci yönetme eğilimlerinin yaratacağı sonuçlardan çok daha olumlu olarak değerlendirilebilecektir. Çünkü otorite olarak son derece zayıf olan birçok Afrika ülkesi, kendi topraklarında yaşanan iç çatışmalar, ticaretin kesintiye uğraması ve yasadışı eylemlerin giderek yayılması gibi sorunlarla baş etmek için yeterli düzeyde eğitim ve donanıma sahip silahlı birliğe ve buna bağlı siyasi otoriteye sahip değildir. Özel askeri şirketler, Afrika ülkelerine bu otoriteyi sağlama konusunda destek sağlayan güçlü aktörler olarak görülmektedir.

Afrikalı devlet yönetimlerinin uygulamalarında gözlemlenen durum ise; özel askeri şirketlerin kıtadaki varlığına karşı duruş sergilemelerine rağmen arka planda bu şirketlerle çeşitli faaliyetleri tasarlamaları ve topraklarında istemediklerini resmi olarak beyan ettikleri şirketlerle birlikte hareket etmeleridir. Bir ikilem yaratan bu

durum, Afrika ülkeleri tarafından özel askeri şirketlerin desteğine yoğun bir biçimde ihtiyaç duyulduğunu da gözler önüne sermektedir. Bu nedenle Afrika ülkelerinin içerisinde buldukları durum, yalnızca dış etmenlerle değerlendirilemeyecek kadar kıta ülkelerinin yönetim konusundaki yetersizliklerine bağlı olarak da ele alınmak zorundadır. Aksi bir değerlendirme, özel askeri şirketlerin Afrika'daki varlıklarının eksik etmenlerle ele alınmasına ve değerlendirilmesine sebebiyet verebilecektir.

Bu konuda Afrika ülkelerinin içerisinde buldukları durumun nelerden kaynaklandığına odaklanmaktan çok, süreci yönetme konusundaki eksikliklerinin varlığı daha büyük önem arz etmektedir. Hali hazırda siyasi ve ekonomik anlamda güçsüz olan, aynı zamanda askeri otorite kurma konusunda eksiklikleri bulunan Afrika devlet yönetimlerinin güvenlik tehditleriyle karşılaştıkları durumlarda, mevcut rejimi korumak adına özel askeri şirketlerin varlığına başvurmadan başka çarelerinin kalmadığı görülmektedir. Afrika devlet yönetimleri tarafından; çatışma ortamının varlığı dönemlerinde özel askeri şirketlerden, ulusal ordulara yönelik eğitim, danışmanlık ve personel desteği konusunda hizmet alınmasına karşın, çatışma ortamının ortadan kalktığı dönemlerde ulusal orduların gelişmesi ve güçlendirilmesi yönünde kararlı adımlar atılmadığı gözlemlenmiştir. Bu durum her ne kadar dönemsel iç karışıklıkların ortadan kaldırılmasına ve mevcut iktidarın korunması adına geçici bir çözüm olsa da kalıcı bir otoritenin oluşturulmasına imkân sağlamamaktadır.

Afrikalı ülkelerin, özel askeri şirketlerle olan ilişkilerinin değerlendirilmesi açısından ön plana çıkan ikinci husus, kıta ülkelerinin sahip olduğu zengin yeraltı kaynakları ve stratejik konumları sebebiyle dünyanın büyük ölçekli güçlerinin Afrika'da bir türlü bitmeyen çıkarlarının varlığıdır. Bu nedenle sömürgecilik çağı bitmiş olsa dahi bu devletlerin, Afrika devletlerinin sahip oldukları kaynaklardan pay alma konusundaki eğilim ve istekleri Afrika'da hem istikrarsızlığı hem de istikrarı sağlama konusunda, ikileme dayalı bir yönetim anlayışının yerleşik hale gelmesine sebebiyet vermektedir. Buna göre uzun yıllardır ABD, Avrupalı devletler, Rusya ve Çin başta olmak üzere birçok ülke, Afrika üzerindeki sömürgeci plan ve çıkarlarına dayalı olarak bu kıtadaki ülkelerin siyasi yapısını değiştirme ya da kendi çıkarlarını koruma adına özel askeri şirketlerin faaliyetlerinden faydalanmışlardır. Söz konusu devletlerin Afrika'daki en önemli aracı kurumu olan özel askeri şirketler ile gerçekleştirdiği faaliyetler, Afrika ülkelerinin kendi güvenlik önlemlerini

sağlayabilecek bir gelişim düzeyine ulaşmasının önünde bir engel teşkil ettiği gibi, bu ülkelerde sürdürülebilir bir kaos ortamının oluşmasına da izin vermemekle birlikte Afrika ülkelerinin güvenlik anlamında bağımlılıklarının devam etmesine yol açmıştır.

Afrika devletleri, yaşadıkları kriz döneminde öncelikle güçlü devletlerden destek istemekte, iç ve dış kamuoyu tepkisinden çekinen bu devletler de sağlanabilecek destek açısından öncelikli olarak kendi güdümündeki özel askeri şirketlerin hizmetine başvurmayı tercih etmektedirler. Bu noktada, özel askeri şirketler başvurulan öncel aktör olarak dikkati çekmektedir. Büyük devletlerin çıkarlarının, Afrika ülkelerinin kendi çıkarlarından çok daha değerli görülmesi ve kıta ülkelerinin de bu duruma riayet etmesiyle birlikte özel askeri şirketlerin bölgedeki konumlanmalarının daha güçlü hale gelmesi kolaylaşmaktadır.

Özel askeri şirketlerin, Afrika'da sahip oldukları konuma dair üçüncü önemli husus, bu şirketlerin varlığıyla birlikte Afrika'da ülkelerin sahip oldukları ulusal silahlı birliklerin, ulusal güvenlik alanında söz sahibi olma şanslarının kalmamasıdır. Devlet otoritesinin kaybı ile eşdeğer olarak değerlendirilebilecek bu durum, aynı zamanda özel askeri şirketlere dair temel eleştiri konularından biri olan ulusal mücadele duygusunu da ortadan kaldırarak Afrika'daki birlik ve mücadele yetisini zarara uğratmaktadır. Afrika ülkelerinin, çatışma alanında sorun çözme becerisine sahip olmayan ulusal ordularını güçlendirmek yerine, ellerindeki savunma bütçelerini büyük ölçüde özel askeri şirketler üzerine yönlendirmeleri, bu ülkelerin kendi topraklarını savunamayacak ordulara sahip olmasına ve özel askeri şirketlere olan bağımlılıklarının artık vazgeçilmez bir noktaya gelmesi sonucunu ortaya koymaktadır. Bu bağımlılıkların ise özel askeri şirketleri, kıtada daha güçlü bir askeri destek aktörü konumuna taşıyarak varlıklarının sürekliliğine zemin hazırladığı gözlemlenmiştir.

Afrika'da yer alan özel askeri şirketlerin varlığıyla ilgili olarak ön plana çıkarılabilecek dair son dikkat çekici ve önemli husus ise, bu bölgede uzun yıllardır varlığını sürdüren özel askeri şirketlerin, artık bölgenin yerleşik birer aktörü haline gelmiş olmasıdır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Afrika topraklarına yerleşen birçok özel askeri şirket, zaman içerisinde Afrika'nın siyasi, ekonomik, askeri ve sosyal yapısını doğru şekilde etüt etmeleri neticesinde bölgede nasıl kalıcı olunabileceği konusunda fikir sahibi olmuş ve kendi yapılarını da bu sürece uygun hale getirmişlerdir.

Bu bağlamda, özel askeri şirketlerin, Afrika ülkeleri içerisinde en fazla getiri elde ettikleri hususlar; askeri darbe girişimleri, terör örgütlerinin saldırıları ve iç isyanlardan kaynaklı çatışma ortamlarının varlığıdır. Her ne kadar tam olarak bu konular ile ilgili rolleri netleştirilememiş olsa da özel askeri şirketlerin bu süreçlerde, her iki taraf için aktif olarak rol aldığı ve sorun çözümüne yönelik güçlü katkılarının olduğu değerlendirilmektedir. Aynı zamanda, özel askeri şirketlerin Afrika'da sahip oldukları bu hâkim konum, müşteri niteliği taşıyan tüm kesimler için bu şirketleri başvurulacak öncül aktörler haline getirmektedir. Bu konunun bir başka boyutu da özel askeri şirketlerin varlıklarının mevcut süreçte artık kontrol edilemeyecek noktaya gelmiş olmasıdır. Bu şirketler, geçmişte elde etmiş oldukları güç ve statü ile artık kontrol edilmesi son derece zor olan ve faaliyetlerini otonom olarak da belirleyebilen yapılar olarak görülmektedir. Bu tür bir durum; bu şirketlerin sahip oldukları askeri kapasite ve yetkinlik ile gelecek dönemde, güdümünde olduğu ülkelerle yaşayacağı çıkar çatışmalarında ev sahibi olan ülkelere karşı faaliyetlerde bulunabileceği ihtimali ile ciddi bir güvenlik tehlikesi yaratmaktadır. Diğer yandan, özel askeri şirketlerin çok boyutlu hizmet sunmaları, çeşitli ve çok güçlü aktörlere hizmet vermeleri durumu; gelecekte aynı bölgede farklı tarafların çıkarları doğrultusunda karşı karşıya gelmesi muhtemel olan özel askeri şirketler arasında ciddi ölçekli ihlallerin yaşanacağı çatışmaların gerçekleşebilme ihtimalini de doğurmaktadır.

Araştırmanın genel görünümüne bakıldığında, önemli kısıtlılıklardan birinin, konu ile ilgili araştırmaların çok büyük bir bölümünün bilindik tarihi olaylar, eleştiriler ve tartışmalar ekseninde, birbirine benzer şekilde sonuçlar elde etmesidir. Bu nedenle hem ulusal anlamda hem de uluslararası anlamda incelenen, konu ile ilgili kaynakların içerik ve sonuç olarak birbirlerine benzerlikleri, çalışmanın içeriği açısından bir kısıtlılık oluşturmuştur.

Buna istinaden gelecek araştırmalarda, Afrika'da konu başlığıyla ilgili süreçlerin içerisinde faaliyet göstermiş, bu süreçleri gözlemlemiş, tecrübe etmiş ya da konuya dair fikri olan bireylerin görüşlerine dayalı bir mülakat sürecinin oluşturulması araştırmaların nitelik düzeyini arttıracaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, D., & Aslantaş Ateş, B. (2011). Tedarik Zinciri Faaliyetlerinin Maliyetleri ve Dış Kaynak Kullanımı İlişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 9-27.
- Addo, P. (2004). Mercenarism in West Africa: A Threat to Ghana's Democracy?, *Kofi Annan International Peacekeeping Training Centre (KA IPTC)* Erişim adresi: <https://www.kaiptc.org/wpcontent/uploads/2017/03/New%20folder/Addo-P.-2004-MERCENARISM-IN-WEST-AFRICA.pdf>.
- Adejumobi, S. (2004). A View From Africa. Bailes, A. J., & Frommelt, I. (Ed.), *Business and security: Public-Private Sector Relationships in A New Security Environment*. (242-253) içinde. Oxford University Press.
- Advisory Council on International Affairs. (2007). Employing Private Military Companies-A Question of Responsibility. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/Prosper-Addo2/publication/265497895_Mercenarism_in_West_Africa_A_Threat_to_Ghana%27s_Democracy/links/5784e2b808ae3f355b4bd149/Mercenarism-in-West-Africa-A-Threat-to-Ghanas-Democracy.pdf.
- Ahmedi, B. (2018). Private Armies in Contemporary International Politics. *European Journal of Multidisciplinary Studies*, 3(3), 45-55.
- Ak, G., & Başpınar, Y. (2019). Birleşmiş Milletler Barış Gücü Operasyonlarında Afrika'nın Yeri, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 44-56.
- Akcinaroglu, S., & Radziszewski, E. (2012). Private Military Companies, Opportunities, and Termination of Civil Wars in Africa. *Journal of Conflict Resolution*, 57(5), 795-821.
- Akkutay, B. L. (2016). Afrika Birliğinin Askeri Önlemlere Başvurma Hakkı. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(4), 21-34.
- Alexandr, C., & Corina, Z. (2021). Private Military and Security Companies in the United States - Evolution, Legal Regulation and Perspectives. *Global Journal of Human-Social Science: A Arts & Humanities - Psychology*, 21(15), 1-7.
- Arduino, A. (2020). The Footprint of Chinese Private Security Companies in Africa. Johns Hopkins University, *School of Advanced International Studies*. 42, 1-4.
- ASIS International Advancing Security Worldwide, (2012). Management System for Quality of Private Security Company Operations– Requirements with Guidance ASIS PSC.1-2012. Erişim adresi: https://www.acq.osd.mil/log/LOG_CSD/.psc.html/ASIS_PSC_1_2012_R2017.pdf.
- Aty, M., & Elaggoune, A. (2019). Private Military Contractors in Africa: The Case of Erik Prince. *Africana Studia*, 31, 169-179.

- Bahadır, L. (2015). *Aden Körfezi ve Hint Okyanusunda deniz haydutluğuna karşı kullanılan Silahlı Özel Gemi Güvenlik Timlerine (SÖGGÜT) ilişkin çalışma* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> veri tabanından erişildi (Erişim No:410303).
- Batur Yamaner, M., Öktem, E., Kurtdarcan, B., & Uzun, M. C. (2009). 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*, (42),1-298.
- Baum, J. A., & McGahan, A. (2009). Outsourcing War: The Evolution of the Private Military Industry after the Cold War. *Rotman School of Management, University of Toronto*, 1-45.
- Bax, P. (2021,03 Kasım). Russia's Influence in The Central African Republic. *International Crisis Group*. Erişim adresi: <https://www.crisisgroup.org/africa/central-africa/central-african-republic/russias-influence-central-african-republic>.
- Beyani, C., & Lilly, D. (2001). Regulating Private Military Companies. *International Alert Policy and Advocacy Department*, Erişim adresi: https://www.international-alert.org/app/uploads/2021/10/Regulating-private-military-companies_UK_EN_2001.pdf.
- Beyhan, Y. (2020). *Özel Askeri Şirket Faaliyetlerinin Küresel Etkileri ve Uluslararası Hukuktaki Yerlerinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> veri tabanından erişildi (Erişim No:638862).
- Bijos, L., & Souza, R. (2020). Private Military Companies and the Outsourcing of War: A Spark of Destabilisation to the Global Security. *Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul*, 69, 87-118.
- Buitenkamp, K. (2021). *PMC Intervention A Theory-Building Study on The Ethical Position of PMC Involvement in Contemporary Warfare Using Just War Theory*. (Yüksek Lisans Tezi, Radboud University, Nijmegen, The Netherlands). Erişim adresi: <https://theses.uibn.ru.nl/server/api/core/bitstreams/b675cdfc-b880-4487-9e43-adfb17c6377/content>.
- Buzatu, A.-M. & Buckland, B. (2015). Private Military & Security Companies: Future Challenges in Security Governance (No. 3). DCAF Horizon 2015 Working Paper.
- Calazans, E. (2016). Private Military And Security Companies: The Implications Under International Law of Doing Business in War. Cambridge Scholars Publishing.
- Cameron, L. (2006). Private Military Companies: Their Status Under International Humanitarian Law and Its Impact On Their Regulation. *International Review of Red Cross*, 88(863), 573-598.

- Cantener, Ö. F. (2011). *Özel Askeri Şirketler ve Devletin Meşru Şiddet Tekeli Rolüne Etkileri*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> veri tabanından erişildi (Erişim No:294099).
- Center for Civilians in Conflict. (2022). *Privatizing War: The Impact of Private Military Companies on the Protection of Civilians*. Center for Civilians in Conflict web sayfasından erişildi: https://civiliansinconflict.org/wp-content/uploads/2022/12/CIVIC_PMC.pdf.
- Cockayne, J., & Mears, E. (2009). *Private Military and Security Companies: A Framework for Regulation*. International Peace Institute web sayfasından erişildi: https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/pmsc_epub.pdf.
- Cunha, P. B. (2013). Somalia as A Market For Private Military and Security Companies: Definitions, Agents and Services. *Center of African Studies (CEA)/ISCTE-IUL, University Institute of Lisbon* 78-89. Erişim adresi: https://repositorio.iscteuiul.pt/bitstream/10071/5107/1/6Pedro_Cunha_Somalia.pdf.
- Çağlar, M. T. (2020). ABD'nin Irak Müdahalesinde Güvenliğin Özelleşmesi: Sözleşmeli Personel ve Özel Askeri Ve Güvenlik Şirketlerinin Rolü ve Etkileri. *Siyasal: Journal of Political Sciences*, 29(1), 143-163.
- Defense Industry Daily. (2011). Djibouti, Africa: Base Operations Contracting. Erişim adresi: <https://www.defenseindustrydaily.com/up-to-1407m-in-djibouti-for-pae-03301/>.
- Deitelhoff, N., & Geis, A. (2009). Securing The State, Undermining Democracy: Internationalization and Privatization of Western Militaries (No:92). Collaborative Research Center, Universität Bremen,
- Dönmez, T. (2022). *Kuşak Yol İnişiyatifi Rotalarının Taşımacılığın Doğruları Üzerine Karşılaştırılması: Baharat Ticareti* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> veri tabanından erişildi (Erişim No: 762711).
- Dunne, J. P., & Sköns, E. (2011). The Changing Military Industrial Complex. Erişim adresi: <http://carecon.org.uk/DPs/1104.pdf>.
- El Mquirmi, N. (2022). *Private Military and Security Companies: A New Form of Mercenarism?* Policy Center New Sount web sayfasından erişildi: https://www.policycenter.ma/sites/default/files/2022-02/PB_08-22_Mquirmi.pdf.
- Ercan, Ü. (2014). Güvenlik Faaliyetlerinde Özelleştirme: Paralı Askerler mi? Özel Askeri Birlikler mi? *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 5(1), 51-67.
- Erkan, A. Ç., & Ateş, A. (2023). Wagner Grubu'nun Yapısı Ve Operasyonları Üzerine Bir İnceleme. *Toplum, Ekonomi Ve Yönetim Dergisi*, 4(1), 111-130.

- Eroğlu, E. (2015). *Özel Askeri Şirketlerin Devlete Etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> veri tabanından erişildi (Erişim No: 407313).
- Esaa, A. A. (2023). *Five Essays On Sub-Saharan Africa Economic Development: External Debt, Poverty, Natural Resources, Corruption and Trade*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> veri tabanından erişildi (Erişim No:791298).
- Faite, A. (2008). Involvement of Private Contractors in Armed Conflict: İmplications Under İnternational Humanitarian Law. *International Committee of the Red Cross* web sayfasından erişildi: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/pmc-article-a-faite.pdf> .
- Fulloon, M. (2015). Non-State Actor: Defining Private Military Companies. *Strategic Review for Southern Africa*, 37(2), 29-51.
- Giedraitis, A. (2020). Private Military Companies in the Foreign and Security Policy of the Russian Federation in 2014–2019. *Lithuanian Annual Strategic Review*, 18(1), 123-162.
- Godfrey, R., Brewis, J., Grady , J., & Grocott, C. (2014). The Private Military İndustry and Neoliberal İmperialism: Mapping the Terrain. *Organization*, 21(1), 107-125.
- Govern, K. H., & Bales, E. (2008). Taking Shots at Private Military Firms: International Law Misses Its Mark (Again). *Fordham International Law Journal*, 32(55), 55-95.
- Gulam, H. (2005). The Rise and Rise of Private Military Companies. *UN Peace Operations and Training Institute*. Erişim adresi : https://www.academia.edu/download/52757163/The_rise_and_rise_of_Private_Military_Companies_-_UNITAR_POKI_Hyder_Gulam.pdf.
- Gumedze, S. (2008). Regulation of the Private Security Sector in Africa. *Institute for Security Studies*, 1-44. Erişim adresi : <https://africaportal.org/wp-content/uploads/2023/05/PVTSECPOLPAPFEB09.pdf>.
- Güç, Ç. (2007). Savaş Müteahhitleri. *Akademik Ortadoğu Dergisi*, 4, 117-157.
- Gülşen, H. (2017). Rusya'nın Suriye Müdahalesinde Özel Askerî Şirketlerin Rolü. *Orsam Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, 64, 1-20.
- Gündüz, B. (2022). *Privatization of War in Foreign Policy: Russia's Utilization of Private Military Companies* (Yüksek Lisans Tezi), <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> veri tabanından erişildi (Erişim No: 758907).
- Güneş, B. (2020). Orta Doğu'da Devlet Dışı Aktör Olarak Özel Askeri ve Güvenlik Şirketleri. *International Journal of Social Inquiry*, 543-583.

- Gwatiwa, T. T. (2016). Private Military and Security Companies Policy in Africa: Regional Policy Stasis as Agency in International Politics. *Scientia Militaria, South African Journal of Military Studies*, 44(2), 68-86.
- Hoffman, P. J. (2023). Private Military and Security Companies. *In International Organization and Global Governance*, 457-470.
- Hoppe, C. (2008). Passing the Buck: State Responsibility for Private Military Companies. *European Journal of International Law*, 19(5), 989-1014.
- International Committee of the Red Cross (2008). The Montreux Document On pertinent international legal obligations and good practices for States related to operations of private military and security companies during armed conflict. Erişim adresi: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0996.pdf.
- International Code of Conduct Association (2013). The International Code of Conduct for Private Security Service Providers, Erişim adresi: <https://icoca.ch/the-code/>.
- İnce, M. (2022). *Ulusal Ve Uluslararası Politikalar Açısından Özel Askeri Şirketlerin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). [https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ veri tabanından erişildi](https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/veri-tabanından-erişildi) (Erişim No:750396).
- Jefferies, I. d. (2002). Private Military Companies – A Positive Role to Play in Today's International System. *Connections*, 1(4), 103-125.
- Kalkan, D. (2022). Devletin Güç Kullanma Tekeli ve Özel Askeri Şirketler. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 148-173.
- Karimova, A. (2022). *Afrika Birliği'nin Afrika'daki Çatışmalara Müdahale Kapasitesi Bağlamında Avantajları ve Kısıtlılıkları: Komorlar ve Mali Örnekleri* (Yüksek Lisans Tezi). [https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/veri tabanından erişildi](https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/veri-tabanından-erişildi) (Erişim No:733082).
- Kees, A. (2011). Regulation of Private Military Companies. *Goettingen Journal of International Law*, 3(1), 199-216.
- Keser, A. (2020). Özel Askeri Şirketlerin Küresel Yayılımı ve Geleceği. SETA.
- Khan, M. A., Fayaz, M., & Khan, N. (2022). Liability of the Private Military Companies for Violations of International Humanitarian Law. *Journal of Law & Social Studies (JLSS)*, 42(2), 247-251.
- Khettache, A. (2022). *The Impact of Private Military Companies on Hybrid Warfare: Wagner in Ukraine, Syria, and Libya* (Yüksek Lisans Tezi). [https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ veri tabanından erişildi](https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/veri-tabanından-erişildi) (Erişim No: 734091).

- Kincade III, M. (2013). The Private Military Company Complex in Central and Southern Africa: The Problematic Application of International Humanitarian Law. *Washington University Global Studies Law Review*, 12(1), 205-226.
- Kindsey, C. (2006). *Corporate Soldiers and International Security - The Rise of Private Military Companies*. London: Taylor&Francis Group.
- Kırmızıgül, N. (2021). *Özel Askeri Şirketlerin Meşruiyet Sorunu* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> veri tabanından erişildi (Erişim No: 688882).
- Koçoğlu, M., & Duyar, M. (2014). *Askeri Harcamaların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi; Afrika Ülkelerinden Sub-Saharan Afrika Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> veri tabanından erişildi (Erişim No: 383877).
- Krahmann, E. (2005a). Regulating Private Military Companies: What Role For the EU? *Contemporary Security Policy*, 14(2), 103-125.
- Krahmann, E. (2005b). Private Military Services in the UK and Germany: Between Partnership and Regulation. *European Security*, 14(2), 277-295.
- Kruck, A., & Spencer, A. (2013). Contested Stories of Commercial Security: Self- and Media Narratives of Private Military and Security Companies. *Critical Studies on Security*, 1(3), 326-346.
- Kurilev, K., Parkhitko, N., Stani, D., & Elena, M. (2017). The Phenomenon of Private Military Companies in the Military and Power Policies of States in the 21st Century. *International Organisations Research Journal*, 12(4), 130-149.
- Leander, A. (2005). The Market for Force and Public Security: The Destabilizing Consequences of Private Military Companies. *Journal of Peace Research*, 42(5), 605-622.
- Lehardt, C. (2007). *Private Military Companies and State Responsibility* (Rapor No: 2007/2). New York University School Of Law, Institute For International Law And Justice.
- Maciag, M. (2019). Engagement of Executive Outcomes in Sierra Leone – utility assessment. *Security & Defense Quarterly*, 27, 57-71.
- Marcias, A. (2012). The Impact of PMSC on the Role of Today's Military. *Revista Opera*, 12, 221-238.
- Mathieu, F., & Dearden, N. (2006). Corporate Mercenaries: The Threat of Private Military & Security Companies. *Review of African Political Economy*, 34(114), 744-755.
- Mavruk, Ç., & Ali, G. Ö. K. (2023). Armies of War Without Uniforms: Mercenaries and Private Military Companies in Russia's Interventions in Syria and

- Ukraine. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2), 292-301.
- McFate, S. (2019). *Mercenaries and War: Understanding Private Armies Today*. Washington, D.C.: National Defense University Press, 1-51.
- Moesgaard, C. (2013). *Private Military and Security Companies from Mercenaries to Intelligence Providers*. (Rapor No: 09). Copenhagen, Denmark: Danish Institute for International Studies.
- Nassır, I. (2018). Etiyopya ve Eritre Arasındaki Sınır Krizi. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 121-144.
- North Atlantic Treaty Organization NATO. (2014, 09 05). Wales Summit Declaration. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm.
- Nielsen, L. B. (2016). Private Military Companies in Africa—the case of STTEP in Nigeria. *Journal of World Development Studies*, 2(2), 1-16.
- Oğultürk, M. C. (2015). Lojistik Hizmetlerin Özelleştirilmesi Kapsamında Türk Silahlı Kuvvetleri'nde Dış Kaynak Kullanımı ve Özel Askeri Şirketler. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(22), 167-193.
- Oinam, A. (2022). Increasing Trend of Private Military and Security Companies (PMSCs) in Contemporary Global Conflicts. *Centre For Land Warfare Studies (CLAWS)*, 346, 1-18.
- Orakçı, S. (2011). Afrika'da Küresel Rekabet ve Türkiye. *Avrasya Etüdleri*, 40(2), 73-96.
- Organisation of African Unity, (1977). Oau Convention For The Elimination of Mercenarism in Africa (CM/817 (XXIX). Erişim adresi: https://au.int/sites/default/files/treaties/37287-treaty-0009_-_oau_convention_for_the_elimination_of_mercenarism_in_africa_e.pdf
- Østensen, Å. G. (2011). UN Use of Private Military and Security Companies: Practices and Policies. (Rapor No:3). Geneva: Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF).
- Öz, T., & Çalışkanlar, T. M. (2020). Paralı Askerlerden Özel Askerî Şirketlere Savunma Yönetimi Teknolojileri Uygulamaları. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16, 309-339.
- Öztürk, Y. (2021). Uluslararası Hukuk Bağlamında Özel Askeri Şirketler: Afrika Örneği. *International Journal of Disciplines Economics*, 7(28), 286-300.
- Palou-Loverdos, j., & Armendáriz, L. (2011). *The Privatization of Warfare, Violence and Private Military & Security Companies: A Factual And Legal Approach to Human Rights Abuses by PMSC in Iraq*. Barcelona, Spain: Nova-Social Innovation.

- Perlo-Freeman, s., & Sköns, E. (2008). The Private Military Services Industry. (Rapor No:2008/1), Stockholm International Peace Research Institute.
- Prohibition of Mercenary Activities and Regulation of Certain Activities in Country of Armed Conflict Act (2007, 16 12). *Government Gazette (No. 30477)*. Erişim adresi: https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/a27-06.pdf.
- Quirico, O. (2017). International and Transnational Regulation of Private Security Services: Effective Complementarity. *J. Transnat'l L. & Pol'y*, 27, 67-96.
- Regulation of Foreign Military Assistance Act. (1998, 20 05). *Government Gazette (No. 18912)*. Erişim adresi: https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/a15-98.pdf.
- Riemann, M. (2014). Conceptualising the Dichotomy between Private Military Contractors and Soldiers Amid 'Society'. *Political Perspectives*, 8(3), 1-15.
- Ryngaert, C. (2008). Litigating Abuses Committed by Private Military Companies. *European Journal of International Law*, 19(5), 1035-1053.
- Salzman, Z. (2008). Private Military Contractors and the Taint of A Mercenary Reputation. *NYUJ International Law and Politics*, 40(853), 853-892.
- Sarıbeyoğlu, M. (2013). Uluslararası İnsancıl Hukuk Perspektifinden Vatandaşlık: Geleneksel Sonuçların Dönüşümü. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 71(1), 1021-1049.
- Scheimer, M. (2009). Separating Private Military Companies From Illegal Mercenaries in International Law: Proposing An International Convention For Legitimate Military and Security Support That Reflects Customary International Law. *American University International Law Review*, 24(3), 609-646.
- Schreier, F., & Caparini, M. (2005). Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies. (Rapor No: 6). Geneva: Centre for the Democratic Control of the Armed Forces (DCAF).
- Selber, J., & Jobarteh, K. (2002). From Enemy to Peacemaker: The Role of Private Military Companies in Sub-Saharan Africa. *Medicine & Global Survival*, 7(2), 90-95.
- Sencerman, Ö. (2013). Batılı Koloniyel Güçlerin 1994 Ruanda Soykırımına Etkisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 9(18), 35-75.
- Senekal, B. A. (2012). South Africa's role in the private military industry in the post-Cold War conflict environment with specific reference to the South African connection to Erinys International. *Journal for Contemporary History*, 37(2), 288-313.

- Singer, P. W. (2001). Corporation Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry and Its Ramifications for International Security. *International Security*, 26(3), 186-220.
- Singer, P. W. (2004). War, Profits, and the Vacuum of Law: Privatized Military Firms and International Law. *Columbia Journal Of Transnational Law*, 42, 521-550.
- Singer, P. W. (2009). Kiralık ordular: Özel Askeri Şirketler. (G. Aral, & İ. Yaman, Çev.) İstanbul: Timaş Yayınları.
- Sıradağ, A. (2015). Sahra Altı Afrikası'nda Terörist Grupların Yükselişi: Boko Haram ve Eş-Şebab. (H. Öz, Çev.) SETA Vakfı Yayınları.
- Sixto, D. (2020). Russian Mercenaries: A String of Failures in Africa. *Geopolitical Monitor*, Erişim adresi: <https://www.geopoliticalmonitor.com/russian-mercenaries-a-string-of-failures-in-africa/>.
- Soares, S., & Price, D. (2014). Regulating Private Security Companies (PSCS) And Private Military Companies (PMCS) Under The Law Of Timor-Leste. *Mimbar Hukum*, 26(3), 472-489.
- Sukhankin, S. (2020). Chinese Private Security Contractors: New Trends and Future Prospects. *The Jamestown Foundation China Brief a journal and analysis Information*, 20(9) 18-24.
- Şeyşane, G. T., & Şekercioğlu, S. (2021). Avrupa Birliği'nin Çatışma Çözümü Kabiliyeti: Mali ve Orta Afrika Cumhuriyeti Vakaları. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 20(2), 595-628.
- Tangör, B., & Yalçınkaya, H. (2010). Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Özel Askeri Şirketler. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7(25), 127-154.
- Tepeciklioğlu, E. E. (2012). Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri. *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 59-94.
- Topal, A. H. (2011). Uluslararası Hukuk Açısından Özel Askerî Şirketler ve Şirket Çalışanlarının Statüsü. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 963-1021.
- Tracol, C. (2012). Private Military Companies in the Contemporary Security Context. *E-International Relations*, Erişim adresi: <https://www.e-ir.info/pdf/31259>.
- Türkiye Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezdinde Daimî Temsilciliği (2019). *Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC)*, Erişim adresi: <https://cenevreofisi-dt.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/353783>
- United Nations Human Rights Office Of The Hight Commissioner (1989). *The International Convention against the Recruitment, Use, Financing and*

Training of Mercenaries. (No: 44/34) Erişim adresi: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-against-recruitment-use-financing-and>.

United Nations Human Rights Office Of The Hight Commissioner (2018). *Mercenarism And Private Military and Security Companies*. Erişim adresi: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/MercenarismandPrivateMilitarySecurityCompanies.pdf>.

Walker, C., & Whyte, D. (2005). Contracting Out War? Private Military Companies, Law and Regulation in the United Kingdom. *International and Comparative Law Quarterly (ICLQ)*, 54, 651-690.

White, N. D. (2011). The Privatisation of Military and Security Functions and Human Rights: Comments on the UN Working Group's Draft Convention. *Human Rights Law Review*, 11(1), 133-151.

White, N. D., & MacLeod, S. (2008). EU Operations and Private Military Contractors: Issues of Corporate and Institutional Responsibility. *The European Journal of International Law*, 19(5), 965-988.

Wulf, H. (2007). Privatizing and Internationalizing Violence. *The Economics of Peace and Security Journal*, 2(1), 35-40.

Yalçınkaya, H. (2006). Özel Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61(3), 247-277.

Yayım, A. F. (2006). *Savunma Sanayiinde Küreselleşme Biçimleri: Özel Askeri Şirketler* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> veri tabanından erişildi (Erişim No: 214118).

Yıldız, M., & Ekmekcioğlu, A. (2018). Özel Askeri Şirketlerin Savunma Politikaları Açısından İncelenmesi. *Amme İdaresi Dergisi*, 51(3), 27-59.

Yılmaz, S. (2007). 21'inci Yüzyılda Güvenlik Alanının Yeni Sivil Aktörleri: Özel Askerî Şirketler ve Kontratçı Firmalar. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 3(06), 43-70.

Yüksel, Ç. (2023). Private Military Contractors in Conflict Zones. İstanbul: TRT World Research Centre.

Zelka, M., & Ertaş, A. (2020). Özel Askeri Şirketlerin İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, (82), 197-210.

Zabcı, F. (2007). Private Military Companies: "Shadow Soldiers" of Neo-Colonialism. *Capital & Class*, 31(2), 1-10.

Zabcı, F. (2014). Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler. *Mülkiye Dergisi*, 28(243), 21-48.